

Alexandra Kollontaj (1908)

Kvinnan och Familjen

Äktenskapet och familjeproblemet

Vår tids familjetyp är inte den sista. Det nya samhället kommer också att skapa en ny familjetyp
Karl Kautsky Kommentar till Erfurt-programmet

Vi skall nu undersöka en annan sida av kvinnofrågan, nämligen frågan om familjen. Behöver man orda om vilken betydelse det har för en verklig frigörelse av kvinnorna, att denna vår tids sjuka och komplicerade fråga löses? Kvinnornas strävan efter jämlikhet är naturligtvis inte begränsad till kampen för politisk rösträtt, tillträde till doktorsexamen och andra vetenskapliga examina och lika lön för lika arbete. För att bli verkligt fri måste kvinnan också frigöra sig från de bojor som vår tids förlegade tvångsmässiga familjetyp tynger henne med. Att lösa familjefrågan är inte mindre viktigt för kvinnorna än att skaffa sig politisk jämställdhet och att konsolidera sin totala ekonomiska självständighet.

Den rådande typen av familjestruktur, som sanktioneras av sedvänja och lagstiftning, drabbar kvinnan inte bara som människa, utan också som hustru och mor. I de flesta kulturländer gör civilrätten kvinnan mer eller mindre beroende av mannen och tillerkänner mannen rätt inte bara att förfoga över hennes egendom, utan också att råda över henne moraliskt och fysiskt. Man behöver bara erinra sig Frankrikes civillag, enligt vilken kvinnan från den dag då äktenskapsavtal slutits, förlorar varje medborgerlig kompetens: hennes egendom övergår i mannens förvaltning; hon kan inte genomföra några som helst handlingar utan mannens samtycke; t.o.m. bostadskontraktet kräver intyg från ”herren och härskaren”, mycket stränga lagar upprätthåller helgden kring hemmets härd och sanktionerar fullständigt en dubbelmoral: äktenskapsbrott från mannens sida – och det endast om vissa villkor föreligger – bestraffas enligt lagen med penningböter, men en kränkning av den äktenskapliga troheten från hustruns sida bestraffas med två års fängelse. Över den ogifta kvinnan vilar faderns föräldramakt tungt, men om hon stannar kvar utanför äktenskapet är hon i alla fall något friare och självständigare. Därför bevakar de franska lagarna nogsammt hennes ”jungfruliga renhet” och bestraffar den ogifta modern strängt genom att på henne ensam övervältra alla följder av den utomäktenskapliga samlevnaden: som bekant är det enligt artikel 350 i den franska civillagen ”förbjudet att söka efter fadern.”

Även om lagarna i andra länder är lite mindre stränga mot kvinnorna, så betonar de alla i högre eller lägre grad samma princip om den lagvigda hustruns underordnande under sin herre och man.

Här i Ryssland kan inte gifta kvinnor ingå eget anställningsavtal utan makens tillstånd. Likaså ogiltigförklaras växlar, som hon utställt utan hans sanktion. En hustru är enligt våra lagar tvungen att lyda sin man, och hans makt är överordnad faderns. Hustrun åläggs också skyldighet att dela sin makes bostadsort, och ännu helt nyligen kunde han kalla till sig en ”olydig hustru”, som velat rädda sig från honom, som funnit honom motbjudande och ibland t.o.m. avskytt honom ...

Och där det lagliga förslavandet av kvinnan inom familjen officiellt upphör, träder i stället den s. k. allmänna opinionen. Denna allmänna opinion skapas och upprätthålls av bourgeoisin i syfte att bevara ”det heliga egendomsbegreppet”. Man sanktionerar en hycklande ”dubbelmoral”. Det borgerliga samhället håller kvinnan i ett outhärdligt ekonomiskt skruvståd i och med att hennes arbete betalas oerhört lågt. Det berövar henne den medborgerliga rätten att försvara sina egna kränkta intressen och erbjuder henne älskvärt endast ett alternativ: antingen

äktenskapets livegenskap eller prostitutionens famntag, vilka föraktas och skenbart förföljs men i löndom uppmuntras och stöds.

Behöver jag uppehålla mig vid de mörka sidorna av det moderna äktenskapliga livet – vid kvinnans lidanden, som hör tätt samman med vår tids familjestruktur? Om detta har det redan skrivits och sagts så mycket. Skönlitteraturen är fylld av dystra skildringar av våra trassliga familje- och äktenskapsförhållanden. Så många personliga tragedier denna jordmån drivit fram, så många förkrympta och snedvridna liv! Här gäller det nu bara att konstatera att den rådande familjestrukturen i högre eller lägre grad förtrycker kvinnor i alla klasser och befolkningsskikt. Vanor och traditioner drabbar den ogifta modern lika mycket, vilket befolkningsskikt hon än tillhör. Lagarna ställer henne under mannens förmyndarskap antingen hon är borgarkvinna, proletär eller bondkvinna.

Har vi inte här till sist träffat på den punkt i kvinnofrågan där kvinnor ur alla klasser faktiskt kan räcka varandra handen och gemensamt ta upp kampen mot de villkor som förtrycker dem? Kanske den gemensamma olyckan och lidandet fyller ut klassantagonismens avgrund och skapar en gemensam strävan hos kvinnor ur olika läger? Kanske blir ett samarbete möjligt mellan borgerliga och proletära kvinnor på grundval av gemensamma önskningar och mål? De borgerliga feministerna kämpar ju också för en friare äktenskapstyp och för ”rätten till moderskap”. De ställer ju upp till försvar för alla förföljda prostituerade. Vi skall se hur rikhaltig den feministiska litteraturen är på förslag till nya former för äktenskaplig samlevnad och djärva framryckningar mot könens ”moraliska jämställdhet”! Om nu de borgerliga kvinnorna när det gäller den ekonomiska frigörelsen bara hänger i svansen på de proletära kvinnornas mångmiljonarmé som röjer väg för ”den nya kvinnan” – så kanske ändå det är just feministerna som går i spetsen för kampen i familjefrågan?

Här i Ryssland har kvinnorna i mellanbourgoisin (denna armé av självförsörjande kvinnor som på 1860-talet helt plötsligt drevs ut på arbetsmarknaden) redan för länge sedan själva i praktiken löst många av äktenskapsfrågans komplikationer genom att djärvt förbigå det traditionella kyrkliga äktenskapet och ersätta den etablerade familjetypen med en lätt upplöslig förening, som bättre motsvarar behoven hos det rörliga intellektuella befolkningsskiktet. Men att enskilda kvinnor kan finna en subjektiv lösning på detta problem förändrar inte saken och förbättrar inte den generellt mörka bilden av familjelivet. Om det är någonting som bryter ned den rådande familjetypen, så är det inte enskilda starka personligheters stora ansträngningar, utan de livlösa men ändå mäktiga produktivkrafterna som envetet steg för steg överför livets organisering på nya grunder ...

Vi skall här försöka besvara två viktiga frågor:

1. Vems ansträngningar – proletärerernas eller feministernas – leder till att kvinnan gradvis befrias från familjeförtrycket?
2. Finns det överhuvudtaget någon gemensam strävan hos feminister och proletära kvinnor i familjefrågan, eller visar det sig här som på alla andra områden, att klasskampen skarpt delar upp kvinnorna i två motsatta, ibland fientliga läger?

* * *

Behöver vi fler bevis för att inte allt står rätt till med den nutida familjestrukturen, att den rådande formen av den förment monogama familjen fortlöpande sönderfaller och upplöses till själva sin grund? Den nutida familjen, som tvångsmässigt stadfästs i en komplicerad civillag i den borgerliga egendomens intresse, förlorar för varje dag sin stabilitet, sin förutvarande styrka. De naturliga band som på sin tid sammansvetsade familjen till en odelbar social enhet, håller på att försvagas och försvinna samtidigt med att de ekonomiska former förtvinar, som frambragte dem. Den stabila, starka, oförstörbara familjen där hela makten tillhörde en enda

försörjare, den enda som anskaffade tillgångar – fadern och mannen: sådant var det familjeideal som svarade mot behoven i det ”tredje stånd” som uppstått. På den tiden då det tredje ståndet ännu bara hade påbörjat sin väldiga uppgift – att ackumulera oerhörda rikedomar inom familjen – var familjetypens oförstörbarhet och stabilitet ett av villkoren för att bourgeoisin skulle lyckas i sin kamp för tillvaron med de andra befolkningsskikten. Det var inte utan skäl som bourgeoisin under 1600- och 1700-talen skröt med sin sedlighet och självbelåtet framhöll skillnaden mellan sina familjedygder och karaktären hos den lastbara, lätt-sinniga adeln, som inte förstod den kapitalistiska ackumulationens väldiga sakrament och som betraktade familjen inte som bevarare utan som förslösare av ackumulerade rikedomar. Det tredje ståndet gjorde allt som stod i dess makt för att göra familjen stabilare och öka familjedygdernas prestige ytterligare. Religionen fick förkunna att kyrkans äktenskapssakrament var oupplösligt, man införde en lag som bestraffade äktenskapsbrott från hustruns sida, och en moral som proklamerade ”hemmets helighet”. Men när bourgeoisin intog ställningen som härskande samhällsklass, när alla världsproduktionens trådar började samlas i deras händer, då övergick gradvis deras moral, deras seder och medborgerliga lagar, som haft till syfte att skydda just deras klassintressen, till att bli normer som var obligatoriska också för övriga befolkningsskikt. ”Tredje ståndets” moral erkändes som allmänmänsklig moral. Det var snävt klassmässig materiell beräkning som tvingade bourgeoisin att bevaka den äktenskapliga bäddens ”renhet” och förfölja ”utomäktenskapliga” barn, dvs de som inte kunde och inte fick lov att ärva ens en bråkdel av de rikedomar som familjen samlat. Detta klassintresse bidrog till att förstärka ”dubbelmoralen” och upprätta ”stränga” familjerättsliga lagregler. Och vi ser ju att alla vi som fostrats enligt dessa konstlade sexualmoraliska regler som uteslutande har till syfte att skydda bourgeoisins intressen, vi böjer oss än i dag inför dessa klassprinciper som om de vore de högsta ideologiska kategorier: vi är beredda att erkänna dem som normativa moralprinciper!

Samtidigt som den kapitalistiska produktionen förklarades vara den oförgängliga, eviga formen för mänsklighetens ekonomiska liv, erkändes det monogama äktenskapet som en oföränderlig och stabil social institution. Den evolutionära synen på äktenskapet fördömdes och bekämpades med samma lidelse och avsky som evolutionismen i samhällsekonomin förnekades. Egendomen och familjen var alltför nära knutna till varandra: om den ena av dessa den borgerliga världens stöttepelare vacklade, var det omöjligt att garantera den andras stabilitet. Det är just därför som bourgeoisin alltid så omsorgsfullt har bevarat familjens princip. Och det är just därför som den överallt med sådan lidelse skyddat och än i dag skyddar vår tids fallfärdiga äktenskapstyp.

Men den ekonomiska utveckling som mänskligheten upplevt – småhantverkets nedgång, den maskinella tillverkningens triumf, städernas kolossala tillväxt, den feberaktiga takten i deras produktion och handel – denna utveckling kunde inte undgå att påverka formerna för familjens samliv och skaka den borgerliga familjens till synes orubbliga grundval.

Det är nu redan i hundra år som en oavbruten dispyt har pågått mellan anhängarna av den gamla synen på familjen som en oföränderlig social institution och anhängarna av de nya teorierna, som menar att den nutida äktenskapsformen bara är en övergående historisk kategori. Det är inte så mycket historiska exempel och etnografiska undersökningar som den levande vardagliga verkligheten som ständigt påvisar instabiliteten i den nutida familjen, dess förlöpande sönderfall. Allt mer sällan hör man röster som hävdar att den moderna familjen skulle vara en stabil och oföränderlig institution, och själva dispyten om familjen har redan övergått till ett annat plan. De borgerliga ideologerna är nu upptagna av frågan: vilka ”reformer” krävs för att bevara den slutna borgerliga familjen intakt? Hur skall man förhindra dess fortsatta sönderfall?

Ingenting irriterar bourgeoisin så som övertygelsen hos den vetenskapliga socialismens anhängare att radikala förändringar av familjen är oundvikliga i samband med en omorganisering av samhällsekonomin på en ny, kollektiv grundval. Med fördubblad lidelse börjar då de borgerliga ideologerna skrika om att den rådande familjetypen helt opåverkad kan överföras till vilket reformerat samhällssystem som helst, och att en förändring i produktionsförhållandena heller inte alls med nödvändighet leder till någon omvälvning av formerna för könens samlevnad.

Är det så egentligen?

För att en form av social relation mellan människor skall kunna bestå, krävs närvaron av de ekonomiska orsaker som på sin tid gav upphov till just denna och ingen annan form av samhälleliga inbördes relationer. På den tiden då naturhushållningen dominerade, var familjen framför allt en ekonomisk enhet, producent av alla varor som var nödvändiga för den givna gruppen av människor.¹

Allt efter som byteshushållningen växte fram och etablerades, kunde familjemedlemmarna i allt större omfattning tillfredsställa sina behov även utan familjens hjälp som ekonomisk enhet. Ändå behöll familjen ända in på 1800-talet, dvs fram till den storkapitalistiska produktionens uppblomstring, en hel rad mindre, ekonomiska funktioner, som infört ett avgörande och bestämmande ekonomiskt moment i det moraliska äktenskapet. Så länge familjen i större eller mindre utsträckning producerade värden, var dess sociala existens säkrad: starka, livsviktiga band knöt medlemmarna betydligt fastare samman än den strängaste lagstiftning eller de moraliska tvångsreglerna kunde göra. Men från den stund då den storkapitalistiska produktionen övertog familjens sedvanliga ekonomiska plikter, förlorade familjen sin betydelse som nödvändig ekonomisk enhet och härigenom dömdes den till långsam men oundviklig upplösning.

Var finns egentligen numera den ekonomiska sammansvetsning, som en gång gjorde familjen så stabil och livskraftig? Låt oss till en början ta den borgerliga familjen och se vilka av de funktioner som under långa sekel åvilat den, som den ännu fortfarande har kvar i dag.

Familjens producerande verksamhet i form av framställning av en lång rad nödvändighetsvaror sjönk till ett minimum; självhushållningens område krympte till oigenkännlighet. Var finns nu den borgerliga familj som sysslar med tillverkning av ljus, tvål och öl, som spinner och väver, konserverar för vinterns behov, bakar bröd och syr kläder åt allt husfolket? Det är varken fördelaktigt eller nödvändigt att använda familjemedlemmarnas krafter på att anskaffa och framställa dessa varor, hur nödvändiga de än är, eftersom de till billigt pris kan fås i vilken affär som helst. Den ena hushållsuppgiften efter den andra glider ur händerna på husmodern och blir föremål för industriell spekulation. När den storkapitalistiska produktionen växer och tar makten, förlorar familjen sin tidigare roll som produktionsenhet. Och när den upphör att vara en självständig ekonomisk enhet, mister den småningom sin betydelse i samhällsekonomin.²

Men även om produktionen och anskaffningen av konsumtionsvaror inom familjens ram minskar, så kanske familjen ändå har kvar några andra ekonomiska funktioner? Familjen har ju under många hundra år varit inte bara en självständig värdeskapare, utan också en trogen bevarare av värden. Hemmet, husgerådet, familjeklenoderna – allt detta har den pietetsfullt skyddat och bevarat.

Eftersom familjen var rätt orörlig och bunden till egendomen, jorden, hemmet, så har den tills nyligen varit ett ytterst pålitligt instrument för att bevara familjens förmögenhet, och i den situationen knöts familjebanden mycket fast till släktens egendomsintressen. Om familjen faller sönder, sprids också familjeklenoderna och skingras på många händer.

Nu är det annorlunda: banker och andra sparinstitutioner övertar helt och hållet familjens sparfunktioner. Det är de och inte sexualmoraliska förbindelser, som åtar sig att bevara och spara redan hopsamlade familjeförmögenheter. Dessutom antar dessa förmögenheter allt oftare formen av rörliga räntebärande papper, som helt saknar behov av vård från husfolkets sida. Med den allt rörligare livsföringen och utvecklingen av kommunikationer som gör det möjligt för familjer att ofta flytta från plats till plats, så blir varje skrymmande ägodel till en börda. Den enda form en dyrbar ägodel kan ha utan att bli betungande, är i det läget pengar och värdepapper. På det sättet fräntas hemmet också den tidigare, invanda familjefunktionen att spara hopsamlade värdesaker.

Men konsumtionen – familjelivets omistliga förutsättning – sker den kanske liksom förr inom hemmets ram? Restauranger, klubbar, möblerade hus och hotell förändrar det traditionella hemmet. Den penningstarka storbourgeoisin lever ett halvliv, och slår dank på fashionabla kurorter och utnyttjar hotellpalatsens tjänster. Mellan- och småbourgeoisin som strävar att frigöra sig från de besvärliga hushållsbekymren och inskränka utgifterna ”för hushållet”, bor i möblerade rum, äter ute på restauranger, arbetar i offentliga bibliotek, allmänna laboratorier, nationella gallerier och museer.

Allt efter som den växande efterfrågan på billig arbetskraft på alla arbetsområden lockar ut kvinnan ur hennes snäva kärnfamilj och får henne att uppgå i den självförsörjande befolkningen, så blir en sådan livsföring allt mer allmän. Så länge mannen var den enda familjeförsörjaren och det enbart var han som med sin arbetslön skaffade hem de varor familjen hade råd med, så länge hustruns och barnens välstånd främst berodde av honom, så var familjen tätt sammansnörd av band, som ofta är totalt okända för vår tids familjer. Nuförtiden förekommer det allt oftare även i småbourgeoisins och mellanbourgeoisins familjer att kvinnan med sin arbetslön täcker en del av hemmets behov. Hustruns beroende av mannen och dotterns beroende av fadern håller på att fullständigt förintas. De mäktiga band som en gång höll samman familjens medlemmar, upplöses och slits av, ett efter ett.

Vilka uppgifter återstår för familjen i våra dagar? Vilka funktioner har den kvar, och vilka trådar är det som ännu binder samman dess medlemmar? Kanske barnens uppfostran? Men var finns de borgerliga fäder och mödrar, som själva ägnar sig åt sina barns uppfostran och utbildning? Varken småbourgeoisin eller mellanbourgeoisin – inte ens storbourgeoisin – har något emot samhällets uppfostrings- och utbildningsinstitutioner. Daghem och elementarskolor får allt större utbredning, för att inte tala om mellan- och högskolor. Uppfostringsplikten överförs liksom familjens övriga funktioner från den slutna kärnfamiljen till samhälle och stat.

Vad har familjen sedan kvar? Vilken uppgift har den i vår tids individualistiska klassamhälle? Enbart att i rakt nedstigande led överföra ärvd och förvärvat egendom. Den starka upplösningen av det moderna äktenskapet har till syfte att främja genomförandet av denna enda uppgift i dagens familj – en familj som inte tjänar individens moraliska behov utan egendomens intressen. Visar inte det moderna äktenskapets hela historia att denna institution skapats av rent utilitaristisk beräkning? Bara i sällsynta, särskilt tursamma fall har den också haft ett moraliskt element såsom tillgivenhet.

När dess makt konsoliderats, upphörde bourgeoisin att hyckla och började öppet att sätta upp sina äktenskapsförbund som ett slags handelsavtal, en lönsam ”affär”. Från att ha varit en förening av ”två älskande hjärtan”, som de borgerliga ideologerna så gärna beskriver äktenskapet, övergår det numera allt oftare till att bli ett cyniskt köp av en hemgift eller försäljning av en titel. De bröllop som äger rum enligt tidningarnas notiser, är något så vanligt att de moraliska känslorna hos den pedantiske borgaren alls inte upprörs. Om den lyckliga utgången av sådana ”resonemangs”-äktenskap vittnar det växande skilsmäsoantalet.³ Ansökningarna

om upplösning av äktenskap är så många att en domare i Wien i förtvivlan utbrast: ”Snart är klagomålen över trasiga äktenskap lika vanliga som klagomålen över trasiga fönster!”

Statistiken förmår inte ge en korrekt bild av hur många de ”trasiga äktenskapen” är, eftersom ett mycket stort antal separerade makar inte tar ut formell skilsmässa. Man får heller inte glömma att lagarna i alla stater på alla sätt försvårar upplösning av äktenskap och därigenom tvångsmässigt hindrar makar att skiljas. På så sätt bibehålls många nyttiga äktenskapsförbund som ingåtts mellan miljoner och en titel eller mellan jord och kapital ...

Men om nu familjen inom borgarklassen oundvikligt håller på att sönderfalla, om alla gamla band som förut garanterade dess livskraft nu förtvinar, innebär det att samma obevekliga upplösningssprocess pågår i alla andra befolkningsskikt också? Vi vet att det funnits en tid då den feodala adelsfamiljen råkade i fullständigt förfall och föll sönder helt uppenbart och ovedersägligt. Men samtidigt växte det tredje ståndet fram, som pietetsfullt iakttog familjetraditionen och helt riktigt betraktade den odelbara familjepincipen som ett veritabelt bålverk för sin växande sociala makt. Kanske är det även nu bara den högre bourgeoisins och mellanbourgeoisins familj som faller sönder, medan familjebegreppet är lika livskraftigt som förut i småbourgeoisin, t.ex. bland bönderna?

Nu talar vi inte om de västeuropeiska bönderna, som utsatts för precis samma påverkan, som i bourgeoisins övriga skikt haft till effekt att familjen bryts sönder. Men också i vårt ”stagnerade” bondestånd pågår en häftig utveckling av familjerelationerna.

Redan övergången från stor (släkt-)familj till ”liten familj”, och den stora omfattningen av dessa klyvningar är ett slående bevis på sönderfallet av gamla familjeformer inom bondeståndet.

Den lilla familjen grundas som bekant på helt andra ekonomiska principer. Här får kvinnan med ens större frihet och möjlighet att skaffa sig en självständig ställning som ”husmor” och husföreståndarinna. I den ”stora” (släkt-)familjen är hon bara en av många som mekaniskt verkställer en annans vilja, familjeöverhuvudets vilja. Eftersom en bestämd arbetsfördelning saknas, finns det inga initiativ hon kan ta, och hur mycket hon än arbetar, finns det ingen som helst möjlighet att beräkna den mängd värden hon tillför hushållet. Härav kom att hennes arbete var värdelöst, härav kom hennes totala beroende. I den lilla familjen arbetar inte kvinnan mindre utan ibland t.o.m. mer. Men i stället sköter hon ett bestämt område av hushållet, hon är en individuell producent och kan lätt kontrollera och värdera sina händers arbete. På henne vilar hushållets skötsel i ordets vidaste bemärkelse som inbegriper spinning, vävning, boskapsskötsel, t.o.m. försäljning av hushållets produkter. Det är bara i skördetid som hon endast är mannens hjälprea i arbetet ute på fälten. Därför anser sig heller inte mannen ha rätt att lägga sig i hustruns hushåll. ”I Lillryssland”, skriver Alexandra Jefimenko, ”där släktfamiljen sönderfallit betydligt tidigare än i Storryssland på grund av speciella lokala historiska och etnologiska förhållanden, har en sådan fördelning av arbete, plikter och rättigheter skett i betydande utsträckning. Mannen blandar sig aldrig i hustruns angelägenheter utan lämnar dem helt och hållet åt hennes gottfinnande och vilja: ”hushållet tillhör kvinnan”, säger lillryssen. Men just i Lillryssland är bondkvinnans levnadsvillkor betydligt drägligare än i Storryssland, där den gamla släktfamiljen ännu dominerar. Detta jämförelsevis stora oberoende som kvinnan har i den lilla familjen, har helt naturligt gjort att hon ursinnigt försvarar denna familjeform och det driver bondkvinnan att använda alla till buds stående medel för att åstadkomma en splittring; så börjar både förtal, smicker och grälsjuka. A. Jefimenko hävdar: ”Folket – både storryssarna och andra slaver – anser att kvinnan är en ondskefull motståndare till gemensamheten i släktfamiljen och att hon är det främsta upphovet till den gamla ordningens undergång.”⁴ Även om detta påstående inte är alldeles riktigt, så är det i varje fall karakteristiskt. Utan tvekan finns det djupare orsaker än

kvinnornas ”grälsjuka” och ”trätgirighet”, som leder till familjelivets sönderfall. Kvinnor har grålat förr, men då ledde det inte till allmän splittring och övergång från stor till ”liten” familj.

Familjebegreppets stabilitet står i omvänt förhållande till bytesekonomins utbredning på landet – det är ett allmänt känt faktum. Där bönderna ännu inte omfattats av de globala handelsförbindelserna, där den ursprungliga slutna naturhushållningen dominerar, – där bevaras den patriarkaliska familjens ålderdomliga form i hela sin förlegade okränkbarhet. Familjen fortsätter då att vara en framför allt ekonomisk enhet, som producerar alla livets förnödenheter. Den fortsätter att vara mycket viktig, t.o.m. nödvändig för alla sina medlemmar. De ekonomiska band som binder samman bondefamiljen garanterar då dess stabilitet och livskraft – här är inte tal om att splittra upp sig. Visserligen är äktenskapet här inte ett ”moraliskt förbund”, men i stället vilar det helt och hållet på produktionsförhållandenas reella grund. Våra ryska bönders släktfamilj och alla dess gammaldags motbudande kvarlevor, det kategoriska kvinnoförtrycket och ”husbondens” obegränsade makt över husfolket, kunde leva kvar oförändrad in i våra dagar endast därför att våra bönder fram till 1800-talets slut bibehållit den ålderdomliga ekonomiska form, som andra folk för länge sedan lämnat bakom sig. Men de gamla stelnade normerna för det patriarkaliska levnadssättet mister sin förutvarande stabilitet, så snart bondehushållet dras in i det världsomfattande varuutbytet. De moral-principer som för bara några årtionden sedan verkade så riktiga och orubbliga, börjar ifrågasättas och försvinner ur bruk bland bönderna tillsammans med den hemvävda linnen-skjortan och den hemgjorda plogen. Bondefamiljens omvandling från ”stor” till ”liten” – en omvandling som drivits fram av ovan nämnda ekonomiska orsaker – påskyndar familjens fortsatta upplösningsprocess. Visserligen överförs hustruns rättslöshet och beroende av familjens överhuvud – husbonden – genom folkets vanor till den lilla familjen, men den praktiska verkligheten står i skarp motsättning till dessa principer. Den lilla familjens ekonomiska villkor tryggar ju en viss ekonomisk självständighet åt kvinnan och skapar en konflikt bland bönderna mellan antikverade levnadsregler och verkliga levnadsförhållanden. Och det är ett första steg mot ”kvinnofrågans” uppkomst även bland bönderna.

Missnöjet bland kvinnorna i bondeståndet växer med familjeformens utveckling. Därom vittnar den enastående tillväxten av nunneväsendet. År 1855 fanns det 7091 noviser i klostren; 1902 var de hela 32.029. Utan tvekan visar klostrens dragningskraft på bondkvinnorna (det är bland dem som noviserna främst rekryteras) en växande önskan att undslippa familjelivets börda med ständig ekonomisk otrygghet och arbete som överstiger deras krafter. Detsamma visar utbredningen av det s.k. tjernitjestvo (en annan typ av nunneväsende Ö.a.) bland bonddöttrarna. Dessa nunnor har vikt sig åt officiellt celibat, men avstår ändå inte från kärlek. Tvärtom: när de har skaffat sig en viss självständighet i familjen (deras lön anses helig och ingen i familjen inkräktar på den), använder de sin frihet även på känslornas område. Denna tillströmning till nunneväsendet och likaså till staden och fabrikena ”för att få lön”, uttrycker den växande självmedvetenheten hos bondkvinnorna, som funnit sitt liv i familjens liv-egenskap ”outhärdligt”. Särskilt frapperande är bondefamiljens sönderfall här i Ryssland, där kvinnorna översvämmar arbetsmarknaden i jordbruket.⁵

Den kvinna som vandrar hundratals verst (en verst = 1,067 km. Ö.a.) till ett främmande guvernement för att få en lantarbetarlön, den kvinna som deltar i säsongarbete i andras tjänst – det är en ny typ av bondkvinna som till sin karaktär mer påminner om en fabriksarbeterska än om en undergiven ”bykvinna” som ödmjukt dignar under hemarbetet i enlighet med det patriarkaliska levnadssättets traditioner. Familjen antar själv i sådana fall en annan karaktär. Den förlorar sin slutenhet och stelhet, blir rörlig och alltså lättare att upplösa. När de nya produktionsförhållandena genomtränger landsbygdens mörkaste hörn, lägger de under sig och förändrar de gamla formerna för social samlevnad. När kapitalismen etablerar sig på landsbygden, tränger in i de lokala jordbruksförhållandena, förändrar den inte bara den

västeuropeiska bondefamiljen utan tillfogar också ett avgörande slag åt det patriarkaliska levnadssättet hos våra ryska bönder. Sakta men säkert sker en rad viktiga förändringar i bondefamiljen, som förstör dess tidigare, traditionella stabilitet och orubblighet...

Det finns ytterligare ett synnerligen mångtaligt skikt i dagens samhälle – den proletära klassen. Hur står det till med familjebegreppet i den befolkningsklassen? Här kommer vi väl ändå att finna förutsättningar, som ger livskraft åt det nutida familjesystemet? – Kan man överhuvudtaget på allvar ställa den frågan? Var finns den – arbetarens, arbetsvärdens, familj?⁶

Det har knappt hunnit dagas, när både mannen och hustrun skyndar sig ut från sin trånga, eländiga bostad för att lyda fabriks sirens kallelse och ödmjukt ge sig i maskinernas våld – de själlösa men allsmäktiga härskarna. Långt in på sena kvällen stannar makarna borta från hemmet. Barnen lämnas åt vår herres omvårdnad: i bästa fall tas de om hand av en ålderdomssvag eller arbetsoduglig grannkvinna ... Gatan, den bullriga, smutsiga, farofyllda gatan – den är deras lärare, det är de proletära barnens elementarskola... Om verkstaden ligger långt från hemmet, så tittar inte föräldrarna ens vid middagstid in i det hem de lämnat vind för våg. Manliga och kvinnliga inneboende, sjuka, alkoholister, gamla och barn är ett främmande, utifrån kommande element som raserar den sista illusionen av familjens isolering. Och armodet knackar efterhängset på fönstret; dess rovgiriga ögon spanar in den tillfälliga olyckan – sjukdom, arbetslöshet, en familjemedlems död, ett barns födelse – och klamrar sig fast med sina vassa klor i den proletära familjen, sliter sönder den och sopar iväg den ... Under sådana förhållanden förvandlas äktenskapet snabbt – även det som ingåtts i ömsesidig sympati – till en outhärdlig börda, som båda parter ofta söker glömska från i vodka ...

Männens låga arbetslön och kapitalets ständiga efterfrågan på billig kvinnlig arbetskraft driver ut kvinnan i den kapitalistiska produktionen. Men i den stund då fabriksdörren smäller igen efter arbeterskan, är den proletära familjens öde beseglade. Långsamt men utan återvändo minskar arbetarens familjeliv. Hemmets härd slocknar och upphör att vara den centrala punkten, som förenar familjens medlemmar.

Som ett hån och en hädelse låter bourgeoisens sentimental rop om ”hemmets helgd” och ”moderskapet”, när miljoner, tiotals miljoner, mödrar inte förmår att utföra ens de mest elementära av sina plikter. På kapitalets mäktiga tillsägelse sliter mödrarna barnet från bröstet, barnet som ännu inte lärt sig skilja ljus från mörker – och de skockar sig lydigt vid fabriksportarna. Barnen blir missbildade redan i moderslivet av skadliga gaser och ångor, miljoner barn dör som redan med modersmjölken svalt giftiga ämnen, småbarn innebränns i hundratals stugorna på landet, när de lämnas ensamma i skördetid, mödrarna, barnens egna mödrar, förgiftar dem långsamt med opium för att de inte skall gråta och hindra mödrarna att slutföra brådskande beställningar. Allt detta är de borgerliga försvararna av dagens äktenskap och moderskap utmärkt väl medvetna om. Men bourgeoisens hyckleri vet inga gränser. Vad angår det dem om barnen till de arbeterskor som är anställda i tändsticks- och kvicksilverfabrikerna eller håller på med tillverkning av speglar och bly vitt, – om de föds med missbildad benstomme, med svag hjärtverksamhet, föds bara för att dö i plågsamma kramper? Vad betyder det för dem att missfall och dödfödda barn är ett ofrånkomligt resultat av den gemena exploateringen av kvinnornas industriarbete i våra dagar?⁷ Vad betyder det att mödrar som drivits till yrsel av hunger och elände, lämnar sina barn till ”änglamakerskor”? Att statistiken visar en ständig ökning av antalet barnamord? Att dessa ”brottsliga mödrar” inte bara omfattar flickor som övergivits av sina älskare, utan också proletärerens lagvigda hustrur, aktade familjemödrar?!⁸

Trots hela den gapande vidden av dessa dagliga färdigheter fortsätter de hycklande borgerliga försvararna av den moderna familjen att med oförminskad entusiasm lovsjunga

”moderskapets heliga uppgift” och de går till storms mot kvinnornas yrkesarbete (naturligtvis bara i ord), som driver modern från barnets vaggga.

”Moderskapets heliga plikt!” Hur ser då denna kvinnoroll ut i arbetarklassen med det kvinnliga lönearbetets nuvarande villkor? Var finns den elementära vården av barnets hälsa, var finns den hygieniska minimistandard som krävs för att barnet skall överleva? Barnadödligheten når hos proletariet en fruktansvärd omfattning, särskilt under det första levnadsåret. ”Medan 8% av borgarklassens barn dör under sitt första levnadsår”, säger Lily Braun, ”så dör nära 30% av arbetarbarnen i samma ålder. I den rika stadsdelen Friedrichstadt i Berlin dör 148 spädbarn på tusen; i det fattiga kvarteret Bedding dör 348 på tusen!” Det nära sambandet mellan ökat kvinnoarbete och barnadödligheten framgår av den omfattande barnadödligheten i produktionscentra.”⁹

Tobaksindustrin är en av de mest skadliga näringsgrenarna i det avseendet. Det högsta antalet dödfödda barn inom industrin föds av tobaksarbeterskorna. Även om ett barn föds levande här, väntar honom långsam förgiftning genom modersmjölken, som är fylld av nikotin. Också för de kvinnor som är sysselsatta i bomullsproduktionen är barnadödligheten kolossal. I Tyskland uppgår den till 48%. Samma procenttal gäller textilarbeterskornas barn. I England dog under det första levnadsåret 22% av barnen till mödrar som arbetade med fibrösa ämnen. I Tyskland var andelen 38%.

Men vad väntar ett barn i en proletär familj, om det lyckligt och väl undgår alla livshotande faror, som i rikligt mått ströts ut på dess väg, såväl före som efter födelsen? Svält, köld, armod, argsinta bannor, slag över de trötta händerna, förtvivalde utrop av ”Om du ändå vore död!” Sedan dystra år av lärlingskap eller fabriksarbete, på fritiden gatan, slagsmål, gräl, krogen och mycket, mycket stryk ... Det är detta som i dagens samhälle kallas uppfostran ”under moderns ljusa blick!”

Nej, även om borgarklassens ömma mammor förfasar sig aldrig så över ett framtida kollektivistiskt system enligt principen om samhällelig fostran, och hur mycket de än anklagar socialisterna för ”grymhet” för att de så barbariskt vill beröva dem deras ”egna småtingar”, – så kan man redan nu säga att varje annan form av uppfostran än den nuvarande skulle rädda miljontals små liv... Det skulle åtminstone inte längre finnas barn som binds fast vid sängen av modern när hon går till arbetet. Det skulle inte längre finnas några barnmartyrer, som nu är så vanliga och som skapas av en för barnet tragisk slump: det faller under ett fordon, faller ut genom fönstret eller drunknar i en vattenbalja ... De proletära småbarnens liv är så hemskt och så fyllt av svårt lidande och elände som inget barn borde utsättas för, att förlusten av föräldrarna och den egna familjen ofta framstår som en välsignelse för dem. De barnhem som byggts av filantroper eller av staten, blir trots alla sina oerhörda brister mycket ofta räddningen för proletärerens barn.

Fråga de kärleksfulla borgerliga mammorna som opponerar sig mot socialisternas avsikt att ”slita de små från modersbrösten”, – låt dem uppriktigt tala om hur många proletära mödrar som nu i dagens borgerliga samhälle ännu sitter kvar vid sina småtingars vaggor.¹⁰ Men man får inte bortse från att de gifta kvinnornas förvärvsarbete oavbrutet ökar. På 12 år har antalet gifta arbeterskor i Tyskland ökat med 300.000; år 1882 var i Tyskland 173 arbeterskor på 1000 gifta, år 1895 var antalet 215. Enligt de senaste uppgifterna var i Österrike 450 av 1000 arbeterskor gifta, i Tyskland omkring 220, i Frankrike omkring 200. I själva verket är denna siffra betydligt högre, eftersom statistiken bara rubricerar de kvinnor som gifta, som gift sig med lagens och kyrkans välsignelse. Men bland arbeterskorna förekommer allt oftare ett fritt samliv, där hela det vanliga familjeansvaret vilar på kvinnan – hustrun och modern.

Den materiella nöden driver ut den gifta kvinnan i fabriksarbete, och så länge systemet med hyrd arbetskraft existerar, så länge kommer kapitalet att vara intresserat av att dra in billigare

arbetskraft i produktionen, och så länge finns ingen orsak att vänta någon minskning i de gifta kvinnornas industriarbete.

Enligt beräkningar av fabriksinspektörerna i Elsass-Lothringen hade 82% av alla gifta arbeterskor gått ut i industriarbete på grund av att de saknade annan försörjning. I Aachen var antalet kvinnor som drivits till fabriken av förtvivlad nöd ännu större: 88%. I Schlesvig uppgick de till 96%!¹¹

Herrar företagare som ofta är de mest ursinniga motståndarna till kvinnornas frigörelse och självständighet när det gäller kvinnorna i deras egen klass, erkänner med cynisk öppenhet att den gifta kvinnan är det exploateringsobjekt som står deras hjärta närmast. Ja, naturligtvis! Vad allt skulle inte en arbetande mor stå ut med, vad skulle hon inte vara beredd att acceptera, vilka upprörande, snarast livegna arbetsvillkor skulle hon inte gå med på, – bara hon slapp återvända tomhänt hem, bara hon slapp höra den hjärtskärande gråten från sina hungriga små barn! Fabriksflickorna är enligt fabrikörnas åsikt alltför oberoende, alltför djärva och fräcka och faller dessutom betydligt lättare offer för skadliga idéer och propaganda än de gifta kvinnorna, som tyngs av ansvaret för familjen. Det är inte förvånande att företagen gör allt som kommer an på dem för att locka in de gifta arbeterskorna till företagen. Och under dessa förhållanden – när å ena sidan det ekonomiska nödtvånget driver ut kvinnan i förvärvsarbete, och å andra sidan den kapitalistiska produktionen tar emot henne med öppen famn – är det inget att förvåna sig över att den proletära familjen snabbt och oundvikligt går mot total upplösning.

Så kommer det sig att hur mycket än bourgeoisin hojtar om familjebegreppets oförstörbarhet och oföränderlighet, så är familjen – den privata äganderättens nutida slutna, snävt individualistiska familj – dömd till undergång och sönderfall. Inför hela världens ögon slockar elden på hemmets hård i alla klasser och befolkningsskikt, och givetvis kan inga konstlade medel blåsa liv i dess falnande låga ...

* * *

”Äktenskapet representerar den ena sidan av det borgerliga samhällets sexualliv, prostitutionen den andra. Äktenskapet är medaljens framsida, prostitutionen dess frånsida. Om mannen inte finner tillfredsställelse i äktenskapet, söker han vanligtvis tillfredsställelse i prostitutionen. För de män som lever i äktenskap frivilligt eller av nödtvång, liksom för de män som ingått äktenskap med falska förväntningar är det betydligt lättare att tillfredsställa sin sexuella lust än det är för kvinnorna.”¹²

Den av alla föraktade, av alla bekämpade men i löndom uppmuntrade prostitutionen bedövar varje rest av familjedygd med sin yppiga, giftiga växt. Den höljer samhället i ruttenhet och kväver med sin stinkande andedräkt den rena glädjen i könens kärleksliv. Prostitutionen når i våra dagar en sådan kolossal omfattning som mänskligheten aldrig tidigare känt, ens i tider av djupaste andliga förfall.

De halvreligiösa grekiska dikterionerna och de romerska lupanarierna, ”fältkvinnornas” levnadsglada prostitution eller medeltidens etablerade skråprostitution och det skenbart bekämpade men i hemlighet uppmuntrade, cyniska sedefördärvet under reformationstiden – vad är de? Vad är de tusentals lättfotade grisetterna på 1700-talet – i jämförelse med den massförsäljning av kvinnokroppar som praktiseras i vår tid? Som en smittsam sjukdom sprider sig prostitutionen från plats till plats, från land till land, från staden till landet och förgiftar atmosfären i det moderna samhället. Hela yrkeskårer, hela samhällsskikt befinner sig under dess fördärvliga inflytande.

Så mycket har skrivits och sagts om prostitutionens fasor att vi inte här behöver uppehålla oss i detalj vid de dystra bilder, som illustrerar denna ”medaljens frånsida” av den moderna

familjen och äktenskapet. Det räcker med att peka på den mängd kvinnor som är tvungna att ägna sig åt prostitution, för att man skall förstå vidden av dess effekter, den skadliga inverkan som denna verksamhet har på vår tids familjeliv. Åren 1900-1901 fanns i Europas huvudstäder ungefär följande antal kvinnor som i en eller annan form sålde sin kropp:¹³

I London fanns på	4.500.000 invånare	250.000 prostituerade
Paris	2.800.000	100.000
Petersburg	1.400.000	30.000-50.000
Berlin	2.000.000	50.000
Wien	1.500.000	30.000
Warszawa	1.400.000	25.000

Dessa siffror talar ett alltför tydligt språk, för att några kommentarer skulle behövas. Naturligtvis är den officiellt registrerade, s.k. ”legala” prostitutionens omfattning betydligt mindre. Men för oss är inte huvudsaken vad den medicinska och polisiära kontrollens beräkningar anger, utan det intressanta är de fakta som visar oss de verkliga förhållandena. Enligt många seriösa bedömare av denna fråga överstiger den dolda prostitutionen alltid betydligt den öppna – 5 eller 10 gånger. Det finns t.o.m. uppgifter som antyder att den är ännu större. Sålunda fanns år 1900 i Paris 5.183 officiellt registrerade prostituerade, medan de dolda enligt vissa uppgifter var fler än 100.000, enligt andra uppgifter 120.000. Dr Kankarevitj anser¹⁴ att var nionde kvinna är prostituerad i London, var fjortonde i Paris, var tjugonde i Berlin och Petersburg osv. I Ryssland fanns på 1890-talet, enligt inrikesministeriets beräkningar, i samtliga städer 45.000 prostituerade, men i själva verket fanns det enbart i Petersburg, enligt en ungefärlig uppskattning, 30.000 kvinnor som försörjde sig på prostitution.

Det är inte bara den dolda prostitutionen som växer oavbrutet, även om den tveklöst intar första rummet, utan också den registrerade. Enligt de lokala polismyndigheterna i Berlin arresteras där varje natt minst 5-6 unga flickor, som för första gången råkat i händerna på den medicinska och polisiära kontrollen. På så sätt tillkommer årligen ungefär 2.000 öppet prostituerade. ”I Berlin”, säger Hirsch, ”har mellan 1875 och 1896 prostitutionen vuxit nästan dubbelt så snabbt som folkmängden.”¹⁵ Men vid sidan av den prostitution som är reglerad och sanktionerad av lagen, utbreder sig på dolda vägar -framdriven av svält, ensamhet, försvarslöshet – den tillfälliga, slumpmässiga eller som vetenskapen kallar den, ”säsong”-prostitutionen. Utvecklingen av den ”tillfälliga” eller ”säsongmässiga” prostitutionen främjas särskilt av att det finns en lång rad industrigrenar, som sysselsätter den kvinnliga arbetskraften endast under en viss del av året. En kvinna som under några månader av året arbetar tills hon är utmattad för en lön som knappt räcker till det nödvändigaste, kastas sedan ut på gatan för resten av året utan någon som helst trygghet.¹⁶ Dr Blasjko skriver: ”Inte nog med att det finns tusentals arbetande kvinnor i alla storstäder, som får en usel lön, och därför är tvungna att skaffa sig en kontinuerlig större eller mindre *sidoinkomst* genom prostitution; i en del produktionsgrenar där säsongarbete är vanligt, förekommer prostitution som tillfällig men ändå främsta sysselsättning och alternerar på så sätt med arbeterskornas egentliga yrke.”¹⁷ I de översikter som publicerats av lönerna för arbeterskorna vid konfektionsfabrikerna konstaterar Tysklands förbundsregering att ”det mycket ofta förekommer att mindre dugliga arbeterskor med en svaghet för grannlåt, och som därtill saknar släktingar, blir prostituerade frivilligt eller av nödtvång, när de i tider av arbetslöshet berövas möjligheten att försörja sig.”¹⁸

Här i Ryssland finns en särskild typ s.k. ”marknads”-prostitution. Bondkvinnor, hemslöjderskor, tjänstekvinnor och andra kvinnor som under året ägnar sig åt ”hederligt arbete”, vilket vanligtvis lämnar en avsevärd lucka i deras årsbudget, reser till marknaderna för att sälja – inte sin arbetskraft – utan sin kropp, och därigenom fylla ut det underskott som trycker dem. Den kvinnliga läkaren Drenteln skriver: ”Genom uppgifter från många läkare vet vi att nästan

samtliga kvinnor i trakten kring Niznij Novgorod ägnar sig åt prostitution då det är marknad i staden.”¹⁹

Det värsta med den nutida prostitutionen är att allt vidare kretsar av kvinnor tvingas tillgripa den. Vad är de 6.000 officiellt prostituerade i Paris eller de 5.000 i Petersburg i jämförelse med de 100.000 eller 30.000 eller fler, som trots att de har en ”hederlig lön” tvingas sälja sin kärlek?

Det är hemskt att tänka sig: det är inte bara ogifta flickor som – brukar man förmoda – övergivits av sina älskare, som drivs till prostitution, utan mycket ofta även lagvigda arbetarhustrur, bondhustrur och hantverkarhustrur, som endast på det sättet kan bidra till familjens försörjning. Hirsch påpekar helt riktigt: ”Förr var det bara kvinnor ur trasproletariatet som ägnade sig åt denna skamliga hantering. Nu tvingas även självförsörjande kvinnor på grund av kapitalets allsmäktighet att värdera sin kropp i pengar. Prostitutionen som en gång var en lyx som ett samhälle kunde tillåta sig men vars förlust inte på något sätt skulle ha vänt upp och ned på det, har nu förvandlats till en institution som är mycket intimt och oupplösligt knuten till samhällssystemet – som ett nöd vändigt ont.”²⁰

Det finns inte så få exempel på kvinnor som med hjälp av prostitutionen försörjer en hel familj, uppfostrar bröder och systrar, och tar hand om åldriga föräldrar. Enligt en undersökning av Parentuchâtelet som omfattade 5.183 prostituerade, hade 1.441 drivits till ”det skamliga yrket” av fattigdom och armod. Andra orsaker till prostitution var att man förlorat sina föräldrar, kastats ut från hemmet eller saknade hem (1.225), önskade uppfostra yngre bröder, systrar, syskonbarn osv (29), önskade försörja sjuka och svaga föräldrar (87). Vidare fanns änkor och kvinnor som övergivits av sina älskare, som önskade uppfostra en talrik barnskara som lämnats i deras händer (23), flickor som rest till Paris för att bosätta sig och försörja sig (280), flickor som blivit förförda av sina husbönder och sedan förlorat sin plats (289). Av 5.183 kvinnor hade alltså 3.354 tagit upp ”det skamliga yrket”, därför att de och deras närmaste saknade sitt dagliga bröd, kläder och tak överhuvudet...”²¹

Enligt en undersökning av dr Oboznenko som omfattade 2.934 kvinnor i Petersburg, uppgav 1.712 nöd, fattigdom, avsaknad av lön som den orsak som drivit dem till prostitution. Dessutom framkom att några tiotal kvinnor enligt egen uppgift hade börjat med det skamliga yrket på grund av att sjukdom berövat dem möjligheten att arbeta eller – hemskt nog – ”för att kunna uppfostra barnen”.²²

Dessa uppgifter gäller återigen endast den officiella, reglerade prostitutionen. Men det är bland de dolt eller tillfälligt prostituerade som de flesta kvinnor finns som tvingats till denna ”sidoinkomst” just för familjens skull. Det moderna kapitalistiska exploateringssystemet driver modern att prostituera sig för barnets skull och barnet för moderns skull. Inte ens späda barn förmår skydda arbetarklassens barn från bourgeoisins lastbara girighet. I 5-6-årsåldern säljs flickor för en frestande, fylld börs och går under i tusental utan att någonsin ha känt till barndomens oskyldiga glädjeämnen. I Moskva har, enligt Sjasjkov, en på 957 tillfrågade prostituerade börjat sitt yrke vid 11 års ålder, och fem vid 12 års ålder. Men det finns en rad uppgifter som visar att barnprostitutionen i Ryssland börjar i 9-årsåldern. Professor Tarnovskij hävdar att de flesta prostituerade i Ryssland är i åldrarna mellan 13 och 17 år. I Paris varierar åldern hos de flesta prostituerade mellan 17 och 23 år.²³ I Neapels mest förfinade nästen håller man prostituerade som inte är äldre än 15 år. I London finns hus med prostituerade under 14 år. Men är detta verkligen barn?! Samma barn som sitter i skolbänkarna, som borgarfamiljerna anställer en hel uppsättning guvernanter och lärarinnor åt, och vilkas andliga och kroppsliga hygien man bekymrar sig om, skriver och pratar så mycket om ... Håret reser sig på en när man tänker på dessa små barn, arbetarklassens barn! Och barnprostitutionen – proletariats oundvikliga följeslagare – är ju en tribut som just

proletariatet betalar åt den skändliga obehärskade lasten. Men det allra mest avskyvärda är att det inte bara är en del föräldralösa som hamnar bland dessa prostituerade barn, utan att barn drivs ut i ”skam och förakt” t.o.m. av sina egna föräldrar ... Och dessa föräldrar är alls inte de ”monster” som sentimentala borgerliga författare älskar att skildra dem som i skönlitteraturen. Under själslig plåga och med blödande hjärta lämnar mödrarna sina späda barn i lastens nästen. Men de proletära mödrarna har ju inte något val beträffande sina barns öde: antingen får de skicka sitt barn till fabriken, överlämna det åt kapitalets makt, och se hur det tunga, alltför tunga arbetet dag för dag pinar hälsan, ungdomen och t.o.m. livet ur hennes barn – eller också får hon lämna det åt plundrare av ett annat slag, bröder till arbetets exploatörer ... Vad gör det att skam och fördömelse kommer över barnets huvud! Det bleka, av umbäranden utmattade barnet får ändå äta sig mätt, det får ändå bo där det är varmt ... Det är mycket frestande, och modershjärtat är så svagt...²⁴

Även barnprostitutionen börjar anta fasansfulla, otroliga proportioner. Den växer parallellt med det industriella barnarbetet: den andel minderåriga flickor som på grund av marknads-läget inte tas emot av industrin, drivs ut i den ”skamliga näringens” nedsmutsade flodfåra. Grunliga, vidriga, förpestade vågor för bort både flickan som förförts av ”herrn”, och den aktade husmodern som inte kan försörja sina barn, och den minderåriga flickan som bara har två utvägar kvar här i livet – tvångsmässigt lönearbete med mer eller mindre tillfällig prostitution eller ett ”liv med lättförtjänt bröd” som oundvikligt leder till sjukdom och en tidig död... Den borgerliga vetenskapens tjänare förkunnar att prostitutionen är ett ”nödvändigt ont”, att den har funnits genom mänsklighetens hela historia och att det finns en hel armé kvinnor som bara längtar efter att få hamna bland de prostituerade. Enligt dem är de prostituerade en ”degenererad typ”, ”den medfött kriminella typen” som motsvarar ”den kriminella typen” bland männen. Med stöd av Lombroso finner professor Tarnovskij t.o.m. att dessa kvinnors livsföring är ytterst ”läglig”: tack vare dessa kvinnotyper som av naturen utsetts och från födelsen förutbestämts till att sälja sin kärlek, så kan männen på lämpligt sätt tillfredsställa sina fysiska behov. Och denna hypotes skulle ”helt och hållet” bekräftas av anatomiska och patologiska egenheter i skallbenets, bäckenets osv uppbyggnad hos kriminella kvinnor och män. Men något som förblir en gåta för de ärade företrädarna för den borgerliga vetenskapen är detta: Varför finns de flesta ”kriminella typerna” bland kvinnorna i de obemedlade befolkningsskikten? Varför rekryteras de prostituerade oftast ur arbetarklassen och bondeståndet?²⁵ Varför kom det fler prostituerade till Petersburg från Estlands guvernement än från hela Finland, och varför kom det var för sig dubbelt så många prostituerade från det avlägsna Vitebsk-guvernmentet och det ännu avlägsnare Smolensk-guvernmentet med dess fattiga befolkning, med dess skövlade skogar och kärr och den sandiga, steniga jorden som är nästan oduglig till jordbruk – än det kom från det närbelägna Viborg-guvernmentet?²⁶ Varför är just Niznij Novgorod-trakten så översvämmad med ”naturbestämda prostituerade”? Och slutligen, varför finns det just bland ”tjänstekvinnorna” en sådan oerhörd procent fysiskt onormala individer, en ovanligt stor procent i jämförelse med kvinnor i andra samhällsskikt?

Om sanningen hade varit på Lombrosos sida, så hade kvinnor från alla samhällsklasser funnits i ungefär samma proportioner bland de prostituerade. Men som vi ser finns i själva verket ingen sådan proportionalitet. Just det bevisar felaktigheten i Lombrosos teori och riktigheten i åsikten att ”de yttre levnadsförhållandena gör att proletariatet är mer benäget till prostitution än materiellt välförsedda klasser.”²⁷ Behöver man överhuvudtaget på allvar förneka dessa partiska och lögnaktiga påståenden som görs av företrädarna för klassvetenskapen? Motsäger inte verkligheten själv i varje detalj de konstfullt utarbetade hypoteser, som syftar till att inge bourgeoisin den angenäma övertygelsen att ”allt står väl till” och den

”kulturvärld” som den är van vid och känner sig besläktad med är stabil och orubblig. Så har det varit, så kommer det att bli.

För att avfärda frågan om de prostituerade ”medfödda” typer, räcker det att kasta en helt flyktig blick på den grupp kvinnor som rekryteras till yrket. Varifrån kommer dessa hundratusentals kvinnor som säljer sina kroppar? Vilket befolkningsskikt lämnar den största andelen?

”Statistiska uppgifter”, skriver Sjasjkov vidare, ”visar med säkerhet att alla publika kvinnor undantagslöst kommer ur arbetarklassen eller från fattigbönderna. Vi skulle kunna överhopa läsarna med tiotals likartade statistiska tabeller, som visar detta ytterst lärorika faktum.”²⁸

Tjänstekvinnor i hemmen, försäljerskor i affärer, hantverkarskor, döttrar till dåligt avlönade arbetare och slutligen fabriksarbeterskor – så ser det levande material ut som av dagens verklighet formas till innehavarskor av ”det gula kortet”.

”De är särskilt drabbade av materiell nöd: tjänstekvinnor, mästarinnor, finsömmerskor, lannesömmerskor, daglönerskor, tvätterskor och fabriksarbeterskor. Den obetydliga lön de får för utfört arbete kan inte ens tillgodose de mest elementära behoven, ge en tillfällig kroppsvila och åtminstone någon moralisk tröst. De blir av nödtvång slavinnor under arbetet och husbönderna. Vid sjukdom och tillfällig förlust av platsen och arbetet står de utan en kopek i reda pengar och tvingas därför ut på gatan... Och ofta återstår inget annat för en kvinna, som är försvarslös, tillintetgjord av nöd och bekymmer och oförmögen att ta ett nytt arbete, än att ägna sig åt sedeslösheten och sålunda för alltid förlora sin mänskliga värdighet... som tur är kommer alltid mannen till undsättning med sina vällustiga begär...”²⁹

I Tyskland³⁰ visade en undersökning år 1898 av 152 prostituerade att de tidigare varit sysselsatta som:

arbeterskor, sömmerskor, försäljerskor	66 pers. dvs.	43,4%
tjänsteflickor	78	51.3%
hemmadöttrar	7	5.3%
guvernanter	1	5.3%

I Frankfurt-am-Main hade 30% av de registrerade prostituerade tidigare varit hembiträden, 22% hade varit servitriser, 13% fabriksarbeterskor och de återstående 35% fördelade sig på övriga yrken.³¹

Enligt rysk statistik hade 45,5% av de registrerade prostituerade förut varit hembiträden, 8,4% sömmerskor, 2,4% grovarbeterskor och 6,4% hade inte haft någon bestämd sysselsättning.³²

I Petersburg hade enligt dr Oboznenkos undersökning av 5.189 prostituerade 40,4% varit hembiträden, 12,2% sömmerskor, 11% hantverkarskor och endast 6% fabriksarbeterskor.³³ I Italien arbetade år 1878 2.574 av 10.000 registrerade prostituerade som husor. Överhuvudtaget visar statistiken att de flesta prostituerade har varit tjänstekvinnor i hemmen eller på restauranger (utomlands servitriser), därpå kommer hantverkarskorna. Men fabriksarbeterskorna kommer sist bland de öppet prostituerade.

”Både utländska och ryska uppgifter”, säger professor Jelistratov, ”visar att den tunga tribut som hembiträdena lämnar till den kontrollerade prostitutionen som ligger till grund för statistiken, är betydligt större än de offer som fabriksarbeterskorna ger åt den patenterade sedeslösheten. Enligt uppgifter för hela Ryssland finns det *fem gånger* så många hembiträden som fabriksarbeterskor bland de registrerade prostituerade, om hänsyn tas till de båda yrkenas storlek.”³⁴

Här måste man tillägga att medan hembiträdernas andel av den registrerade prostitutionen fortfarande växer, tycks fabriksarbeterskorna bli ett alltmer ogynnsamt underlag för rekryteringen till ”den levande varans” kadrer. Enligt dr Blasjko har de öppet prostituerade i Berlin som varit industriarbeterskor minskat från 71% till 43% under en period av 44 år. Detta förklaras i viss mån av att arbetarnas och arbeterskornas absoluta materiella levnadsstandard höjts jämfört med situationen och arbetsvillkoren i fabrikena för 50 år sedan. En sådan höjning främjar naturligtvis inte kvinnornas tillströmning till prostitutionen. Dessutom har den intellektuella och moraliska nivån hos de fabriksarbeterskor, som gått med i den breda klassrörelsen med dess förädlande och stimulerande perspektiv, inverkat på fabriksarbeterskornas moral. Även om ”den skriande nöden” driver ut fabriksarbeterskan på gatan och tvingar henne att betala ett stycke bröd med sin kropp, så bevarar denna arbeterska sin motståndskraft mot den sjaskiga vardagen i motsats till den isolerade tjänstekvinnan, som saknar det stimulerande medvetande som kamraternas gemenskap och solidaritet ger.

Men man får inte överskatta det faktum att endast en liten procent av de öppet prostituerade varit fabriksarbeterskor. Man får inte glömma att industriarbeterskan där hon står vid sin maskin alltför ofta blir tvungen att utöka sin ytterst låga lön genom att tillfälligt sälja sin kropp just åt sina ”kamrater” i den gemensamma kampen, åt sina bundsförvanter i uppbygget av en bättre framtid... Ofta är det det enda sättet för arbeterskan att kunna täcka det gapande hålet i sin budget. Hela skillnaden mellan tjänstekvinnans och arbeterskans situation är att prostitutionen är en ”bisyssla” för arbeterskan, medan den blir huvudyrke för tjänstekvinnan. Det är sant att i samma grad som arbetarklassens uthålliga kamp förbättrar dess ekonomiska situation, minskar nödtvånget för arbeterskan att skaffa ”extrainkomster”. Men man får inte låta sig förledas av illusionen att kvinnornas deltagande i dagens storkapitalistiska exploaterande produktion skulle rädda dem från tvånget att slå in på den banade vägen. Tvärtom: alltför ofta blir kvinnornas deltagande i industrin orsaken till deras sedliga förfall. Vi lämnar åt sidan de rent ekonomiska orsaker som tvingar fabriksarbeterskan att idka handel med sin kropp. Finns det inte massor av exempel på företagare, husbönder och fabriksdirektörer som organiserar harem åt sig av sina arbeterskor? Och verkmästarna och uppsyningsmännen? Är det kanske sällsynt att en flicka eller kvinna förföljs, bestraffas och avskedas bara för att hon vägrat vara ”tillmötesgående” och underkasta sig förmannens nycker? På tal om Frankrike upplyser fru Daubier: ”Många fabrikörer har tagit för vana att inte ge arbete åt flickor utan att först ha berövat dem oskulden. Lagen och administrationen ser mellan fingrarna med detta.” Vilka vanor man har i industrivärlden! De yrken som betalas sämst av alla och försätter kvinnan i största beroende av den som köper hennes arbetskraft, är också de som lämnar den allra största andelen prostituerade.

Behöver man ytterligare visa att medfödda egenskaper inte spelar någon som helst roll här? Att orsakerna till en kvinnas sedeslöshet helt och hållet ligger i hennes ekonomiska ställning? Dr Oboznenko beräknar att 70% av de prostituerade som registrerats vid Kalininskaja-sjukhuset i Petersburg förut varit slavinnor under tungt lönearbete, despotiska husbönder och ständig nöd. Enligt A. F. Kon hade 83% av de prostituerade inte haft några som helst möjligheter att försörja sig, innan de gick på gatan.

Dr Commenge som undersökt prostitutionen i Frankrike och som är helt lojal mot sin klass' intressen, konstaterar att otillräcklig lön och fattigdom är de vanligaste orsakerna till prostitution.

En annan författare, Sjasjkov, som lika lite kan beskyllas för att ha en materialistisk historieuppfattning, bekräftar emellertid också att ”den främsta, ja, nästan den enda orsaken till den europeiska prostitutionen består i massornas fruktansvärda fattigdom.

Framför oss ligger över tjugo monografier om det lastbara yrket, och nästan samtliga författare hävdar enstämmigt att prostitutionens rättmätiga moder är fattigdomen. Redan denna unika samstämmighet som inte finns när det gäller andra sociala frågor, vittnar om faktas absoluta tillförlitlighet.”

Behöver vi ytterligare styrka tesen med andra auktoriteters ord? Behöver vi ytterligare visa riktigheten i dessa tankar? Räcker det inte att man påminner sig vilka fruktansvärda materiella villkor som arbetarklassens kvinnor tvingas leva under? Utan att behöva ta upp de hälsovådliga och fysiskt plågsamma arbetsförhållandena och utan att behöva tala om hur hemlivet går till eller hur arbeterskornas hem ser ut,³⁵ kan vi konstatera att redan en arbeterskas lönenivå är tillräcklig drivkraft för att hon skall prostituera sig och för att de levande kvinnokropparnas marknad skall förses med en aldrig sinande ström av ”friska krafter”. Bebel hävdar alldeles riktigt: ”Antalet prostituerade växer i samma omfattning som antalet kvinnor som sysselsätts i olika industrigrenar såsom arbeterskor, vilkas arbetslön är för hög för att de skall dö och för låg för att de skall kunna leva. Prostitutionens tillväxt främjas av de industriella kriser som har blivit oundvikliga i det borgerliga samhället och som medför armod och nöd för hundratusentals familjer.”³⁶ Att industriella kriser alltid befrämjar prostitutionens tillväxt – det är ett faktum som inte kan bestridas. I England under bomullskrisen 1865 ökade antalet prostituerade som rekryterats bland de arbetslösa, mer på ett år än det gjort under de senaste 25 åren. Denna bild möter man överallt. Att kvinnan ingår bland dem som säljer sin arbetskraft – det är källan till den kolossala ökningen och utvecklingen av handeln med kvinnokroppen. Och ju sämre kvinnans yrkesarbete betalas, ju tidigare hon blir indragen i den grymma kampen för tillvaron, desto snabbare och säkrare väntar henne den upptrampade vägen...

Hemlösa kvinnornas arbete är särskilt dåligt avlönat. Och just det yrket driver ut de flesta kvinnokropparna på prostitutionens marknad.³⁷ I den ryska landsorten varierar tjänstekvinnornas månadslön mellan 3 och 8 rubel, dvs mellan 36 och 96 rubel om året. Med dessa pengar måste tjänstekvinnan täcka alla personliga utgifter och inte bara klä sig (oftast krävs dessutom att hennes klädsel skall vara ”prydlig”) utan också ofta köpa sin ”varma dryck”, dvs te med socker. Med dessa pengar måste hon ofta hjälpa sina släktingar, och om hon har ett barn, skall hon skicka pengar till dess uppehälle. Det sistnämnda överstiger ideligen hennes sammanlagda lilla lön. Vad gör man i ett sådant fall? Hur skall man kunna låta bli att frestas av ett ”lättare” liv? En tillfällighet, ett osäkert steg – och innan flickan vet ordet av, så räknas hon till de ”fallna”...

Efter tjänstekvinnorna kommer finhantverkerna. Det är svårt att säga vilka som har de sämsta villkoren – llnesömmerskorna eller finsömmerskorna. I Tyskland har företagarna/kommissionärerna drivit exploateringen av finsömmerskornas arbete så långt att inte ens den skickligaste arbeterskan kan tjäna ihop mer än 8-9 mark (3,70-4 rubel) på en vecka, och en mindre erfaren ändå mindre: 4-5 mark. Dessutom tillhör konfektionsbranschen de ”säsongbetonade” produktionsgrenarna, med andra ord: arbeterskan är sysselsatt sammanlagt cirka 4-5 månader om året. Kan man då förvåna sig över att det är lättast för prostitutionen att värva rekryter just i denna grupp industriarbeterskor? Är det förvånande att den bittra hopplösa nöden, det totala beroendet av husbonden och kommissionären, den uttröttande långa dagen och avsaknaden av moraliskt och materiellt stöd tvingar hantverkarskan att söka sitt levebröd i ett yrke, som hon ursprungligen sett med förakt och avsky? Och det är ju i alla länder just denna industrigren (konfektion) som sysselsätter särskilt många kvinnor.

I Frankrike varierar, enligt Gonnard, hantverkarskornas arbetslön mellan 1,60 och 4,10 francs om dagen. Men de elementära behoven kan bara täckas vid en arbetslön på 2,75 francs, och då har ändå ingen hänsyn tagits till oförutsedda utgifter som orsakas av sjukdom, arbetslöshet,

tillfällig lågsäsong osv. Det beloppet rymmer heller inte understöd till åldriga föräldrar eller syskon.³⁸

Vad skall man då säga om våra ryska hantverkarskor? Det räcker med att se på deras levnads- och arbetsvillkor, för att man med professor Herkner skall förvånas över det mod som arbetarklassens kvinnor måste ha för att kunna motstå livets frestelser. Mörka, nedsmutsade, trånga, fuktiga bostäder med ett kvävande luftutrymme per person, ständigt oväsen från grälände grannar, gråtande barn och trötta gamlingar, den plågsamt tröttande böjda ställningen över sömnaden, ofta skämd mat och oroliga nätter på en hård, smal brits ”för två” – så ser hantverkarskornas liv ut ...

I Petersburg får de sömmerskor som arbetar i ateljéer mellan 8 och 30 rubel i månaden, måltider men utan bostad. Lönen fördelar sig på följande sätt:

Konstsömmerskor och tillskärerskor	fick 25-30 rubel el mer i mån
Livsömmerskor	15-20
Ärmsömmerskor	10-15
Kjolsömmerskor, mindre kunniga	8-15
” kunniga	15-20

Tillskärerskornas och kjolsömmerskornas högre löner förklaras av att denna arbetarkategori är mer kvalificerad i sömmerskeyrket och att bara ett mycket litet antal hantverkarskor kan sysselsättas här: tillskärerskor, kjolsömmerskor och konstsömmerskor behövs bara i de största ateljéerna. I de medelstora och små ateljéerna brukar ”husmor” själv ta hand om dessa uppgifter. Därför är lönen för de flesta sömmerskor inte högre än 20 rubel. Om man tänker på att detta belopp skall räcka till bostad och kläder – särskilt varma kläder som man inte kan klara sig utan i Petersburg – att husbondens måltider oftast är otillräckliga eller otillfredsställande och måste kompletteras ur egen ficka, då är det inget förvånansvärt att det finns så många ”fallna” hantverkarskor.

Linnesömmerskorna har det inte bättre, men heller inte sämre. En tillskärerska i en ateljé får mellan 12 och 20 rubel -h kost och logi. Bara de som är särskilt skickliga, kan tjäna upp till 25-30 rubel i månaden. Soperskorna får 10-13 rubel i månaden + kost och logi, dvs 70 kopek om dagen. Särskilt dåligt avlönade är de linnesömmerskor och sömmerskor som inte arbetar i ateljéer utan i sina hem eller i konfektionsaffärer. För ett dussin damblusar med alla möjliga utsmyckningar, veck och mellanspetsar betalar affären mellan 80 kopek och 4 rubel. Ändå tar det minst 6-7 dagar att sy dem. Ett dussin byxor som likaså tar 6 arbetsdagar att sy, betalar affärerna 1,80-3 rubel för. Ett dussin kjolar eller sidenblusar som tar minst 12 arbetsdagar, betalar de 6 rubel för. Livsömmerskornas arbetslön + måltider men utan bostad är 8 rubel i månaden. Bara de skickliga kan tjäna 15-17 rubel. Även tillskärerskorna i korsett- och bandageateljéerna tjänar högst 25 rubel i månaden.

I damhattsaffärerna kan bara de skickligaste tjäna 30 rubel i månaden. En enkel arbeterska får totalt 10 rubel. En mycket liten grupp särskilt framstående konstsömmerskor tjänar 60 rubel var i månaden, men då mister dessa, för affärerna så kostsamma arbeterskor sitt arbete under lågsäsongen. Blomsterflickorna får förutom bostad 8-15 rubel i månaden. En cigarrettflicka som arbetar i sitt hem, tjänar 10-20 rubel och får varken kost eller logi. En strumpstickerska tjänar 8-15 rubel. De flesta får 12 rubel och bara de särskilt skickliga kan höja lönen till 30 rubel. Handskmakerskorna får inte ens i stora affärer mer än 8-10 rubel i månaden + måltider. En speciellt skicklig handskmakerska som arbetar i sitt hem, kan tillverka upp till 10 par om dagen och tjäna 1 rubel om dygnet. Men dessa är få, och därför är i själva verket handskmakerskornas lön betydligt lägre.³⁹ Snörmakerskorna tjänar 4-18 rubel + kost och logi. Man kan lätt föreställa sig vilka levnadsförhållanden en kvinna har som i Petersburg tjänar 4 rubel i

månaden. Tvätterskorna i tvättinrättningarna får 12-18 rubel utan måltider eller 6 rubel + måltider. Om hon arbetar varje dag, blir månadslönen 6 rubel.

Om hantverkarnas villkor chockerar med sin torftighet, så är fabriksarbetarnas situation här i Ryssland inte mycket bättre. I Västeuropa och Amerika får fabriksarbetarna inte bara högre lön, utan hon har också för det mesta en stadigare inkomst. Det kan man inte säga om våra förhållanden, särskilt inte under de sista åren av den svåra, utdragna industrikrisen med massavskedanden och ständig produktionsinskränkning på olika områden.

Inom textilproduktionen i Petersburg som sysselsätter särskilt många kvinnor, tjänar en arbeterska mellan 55 kopek och 1,20 rubel om dagen. Spinnerskorna, den mest utbredda kategorin av textilarbeterskor, får för det mesta 80-85 kopek om dagen, dvs med avdrag för söndagar, omkring 20 rubel i månaden.⁴⁰ Inom tobaksproduktionen där kvinnorna enligt fackföreningarna utgör ungefär 4/5 av hela arbetsstyrkan, tjänar en arbeterska med 10-10½ timmars arbetsdag 40-90 kopek, men den vanligast förekommande lönen är 40-45 kopek om dagen eller 10-14 rubel i månaden. Från den summan har då ännu inte gjorts avdrag för de många betungande böter som arbeterskan måste betala för dagar hon varit frånvarande och för för sen ankomst (25 kopek per tio minuter).⁴¹

På konfektionsfabrikerna tjänar arbeterskorna 45-50 kopek vid 12 timmars arbetsdag, och för jäkligt arbete dag före helgdag fram till kl 23 på kvällen får de ytterligare 25 kopek.⁴²

Pappersproduktionen sysselsätter också ett betydande antal kvinnor. Vid fabrikerna mellan Beloostrovo och byn Aleksandrovscoe arbetar enbart kvinnor på sorteringsavdelningen, som är den sämsta avdelningen i hygieniskt avseende, och de tjänar 30-60 kopek om dagen vid 15 timmars arbetsdag. Inne i verkstäderna står dammet som en rök och från väggar och fönster kan man skyffla upp det. Arbetarna lider av synrubbingar och de flesta har lungskador. Utanför Petersburgs stadsgräns är den vanligaste månadslönen för kvinnor som arbetar i mindre företag, högst 8-12 rubel. Om man tänker på att det mest anspråkslösa logi – ”½ brits” – kostar 1,50-3 rubel, svart bröd kostar minst 2½ kopek per skålpund (1 skålpund = 0,409 kg. Ö.a.), andra sorteringsens kött går på 17-18 kopek skålpundet och att arbeterskan måste klä sig och sko sig och allt som oftast försörja en hel familj, en arbetslös man, barn och gamla föräldrar på dessa 8-12 rubel – då står det fullständigt klart att hon inte skulle kunna existera utan någon ”sidoinkomst” såsom dold prostitution.

Enligt de uppgifter som insamlats av fabriksinspektörerna 1900-1901 får en arbeterska 12 rubel i månaden, men en arbetare får 20 rubel. Dessutom förekommer det att arbeterskans lön i landsorten sjunker till en osannolik nivå.⁴³ Sålunda omtalar inspektören i Kiev-distriktet att kvinnor och tonåringar på en hylsfabrik i Urnan tjänade 2-4 rubel i månaden, och i en tobaksfabrik i Zjtomir omkring 2,50 rubel. Bara ett fåtal tobaksarbeterskor hade en månadslön på 9 rubel.⁴⁴

I sockerraffinaderierna som också sysselsätter en ansenlig mängd kvinnor, varierar arbeterskornas lön mellan 4 och 15 rubel i månaden utan måltider eller mellan 3 och 12 rubel med uppehållet betalat av fabriken. Det finns stora textilmanufakturerna i Moskva där en kvinna får totalt 6-8 rubel i månaden. ”Vad skall vi leva på”, säger arbeterskorna, ”när bara maten går på 3-8 rubel i månaden och en bostad för en person kostar 3-4 rubel men för en familj hela 6-8 rubel. Det är inte bara så att inget blir kvar av lönen, utan den räcker inte ens till detta. Antingen man vill eller inte, så måste man arbeta extra.”

I 149 företag i Tverguvernementet som sysselsätter mer än 25.000 arbeterskor, var år 1898 kvinnornas medellön 138 rubel om året utan kost och logi. Minderåriga arbeterskor fick ännu mindre, i genomsnitt omkring 9 rubel i månaden. Flickor under 15 år fick 3,75 rubel i månaden.

Ännu sorgligare är situationen för gruvarbeterskorna: för 12 timmars arbetsdag får de minderåriga kolsortererskorna högst 30 kopek om dagen. I Ural-bergen tjänar t.o.m. vuxna kvinnor bara 25-45 kopek om dagen, och en daglönerna som arbetar med häst får inte mer än 80 kopek. Det finns platser i Perm-guvernemet där dagsförtjänsten för en vuxen gruvarbeterska inte är högre än 20 kopek.⁴⁵

Behövs det några kommentarer till dessa fakta? Vittnar de inte vältaligt nog om att den grundläggande impuls som driver ut kvinnan på ”de lättförtjänta pengarnas” hala väg, är hennes totala ekonomiska otrygghet?

En kall hand griper om hjärtat, när man lär känna de prostituerades dystra liv... Vilka fador får de inte uppleva ibland! Vilka lidanden de måste genomgå! Bekymmer, förödmjukelse, prygel, samhällets förakt, sjukdom, fattigdom och en död i ensamhet ... Man skulle tro att även en kvinna som bara flyktigt fått kasta en blick in i detta helvete, skulle fly därifrån utan att se sig om. Men är egentligen hantverkarskans, tjänstekvinnans eller ens fabriksarbeterskans liv bättre, särskilt här i Ryssland där arbetet – även i storindustrin – är organiserat på ett så motbjudande sätt? Lever kanske dessa hundratusentals proletära kvinnor som säljer sin arbetskraft åt kapitalet, ett bättre, ljusare eller friare liv? Titta in i dessa skumma källare, dessa mörka skrymslen med ”sängplats för två”, där de flesta av arbetarklassens kvinnor är inhysta! Ta bara ett andetag i denna kvava, tryckande luft, mättad av allehanda utdunstningar och orenligheter, som arbeterskan måste andas in ”hemma” hos sig! Försök att bara en enda dag livnära er på den torftiga, ohälsosamma, ankomna föda, som stillar arbetarklasskvinnans hunger – och ni kommer att förstå att ”det hederliga arbetets” helvete är ungefär lika mycket värt som det andra helvetet, prostitutionens helvete...

Samhällets förakt? Men herregud! Vad är det för stor aktning de möter, som förblivit ”hederliga” alla dessa sömmerskor, cigarettflickor, tobaksarbeterskor, väverskor, som tröttnar ut sig från morgonen till sena kvällen för att – efter en nästan sömlös natt på en smal brits i en trång, överfylld våning – nästa dag på nytt börja samma liv i tvångsarbete? Och detta dag ut och dag in, år ut och år in tills man dör! Är det inte bättre att – om så bara några år – om så bara ett år – kunna leva i sysslöshet, äta sig mätt, uppleva anspråkslösa nöjen?! ”Om så bara en enda dag – bara den vore min!” Vilket mod som behövs, vilken karaktärsstyrka och välutvecklat självmedvetande som behövs, för att man skall föredra ”ett hederligt arbete” och hela dess helvete framför ett ohederligt som åtminstone ”mättar”! ...

* * *

Den hycklande, dubbla inställningen till prostitutionen är karakteristisk för bourgeoisin och framhäver dess klasständpunkt också i denna, som det kunde tyckas, allmänmänskliga fråga. I själva verket vilar prostitutionen – denna oundvikliga utväxt på dagens klassamhälle, detta korrektiv till den nutida familjens föräldrade tvångsform – med hela sin tyngd på de egenomslösa klasserna. Här i de mörka och unkna källarna sprider den sitt fördärv. Allt oftare borrar den in sina giftiga klor i proletariatets kropp och fastän den förpestar hela samhälls-atmosfären med sin stinkande andedräkt, så är den ändå ett gissel främst för arbetarklassen. Det är därför som bourgeoisin inte har så bråttom med att slå larm. Om de flesta av de salubjudna kvinnorna hade kommit ur de besuttna klasserna, då hade dess inställning till frågan troligen varit en annan...

Orsaken till alla regeringars tvetydiga handlande i fråga om prostitutionen måste sökas just i den klass-ståndpunkt, som genomsyrar även denna sociala fråga. Trots att den fördöms av religionen, bekämpas av samhället och t.o.m. av lagen, så inte bara tolereras den utan regleras också av staten. Prostitutionen erkänns som nödvändig för att tillfredsställa mannens naturliga sexuella behov, och fungerar så från tiden för klassamhällets uppkomst i en eller annan form som ”lastens åskledare”, en garanti för familjebegreppet och ett skydd för ”de hederliga”

borgarkvinnornas renhet. Vi talar nu inte om den antika prostitutionen i den förkristna världen. Men ända från medeltidens början har regeringar och magistrater å ena sidan ”tolererat” alla dessa ”bordeller”, ”kvinnohus”, ”flickhus” osv⁴⁶ och å andra sidan utfärdat en lång rad omänskligt grymma lagar och förordningar, som utsatt den prostituerade för alla möjliga förödmjukelser, tortyr och förolämpningar.⁴⁷ Kungarna har använt sig av de prostituerade tjänster, de har räknat dem till sitt hov och utnämnt särskilda ämbetsmän för deras administration, men detta har inte hindrat dem från att samtidigt förfölja och plåga och på alla sätt förödmjuka de kvinnor som arbetar som prostituerade, och ibland också döda dem i hundratal under inverkan av religiös extas, i en stund av hycklad ånger.⁴⁸ Bourgoisin och prästerskapet som utbrett använde sig av de prostituerade tjänster och i hemlighet stödde prostitutionen, slog ned den och förföljde den utåt. Folket som i prostitutionen, såg ett hjärt och fruktansvärt tydligt uttryck för sin egen rättslöshet, hatade den spontant med all sin kraft och ansträngde sig på alla sätt att utplåna och förinta den genom att överösa bordellerna med förolämpningar och stenar, genom att rasera bordellerna och pina och döda enskilda offer för ”det skamliga yrket”. Men hur än folket bekämpade försäljningen av kvinnokroppen, skapade klassamhället – som orsakat nödtvånget att sälja arbetskraft – ständigt flera nya offer för ”sammällsklimatet”.

Dagens samhälle har inte avlägsnat sig så långt från medeltidens grymhet, när det har ersatt den öppna tortyren och de periodiska massmorden på prostituerade med den stränga lagliga regleringens moraliska massmord på dem. Under ”det tredje ståndets” konsulatperiod med dess karakteristiska ”rationalism” och omsorg om statlig reglering av prostitutionen. År 1800 infördes i Frankrike medicinsk och polisiär övervakning och 1802 infördes för första gången ”det gula kortet”.

Prostitutionen som dittills bara hade tolererats av staten, blev legaliserad och erkändes av myndigheterna. Och ändå tillåter inte det invanda hyckleriet att man öppet erkänner att den föräldrade familjeformen gjort bankrutt och att prostitutionen ofrånkomligt måste öka under kapitalistiska förhållanden. All rysk lagstiftning om ”det skamliga yrket” är genomsyrad av detta hyckleri. I syfte att bevara den borgerliga familjen – denna fosterdotter till kapitalets arvtagare – uppmuntras handeln med kvinnokroppen, men av den ”officiella moralen” fördöms den strängt och utan overseende. För att bevara ”den höga moraliska renhetens” prestige i sina egna ögon, skyndar det borgerliga samhället att hämnas på de prostituerade för kränkningen av sin låtsade dygd genom att på alla möjliga sätt förpesta det redan bittra liv som dessa olyckliga ”lastens offerpräster” har.⁴⁹

När man i Moskva skulle tillsätta en medicinsk och polisiär kommitté, så tänkte man först ta upp skatt till statskassan från de publika husen. Men sedan tyckte man att det vore olämpligt, ”särskilt som organiseringen av en uppörd överhuvudtaget från publika kvinnor inte skulle stämma överens med andemeningen i våra lagar, då den skulle kunna tolkas som ett tillstånd från regeringen att idka otukt, fastän den förföljs strängt i lagen.”⁵⁰

I Tyskland möter vi samma dubbelmoral. I strafflagen förföljs husvärdar som hyser en prostituerad. Men ”å andra sidan är polisen tvungen att tolerera att tusentals kvinnor ägnar sig åt prostitution, och de måste beskydda dem i deras yrke, när de väl en gång är antecknade i registret över prostituerade och underkastade de gällande reglerna, t.ex. periodisk läkarundersökning. Men om staten tolererar de prostituerade och därigenom stöder deras yrke, då måste den också acceptera bostäder åt dem och t.o.m. – i den sammälliga hälsans och ordningens intresse – upprätta hus, där de prostituerade skulle kunna ägna sig åt sitt yrke. Vilka motsättningar! Å ena sidan erkänner staten officiellt att prostitutionen är ofrånkomlig. Å andra sidan bestraffar den de prostituerade och koppleri. Denna inställning hos staten visar att prostitutionen är en sfinx för dagens samhälle, en sfinx vars gåta det aldrig kan lösa.”⁵¹

Ja, sådan är logiken i det moderna borgerliga samhället!

Men inte nog med att prostitutionen som social företeelse är en naturlig frukt av dagens klassamhälle. T.o.m. de akter som reglerar prostitutionen, är genomsyrade av en klasståndpunkt. ”Som en röd tråd”, säger professor Jelistratov, ”går genom de lokala reglementena prostitutionens klassmässiga avgränsning, som strängt iakttas även i sedespolisens praxis.”⁵²

Vår lagstiftning tillåter tvångsmässig kontroll och intagning på sjukhus enbart när det gäller kategorin ”lösdriverskor”, ”dåliga flickor” (dvs med lägre samhällsställning) och ”misstänkta flickor”. Så lyder artikel 158 i 1890 års förordning, och nästan likadant lyder en gammal senatukas från 1763: ”vi befäller ... att likväl undersöka kvinnor som överbevisats om otukt och efter tillfrisknandet deportera endast dem som är *dåliga och lösdriverskor*.”

Ännu tydligare uttalas denna åsikt i inrikesministeriets skrivelse till guvernörerna av den 17 oktober 1844, som i praktiken än i dag är grundvalen för kontrollen av prostitutionen i den ryska landsorten. ”Det är självklart att de åtgärder som kan anses nödvändiga i detta fall, endast bör gälla de personer som i sin livsföring, på grund av sitt yrke eller annat *socialt avseende* kan hänföras hit.” Exakt denna princip ingick också i städernas lokala reglementen. Även om det finns undantag, så understryker just eftergivenheten, när det gäller kvinnor från de förmögna klasserna, på ett särskilt sätt klasskaraktären hos förordningarna.⁵³

Det värsta med reglementet är just att det helt och hållet drabbar kvinnor i de obesuttna klasserna. Inför rika prostituerade däremot tar både polis och reglemente nästan aktningsfullt av sig hatten. ”Man kan säga att det överallt är mindre bemedlade prostituerade som hamnar under övervakning... Mindre erfarna polisagenter kan dessutom inte alltid överbevisa en prostituerad ur ett högre samhällsskikt. Därtill behövs mycket takt, annars kan det stå en dyrt. Dessutom har den här sortens prostituerade beskyddare, som är beredda att lösa ut dem och i nödfall gå i borgen för dem. I alla städer dominerar den lägre klassens prostituerade. Ju sämre kontrollen är, desto färre välbärgade och kultiverade prostituerade finns det. Polisen som inte vill skaffa sig onödigt arbete och obehag, inskränker sig till de fattiga och lösdrivande kvinnorna.” (*Prostitutionen i städerna*, sid 36, citerat efter prof. Jelistratov.)

Eftersom en prostituerad i de ”högre samhällsskikten” i de flesta fall härstammar ur borgarklassen, går den vaksamma medicinska och polisiära kontrollen lugnt henne förbi och angriper med fördubblad iver de kvinnor vilkas sociala ställning inte inger dem något förtroende för myndigheter. ”I de nästen där arbetarklassens kvinna bor, är olycka och last så tätt förknippade att det inte finns någon möjlighet att vid första anblicken skilja det ena från det andra. För övrigt har en poliskonstapel varken tid eller lust att fundera – han avgör saken snabbt och ... kategoriskt: en kvinna som han gripit på gatan, i en hörnlägenhet eller i ett natt-härbärge räknas som prostituerad. Hon behandlas som en lösaktig kvinna, även om det förutom att hon saknar bestämd bostad och sysselsättning, inte finns någon som helst antydning om att hon yrkesmässigt skulle ägna sig åt sedeslöshet.” (*Den kontrollerade prostitutionen*, ss 32-33, citerat efter prof. Jelistratov.)

De nuvarande reglerna för medicinsk och polisiär kontroll är ett farligt hot mot hela kvinnoproletariatet, särskilt mot dem som bor i utkanterna. Förutom i tider av svår arbetslöshet när kvinnan naturligtvis befinner sig på gatan ”utan särskilt välgrundade orsaker”, så riskerar en proletär kvinna att vilken helgdag som helst bli utsatt för en skamlig undersökning. Har hon tappat sitt pass eller något annat slumpartat inträffat, ökar situationens allvar och hon ställs ofta inför alternativet: antingen förvisning till Sibirien eller också medicinsk och polisiär kontroll (i det sista fallet och *endast då* åtar sig den medicinska kommittén allt besvär när det gäller att skaffa nytt pass). Denna situation förekommer naturligtvis inte bara i Ryssland utan också i alla andra borgerliga länder. ”Knappast någon kontroll sker av den eleganta prostitutionen”, säger dr Blasjko, ”av den s.k. halvvärldens

damer som inför polisen sätter upp en min av noli me tangere (rör mig inte). Massorna som utsätts för kontroll, består nästan överallt av samma olyckliga och förnedrade stackare. Ödmjukt och dumt företar dessa ödets styvdöttrar år ut och år in i tio års tid sin vanliga 'promenad' till kontrollplatsen."⁵⁴

Det moderna klassamhället har t.o.m. lyckats klyva den av alla föraktade prostitutionen i två klasser. "Den bättre sorten", mer välbärgade prostituerade, kommer ur borgarklassen, betjänar den, lever sida vid sida med den och delar i viss mån dess privilegier ..." Den sämre sorten kommer ur arbetarklassen eller av fattiga bönder och tömmer rättslöshetens, förnedringens och sorgens bägare i botten...

Det står klart att problemet med den förnedrande prostitutionen, problemet med att bota det sjuka förhållandet mellan könen, är den proletära klassens problem, ett problem som är mycket nära och oupplösligt förbundet med arbetets och produktionens villkor. Om lösningen av "äktenskaps"- och därmed prostitutionsfrågan främst har ett psykologiskt och moraliskt intresse för de andra klasserna och befolkningsskikten, så är den för proletariatet en av livets grundfrågor, ett av de moment som bestämmer framtiden. Kampen mot prostitutionen och den moderna familjens snedvridna former – med andra ord, kampen mot det moderna borgerliga samhällets klassinstitutioner – följer direkt av den gemensamma proletära kampen och ingår som en omistlig del i den.

* * *

Svält och exploatering är de aldrig sinande källor som håller prostitutionen vid liv; klassamhället är källan till de missförhållanden som följer med den. Kan man då förvåna sig över att kvinnans faktiska förnedring på detta område allt oftare drabbar representanter för arbetarklassen! Köpslåendet om kvinnokroppen är nära knutet till köpslåendet om kvinnornas arbetskraft. Prostitutionen kan bara slutligt försvinna samtidigt med att lönearbetet avskaffas.

Men går det inte att inom gränserna för vårt exploaterande klassamhälle mildra det lidande och elände som uppstår dels på grund av prostitutionens blotta existens, dels på grund av lagens reglering av den? Kampen mot prostitutionen och mot de hycklande regler som legaliserar den, är en av de viktigaste aspekterna av de borgerliga kvinnornas verksamhet. På alla internationella kvinnokongresser tas frågan om prostitutionen och moralens förbättring upp med särskild uppmärksamhet. När feministerna uppträtt som förkämpar för den abolitionistiska rörelsen* och krävt att reglementeringen av prostitutionen som yrke helt skall avskaffas, då har de uppträtt till försvar för sina förtryckta systrar och menat sig ge uttryck för ett allmänt kvinnointresse "över klasserna". Hur är det med detta egentligen?

När det gäller frågan om prostitutionen och därtill knutna, för kvinnan förolämpande formaliteter, står kvinnor ur alla befolkningsskikt i viss grad enade – det är det ingen tvekan om. Den klyfta som skiljer den intellektuellt arbetande kvinnan från den proletära kvinnan, utjämnas inför möjligheten av att hamna bland den kvinnliga befolkningens paria. En slump – sjukdom, olyckshändelse – och den självförsörjande intellektuella kvinnan utsätts för "de lättförtjänta pengarnas" frestelse. Och då är det inte långt kvar till bekantskapen med den medicinska och polisiära kontrollens förmyndaröga... Reglementeringen är lika förhatlig för kvinnor i alla befolkningsskikt. Men kampmetoderna – dels emot själva prostitutionen, dels emot reglerna för den – skiljer sig starkt mellan kvinnor med borgerlig resp. proletär världsåskådning. För borgarkvinnorna gäller uppgiften att kämpa mot prostitutionen nästan enbart att avskaffa det rådande reglementet och att införa nya "regler", som är mindre kränkande för kvinnan, men lika förmyndaraktiga när det gäller att bevara "samhällets sedlighet". Roten till det onda, det som framkallar prostitutionen, förblir dold för de flesta

* Rörelsen för avskaffande av prostitutionsreglementet

feminister. De är beredda att tro att man kan lösa prostitutionsfrågan inom ramen för det rådande klassamhället, genom att avskaffa det skändliga reglementet, vidta ”stränga åtgärder” mot ”glädjehuset” och slutligen genomföra socialpolitiska reformer som underlättar tidiga äktenskap. De borgerliga kvinnorna tror fortfarande med samma naivitet som de borgerliga 1700-talsideologerna att ”kvinnofrågan” och i synnerhet ”familjefrågan” kan lösas med ett par vettigt formulerade reglementen! ...

För övrigt grundar sig den skenbara naiviteten i denna ståndpunkt på en hård klassposition. När feministerna protesterar mot att kvinnan utlämnas till den medicinska och polisiära kontrollens fräcka och godtyckliga makt, stannar de feget vid halvmesyryr, i ständigt fruktan för att full frihet och avsaknad av kontroll i de privata sexuella förhållandena skulle bringa familjen – bourgeoisins ”stöttepelare” – på fall och inverka menligt på deras mäns och söners dygd...

De tyska feministerna formulerade mycket noggrant sina borgerliga farhågor vid kvinnokongressen i Halle (oktober 1905). De krävde å ena sidan att samhället skulle erkänna ”en enda moral” för män och kvinnor och att staten skulle förbjudas att lägga sig i den privata sexualmoralen, och å andra sidan krävde de åtgärder till *skydd för samhällets moral* just från denna stat. Men dessa försvarsåtgärder omfattar alls inget skydd åt de exploaterade eller vilseförda unga människorna. Tvärtom föreslog man att alla slags oanständiga företeelser, som ”sårar den samhälleliga moralen och anständigheten”, skulle undanröjas från ”det välordnade samhället”. Personer som gjort sig skyldiga till detta slags förseelser, borde enligt ”moralens” stränga väkterskor i Halle ställas till ansvar och straffas på lämpligt sätt.

Samtidigt som de borgerliga kvinnorna förkunnar principen om statens icke-inblandning i frågan om sexualmoralen och förenar sig med abolitionismens anhängare, skyndar de sig att inkonsekvent nog själva sätta upp gränser för de just uttalade principerna om frihet och att gömma sig i skuggan av de gamla vanliga moralkakorna.

Äktenskapet – vår tids tvångsförening av två individer – är fortfarande med alla sina brister det mest pålitliga försvaret för kvinnans ekonomiska välstånd i mellanbourgeoisin och det tvingar henne att klamra sig fast vid denna institution i hela dess juridiska oönskbarhet.

De tyska kvinnorna i Halle lade därför fram en resolution, som löd så här: Alla teorier som förespråkar utjämning av faderns och moderns rättigheter i äktenskapet och lika ansvar för man och hustru osv, men som härigenom rubbar makarnas moraliska ansvar i äktenskapet, måste anses otillräckliga och därför avvisas. Med teorier ”som rubbar det moraliska ansvaret” avses uppenbarligen socialdemokratins ”frihetsprinciper”, dess i högsta grad ”omoraliska” övertygelse att den moderna familjens upplösning är oundviklig; småsten haglade över dessa åsikter.

Men vad är i så fall feministernas verkliga inställning i frågan om prostitutionen? Å ena sidan abolitionism, å andra sidan försvar för det nutida äktenskapet och kriminalisering av handlingar ”som sårar samhällets sedlighet” – och alltihop kryddat med den naiva tron att det är möjligt att avlägsna alla missförhållanden i relationen mellan könen genom att se över den moderna civillagen... Inkonsekvensen är uppenbar men oundviklig för dem som inte förmår frigöra sig från den borgerliga klassens världsåskådning. Allt det positiva som feministerna eftersträvar i kampen mot prostitutionen brukar inte följa av provisoriska punktåtgärder. Hur hedervärda avsikter dess anhängare än har, så är abolitionismen i sig själv lika oförmögen att utrota prostitutionen, som välgörenheten är att stoppa massornas växande proletarisering. Man kan vända sig till de länder (England, Australien, Norge, Danmark, delar av Schweiz och Holland) som saknar prostitutions-reglemente för att se om livet där är bättre för de kvinnor som drivits att prostituera sig – och det viktigaste – om det är färre unga flickor som drivs av nöd, försvarslöshet och rättslöshet till att börja med det oregerade men inte desto mindre

föraktade – om än ”tolererade” yrket. Ännu mindre kan lagstiftning skydda den privilegierade borgarkvinnans hem från det skadliga inflytandet från gatans sedeslöshet. Samtidigt som feministerna med gott samvete kämpar för abolitionismens seger, arbetar de för ”stränga polisingripanden” mot musikkaféer och andra inrättningar som utsår last och ”sårar anständigheten”. Samtidigt som de bästa bland dem bygger anständiga ”asylor för Magdalenor” och härbärgen för ensamstående unga flickor, så fortsätter den kapitalistiska produktionen som koncentrerats i händerna på kapitalmagnaterna, oavbrutet sitt verk och driver varje dag ut nya offer för ”samhällsklimatet”. Detta kommer med nödvändighet att fortgå så länge produktivkrafterna tjänar enbart kapitalägarna och inte samhället i dess helhet. Antingen den jagats under jorden eller fräckt uppträder till allmän beskådan i trasor och blåmärken eller siden och sammet, så kommer prostitutionen att fortsätta förgifta samhällets atmosfär och tjäna som njutningskälla för en del och medföra sjukdom, förtvivlan och förnedring för andra... I denna fråga liksom när det gäller alla andra tråkiga problem i hennes liv, kan kvinnan vänta sig befrielse endast genom arbetarklassens växande styrka. Endast den kan få bukt med detta tusenhövdade monster i vår tid... Att kämpa mot prostitutionen innebär inte bara att avskaffa det gällande polisreglementet – nej, det betyder att kämpa mot det kapitalistiska systemets grundval. Det betyder att arbeta för att avskaffa klassamhället, det betyder att bana väg för nya former för mänsklig samlevnad.

Prostitutionen skördar sina offer främst inom proletariatet. När arbetarna kämpar för sin klass, kämpar de också för klassens mest förnedrade och olyckliga kvinna – arbeterskan som av exploateringen och rättslösheten drivits att sälja sin egen kropp. Varje steg i riktning mot segern för också kvinnan närmare hennes heliga mål och ger henne löfte om räddning från det monster som med giftig och stinkande andedräkt lurar på henne bakom hörnet ... Proletariatet kämpar för att ersätta den förnedrande, pinsamma kärlekshandeln med ett fritt umgänge mellan fria individer. Och i stället för äktenskapets tvångsmässiga former arbetar man för att fritt få följa sin uppriktiga böjelse, utan trångsynt banal beräkning... I det socialiserade arbetets nya värld kommer den nuvarande hycklande dubbelmoralen att försvinna och sexualmoralen blir helt en angelägenhet för vars och ens personliga samvete ...

Man skulle kunna tro att detta skulle föranleda feministerna att bli anhängare av ett nytt samhällssystem. Men klassinstinkten är oövervinnlig. Och feministerna stöter med ena handen ifrån sig det fula spöke till kvinna som handlar med sin kropp, men med den andra försöker de hålla kvar det klassystem som skapar och understödjer prostitutionen. Feministerna arbetar i en ond cirkel, och av dem kan inte de proletära kvinnorna vänta att bli befriade från den nödtvungna vidriga prostitutionen.

Mot detta missförhållande måste de proletära kvinnorna kämpa med sina egna medel på grundval av arbetarklassens gemensamma politik. Höjd arbetslön, kortare arbetsdag, större resurser och mer fritid – det är de åtgärder som arbetarklassen kräver i kampen mot den förnedrande handeln med kvinnokroppen och som i praktiken leder till bättre verkliga resultat än allt det tomma oväsen som feministerna för i syfte att avskaffa reglementet. Naturligtvis stöder också arbetarklassen helt abolitionismen, men den kan inte prioritera denna rörelse så som de borgerliga kvinnorna gör. Och i verkligheten har feministerna knappast gjort mer på detta område än vad arbetarna själva redan gjort. Det är ytterst tveksamt om den abolitionistiska rörelsen skulle ha lyckats så väl i England på sin tid, om inte arbetarklassen hade rest sig till dess försvar. Den kraftfulla petitionsrörelse som riktade sig mot det år 1866 skärpta reglementet, stöddes främst av arbetarklassen. Helt riktigt handlade också den arbetar-deputation som 1872 överlämnade en protestnot från arbetarna till inrikesministern, där det bl.a. hette: ”Vi beklagar att lagarna fortfarande existerar, trots att 1279 petitioner med mer än en miljon underskrifter har framlagts inför parlamentet under de två senaste sessionerna som protest från folket.”⁵⁵

Kan feministerna visa oss ett enda land där deras aktiva kamp mot prostitutionen eller – det som är dubbelt värre – lagens reglemente har gett påtagliga resultat för kvinnorna?

Och här i Ryssland – vad har den borgerliga kvinnorörelsen gjort i kampen mot prostitutionen? Enstaka röster har höjts från Kvinnornas jämlikhetsförbund till försvar för ”samhällsklimatets” offer, och då är det särskilt fru Pokrovskaja som framträder. Det är också sant att det finns ”asylor för ångerfulla Magdalenor”⁵⁶ och ”sällskap för unga flickors räddning”. Men kvinnornas befrielseörelse har som helhet inte tagit ett enda märkbart steg i denna riktning, och vi måste konstatera att de ryska feministerna är förvånansvärt likgiltiga för denna varböld i det moderna samhället.

De utländska förkämparna för kvinnornas jämlikhet kan åtminstone berömma sig av att de i Josephine Boettlers efterföljd alltid och överallt har stött abolitioniströrelsen energiskt och aktivt och alltså på sitt sätt kämpat mot de orsaker som ligger till grund för prostitutionen. Det finns en lång rad särskilda kvinnoförbund, som tagit till sin uppgift att i den ena eller andra formen bekämpa handeln med kvinnokroppen.

I jämförelse med sådana initiativ är de få försök som görs här på samma område snarast barnsliga, t.ex. byggande av billiga pensionat för unga flickor, kvälls- och söndagsnöjen för proletariats döttrar osv. Det är sant att all slags kulturell och informativ verksamhet här alltför ofta hindras på grund av polis-administrativt godtycke. Men oavsett dessa rent yttre svårigheter kan man inte låta bli att konstatera att det inte finns något kvinnoförbund eller kvinnoparti här, som ägnar tillräcklig uppmärksamhet åt denna allvarliga fråga.

Men vi skall ändå titta på verksamhetsberättelserna för några stora kvinnoorganisationer som t.ex. ”Kvinnliga välgörenhets-sällskapet”, och se efter om det har avsatts så mycket som en kopek av den solida budgeten på 15.000 rubel till kampen mot prostitutionen. Det är sant att Sällskapet har både ett ”pensionat” och en arbetsförmedling och en ”understödkassa”, för att inte tala om ”daghem”, bibliotek osv. Men vem är det som drar nytta av alla dessa initiativ, som Rysslands främsta feministiska organisation har tagit? Naturligtvis inte de proletära kvinnorna. Och någon proletär kvinna kan heller inte bli medlem i ”Kvinnliga välgörenhets-sällskapet”, eftersom den höga medlemsavgiften gör att endast förmögna kvinnor har tillträde dit.⁵⁷ Själva karaktären hos feministernas främsta kvinnoorganisation antyder att den proletära kvinnan bara anses kunna utsättas för ”välgörenhet ovanifrån.” Men att döma av Sällskapets rapporter ”idkas välgörenhet” främst för kvinnor med intellektuellt arbete: det är de – lärarinnor, kontorister, stenografer osv – som bor på pensionaten, använder arbetsförmedlingen och får understöd ur Sällskapets kassa. Men det är som vi redan sett bara arbeterskor som drivs ut på marknaden för den levande ”kvinnovaran”, och följaktligen gäller det ryska kvinno-sällskapets ”välgörenhet” inte alls de samhällsskikt där kvinnor fortlöpande prostituerar sig, och det för varken direkt eller indirekt någon kamp mot prostitutionen.

Ett annat förbund – ”Förbundet för unga arbeterskors omvårdnad” – som finns i Petersburg och några landsortsstäder (Odessa, Niznij Novgorod), har enligt sina stadgar tagit till sin uppgift ”att skydda unga flickor, främst ur arbetarklassen, såsom hantverkarskor, fabriksarbeterskor och tjänsteflickor, från det moraliskt skadliga inflytandet i deras omgivning och främja deras sedliga utveckling”. Detta förbunds uppgifter motsvarar alltså verksamheten i de utländska organisationer som bekämpar förförelsen av unga flickor. Men hur fullgör förbundet egentligen sin uppgift? I Petersburg finns det nio avdelningar som gärna besöks av fabriksarbeterskor, tjänstekvinnor, hantverkarskor och kvinnliga anställda överhuvudtaget,⁵⁸ och i sin strävan att höja besökarnas kulturella nivå skyddar man dem från varje hetsigt ord, från allt som skulle kunna inrikta flickorna på den fördärvliga ”klasskampen”. Detta förbund som helt uppriktigt önskar hjälpa arbeterskan i hennes dagliga kamp, utgör inte desto mindre en ”levande motsättning”: å ena sidan höjer man den kulturella och moraliska nivån hos de

proletära flickorna – sina besökare – och höjer därmed deras andliga behov; å andra sidan tillsluter man hermetiskt alla vägar, alla metoder och kampmedel som den proletära kvinnan absolut behöver för att förbättra sin ställning.

Förbundets föreläsningar bekämpar och nedgör omsorgsfullt alla ”skadliga läror”. Inom förbundets väggar får arbeterskan inte höra ett ord, vare sig om sina fackliga eller politiska behov. Vart leder den ”kulturella och informativa” verksamheten? Kan enbart ”upplysning” eller ”moralisk fostran” rädda en ung flicka från den i femtio fall av hundra oundvikliga prostitutionen? Det säger sig självt att förbundet med all sin välvilja inte kan fylla sin mission med denna organiserad av kulturell upplysningsverksamhet, utan i stället skapar eller förstärker psykiska problem hos de proletära flickorna, vilkas intellektuella och andliga behov står i skarp kontrast till den bedrövliga verklighet som omger dem.

Den enda verkliga förtjänsten hos förbundet för skydd åt unga flickor är att de byggt billiga pensionat⁵⁹ för arbetarklassflickor som motvikt till Välgörenhetssällskapets aristokratiska pensionat. Dessa pensionat lindrar åtminstone den dagliga kampen för tillvaron för arbetets slavinnor, och gör dem på så sätt mer uthålliga och ett mindre lätt byte för ”de lättförtjänta pengarna”. Men också på detta område måste man konstatera brister som är karakteristiska för förbundets verksamhet: dess initiativ organiseras inte enligt ”självhjälps” och ”självverksamhetens” viktiga princip utan på filantropins – välgörenhetens – grund.

Ändå är ”Förbundet för unga arbeterskors omvårdnad” den enda organisation i Ryssland, som på något sätt faktiskt försöker bekämpa förförelsen av arbetarklassens unga flickor, något som man absolut inte kan säga om det officiellt erkända och t.o.m. av myndigheterna understödda Ryska förbundet till kvinnornas försvar. Inte bara har det karaktären av uppblåst herrskaps välgörenhet; det är också beryktat för sin totala passivitet. Nyligen beslöt man att äntligen bygga en liten by i Ochta där 20 kvinnor som råkat illa ut, skulle kunna finna en tillflykt och sysselsättas med ”hederligt jordbruksarbete”.⁶⁰

En fristad för 20 av Petersburgs prostituerade! Det är en sådan droppe i havet av förtvivlan och misär – särskilt under den växande arbetslösheten på senare år – att det är pinsamt att på allvar ens nämna sådana initiativ. Det är ju ingen hemlighet för någon att under de senaste årens politiska och ekonomiska kris den ryska ”exporten av levande vara” nått en kolossal omfattning. Hälften av kvinnorna i södra Amerikas publika hus är infödda ryskor; det finns särskilt många judinnor bland dem. I Vilnius har prostitutionen av minderåriga nått aldrig tidigare skådad omfattning. Den måste ha blivit alltför monstruöst stor, eftersom t.o.m. justitieministeriet beslutat lägga fram ett lagförslag inför duman ”om åtgärder för att avskaffa handeln med kvinnor i osedligt syfte”.

Men våra feminister, våra kvinnopartier och kvinnoorganisationer bara tiger. Man kunde tycka att de borde visa sin aktivitet just på detta område, visa sin ”lilla proletära syster” att de är solidariska med henne och arbetar för henne och med henne ... Men ”den politiska jämställdheten” har tydligen skymt alla andra samhällsfrågor för våra feminister, och även om vi inte nämner kampen mot prostitutionen ute på fältet, så har våra kvinnoorganisationer inte heller i sina ”plattformar” och ”program” gett ordentligt utrymme åt frågan om prostitutionen.

I Jämlikhetsförbundets ”plattform” under punkt E står följande: ”att avskaffa alla undantagslagar som gäller prostitutionen och som kränker kvinnans människovärde”. Men efter att ha uttryckt denna allmänna önskan, har våra vänsterfeminister vilat på lagrarna och aldrig mer återkommit till denna fråga.

Några krav på att reglementet skall avskaffas eller några andra uttryck för protest mot handeln med kvinnokroppen möter man varken i resolutionerna, de många besluten eller i jämlikhetskamparnas organ ”Sojuz zjensjtjin” (*Kvinnoförbundet*). Inte ens hos vänster-

feministerna har aktiviteten räckt till att överlämna en petition till duman med krav på att avskaffa reglementet, såsom de gjorde i frågan om kvinnornas politiska likaberättigande. Det verkar som om denna fråga inte fångar våra jämlikhetskämpar, som om den inte särskilt upprör deras sinnen. Den rör ju inte dem själva direkt, utan bara arbetarklassens kvinnor. Prostitutionsfrågan är sannerligen en rent proletär fråga: det är förklaringen till våra ”extrema” feministers kallblodiga inställning till den.

Men i så fall förefaller det gåtfullt att de mer högerinriktade feministerna – ”Kvinnornas progressiva parti” – varit mer lyhörda och uppmärksamma i den här frågan. I sitt program har de formulerat betydligt konkretare krav: ”Utfärdande av lagar som förbjuder organisering och underhåll av alla slags prostitutionsnästen, bordeller och handel med kvinnokroppen, och som föreskriver strängt straff för kopplare, sutenörer och andra personer, som drar materiell nytta av handeln med kvinnor eller medverkar till att de förleds till prostitution. Avskaffande av den medicinska och polisiära kontrollen av prostitutionen och avskaffande av förbudet för militärer att gifta sig.” De progressiva har inte inskränkt sig till att uttala önskningsar i programmet: under de senaste året har de tagit upp frågan om prostitutionen på flera möten och diskuterat metoder att bekämpa den. Vid ett av dessa möten beslöt man t.o.m. att vända sig till duman med förslag om en lag som skulle upphäva reglementet. Vadan denna aktivitet? Vad är det som väcker detta livliga intresse för en ”delfråga” i kvinnans liv? Har det kanske inte haft någon betydelse att ”Kvinnornas progressiva parti” stått under M.I. Pokrovskajas ledning, som är känd för sitt arbete i prostitutionsfrågan som lagt ned mycket ärligt arbete och energi på kampen mot reglementet, som fördyrar den prostituerades redan hopplösa liv? Men finns det inte något annat mer allmänt motiv, som föranlett de progressiva att följa sin ledare? De progressiva har närmat sig prostitutionsfrågan på samma sätt som deras utländska borgerliga systrar gjort. Om också prostitutionen som social företeelse inte berör dem direkt, så har den ändå egenskapen att den förmörkar tillvaron även för de borgerliga samhällsskikten. För att bevara renheten i bourgeoisins familjeliv, för att inte den borgerliga modern skall behöva plågas av sönerns moraliska lössläpplighet, för att låta hustrun slippa oroa sig för mannens otrohet – av dessa skäl måste osedligheten utrotas. Med andra ord, man måste *strängt* bekämpa allt som gynnar osedlighet. Lagg märke till kraven i de progressiva kvinnornas program. Där talas väldigt mycket om ”lagar som förbjuder”, om ”lagar som föreskriver hårda straff” och det finns inte ett ord som nämner de verkliga botemedlen i kampen mot prostitutionen: åtgärder som förbättrar arbetarklassens ekonomiska ställning. De progressiva kvinnorna äger fortfarande den naiva tron att prostitutionen kan utrotas med ett par stränga lagar mot sutenörer och bordeller. På medeltiden skulle de inte haft något emot att förfölja och hetsa de prostituerade, men numera finns principen om ”jämlikhet” som förvirrar situationen. Denna ”paroll” måste hållas högt och inget annat återstår än att till kraven på ”stränga straff” foga en önskan om reglementets avskaffande. Detta krav kan de progressiva kvinnorna stödja *bona fide* [med god tro] eftersom också de borgerliga topparna inom medicinen erkänner att reglementet långt ifrån fyller sitt syfte att skydda bourgeoisin från veneriska sjukdomar.

På så sätt ställer sig de progressiva kvinnorna på abolitionismens sida och tillsammans med den går de in i kampen mot ”osedligheten”, som tar ifrån dem deras män, älskare och söner. Eftersom prostitutionen inte så mycket är en ekonomisk som en moralisk fråga för de progressiva, så för de sin kamp inte mot de orsaker som skapar kvinnornas handel med sina kroppar, utan mot själva prostitutionen som sådan. Med andra ord: i prostitutionsfrågan gör de progressiva likadant som feministerna brukar göra när det gäller ekonomiska missförhållanden: utan att bry sig om deras orsaker, försöker de med välgörenhet lappa ihop de gapande såren i det moderna kapitalistiska samhället.

Nej, om den abolitionistiska rörelsen faktiskt skulle segra här i Ryssland, om tillströmningen till de prostituerades led skulle sakta av, då skulle feministerna ha mycket liten del i dessa välgärningar.

Detta kommer inte till stånd på grund av feministernas hänsynsfulla resolutioner utan på grund av arbetarpartiet som kämpar för att ändra de rådande samhällsekonomiska förhållandena. Man kan med säkerhet hävda att de grupper som tvingats prostituera sig på grund av materiell nöd, kommer att minska med varje ny landvinning som arbetarklassen gör när det gäller de ekonomiska och juridiska förhållandena.

* * *

Familjen – den moderna borgerliga familjen – med alla dess moraliska traditioner och borgerliga band genomgår en långdragen kris. Äktenskapen blir allt mer instabila och prostitutionen antar hotande proportioner. Detta erkänns både av de borgerliga feministerna och av folk som har en proletär världsåskådning. Det trassliga äktenskapliga livet förtrycker kvinnor i alla befolkningsskikt mer eller mindre – detta faktum går heller inte att förneka. Det återstår alltså att se efter om det finns en gemensam strävan hos feminister och arbeterskor när det gäller inställningen till familjefrågan och metoderna att lösa den samt vilkas ansträngningar – proletärernas gemensamma eller feministernas – som kan uppnå kvinnans frigörelse från familjens tunga ok.

Först skall vi se efter vad feministerna arbetar för när det gäller familjen och äktenskapet. De mer högerinriktade feministerna, som till sin samhällsställning närmast tillhör storbourgoisin, tar upp två frågor:

- 1) kyrklig vigsel skall ersättas av borgerlig vigsel och därmed underlätta skilsmässa, och
- 2) makarnas resp. egendom skall helt särskiljas i de länder, där så ännu inte beslutats.

Båda dessa krav har utan tvekan mycket stor betydelse för kvinnorna i mellan- och storbourgoisin, för kapitalets företrädare i någon form. På detta sätt kan de skydda sina egendomsintressen mycket bättre. Å ena sidan tillförsäkrar de genom laglig vigsel sina barn faderns och moderns sammanlagda egendom, å andra sidan skyddar de sitt fullständiga ekonomiska oberoende gentemot mannen.

Som representanter för storbourgoisin måste våra progressiva kvinnor helt naturligt utarbeta sina krav i familjefrågan i en sådan anda. I programmet för ”Kvinnornas progressiva parti” står det: ”Inom familjerätten skall införas vigsel av notarie, såsom obligatorisk för alla. Religiös välsignelse av äktenskapet måste lämnas åt vars och ens fria vilja. Skilsmässoförfarandet skall förenklas och underlättas. Föräldrarna får lika stor makt över barnen. Hustrur blir i allt jämställda männen, får rätt till hälften av familjens sparmedel och bör genom lagstiftning tillerkännas ekonomiskt oberoende av mannen, om de på grund av familjeförhållanden inte kan skaffa sig egen lön. Ett omfattande skydd för barn, särskilt utom-äktenskapliga, bör upprättas genom lagstiftning.”

Eftersom de progressiva kvinnorna utgår från att det rådande samhällssystemet är oföränderligt, vill de bara införa några korrigeringar av relationerna i familjen och äktenskapet – korrigeringar som emellertid inte undergräver den borgerliga familjens grundval. Dessa korrigeringar har till syfte inte bara att förbättra förhållandet mellan människor som är förenade genom laglig vigsel, utan också att göra den moderna familjetypen mer stabil, mer livskraftig. Äktenskapet och familjen är institutioner som inte är mindre heliga eller okränkbara än den privata äganderätten. Och högerfeminister i alla länder uppträder ursinnigt till dess försvar och vill bara avlägsna de moment ur familjen och

äktenskapet, som står i motsättning till principen om könets jämställdhet och som är till men för kvinnornas materiella intressen.

”Vänster”-feministerna ser annorlunda på denna fråga. Man får inte glömma att de främst utgörs av självförsörjande intellektuella, kvinnor som inte äger vare sig ärvd eller annan egendom, men som skaffar sig oberoende i livet genom en egen lön. För dessa kvinnor förlorar familjeproblemet sin grundläggande karaktär och övergår från att vara ett materiellt juridiskt problem till att bli ett moraliskt problem par excellence. För dem har äktenskapet inte längre den betydelse som det har för storbourgeoisins kvinnor, som medel att säkra överförandet av föräldrarnas egendom till barnen. Antingen äktenskapet är reformerat eller inte och antingen skilsmässa är lätt eller svårt att få, har äktenskapet ingen som helst dragningskraft på dem. Det legaliserade äktenskapet är först och främst ett medel att finna en ständig försörjare i form av en lagvigd make. Men en självförsörjande intellektuell kvinna behöver inte äktenskapet som ekonomiskt avtal: också utan make är hon tillräckligt oberoende materiellt sett, och varje formalisering och sanktionering av en förbindelse kan bara minska hennes självständighet och avlägsna en del av den frihet, som den emanciperade borgarkvinnan brukar vara så stolt över. Därför är inte vänsterfeministernas paroll i familjefrågan någon reformering av äktenskapslagstiftningen utan seger för ”det fria äktenskapets” och ”den fria kärlekens” princip. Denna paroll som för första gången ställdes upp av socialisterna i början av 1800-talet, har fortsatt att vara de mest emanciperade feministernas favoritappell fram till våra dagar. Många av dem gör t.o.m. ”den fria kärleken” till kvinnofrågans fokus. De rustar sig modigt mot dubbelmoralens hyckleri och går oförskräckt ut i strid mot hopen av borgarbrackor, som lömskt reser borst och väser. Ingen officiell formalisering av förbindelser mellan älskande! Inga ceremonier och formaliteter! Ett fritt avtal det är universalbotemedlet mot alla missförhållanden som förtrycker kvinnan. Kärleken är det enda band, som gör förbundet heligt. Låt kvinnan få följa sitt hjärtas böjelse utan att bekymra sig om borgerliga fördomar. Det är den säkraste vägen till moralisk frigörelse. Det är det enda sättet att lösa familjefrågan. Så resonerar de mest progressiva kvinnorna i alla länder.

I deras fotspår, om inte teoretiskt så ändå i praktiken, följer också våra mer emanciperade jämlikhets kämpar. Men något som är intressant att lägga märke till – det är att varken Förbundets plattform eller våra jämlikhets kämpars ”stadgar” med ett enda ord nämner att någon form av äktenskapsreform skulle vara nödvändig. Förbundet rekryterar sina medlemmar främst bland de självförsörjande arbetande kvinnorna, som har ett visst materiellt oberoende, och det är kanske därför frågan om äktenskapet och regleringen av äktenskaps- och familjeförhållanden inte har den prioriterade betydelse för jämlikhets kämparna som den har för medlemmarna i det progressiva partiet. I varje fall är det ett faktum att Förbundet struntar i äktenskapsfrågan. Våra ryska intellektuella, självständiga och oberoende kvinnor är redan sedan 1860-talet vana att lösa äktenskapsfrågan ”för sig själva”. De löser den *i praktiken* så som deras västeuropeiska systrar löser den *i teorin*. Ingenstans i världen diskuteras äktenskapet och familjen så lite i *feministiska* kretsar som i Ryssland, men ingenstans har heller ”det fria äktenskapets” princip förverkligats i så stor utsträckning som här. Denna utveckling har säkerligen gynnats av den oväntat snabba ökningen av det intellektuella proletariat, som skapades efter reformen (dvs livegenskapens avskaffande 1861. Ö.a.), och dess ständiga otrygghet, oro för morgondagen, påtvingade kringflyttande och vanan hos både män och kvinnor att bara lita till sig själv och bära livets börda utan någon annans hjälp. Härav kommer den egendomliga mentalitet som får dem att förhålla sig ogillande till att ”reda sig ett bo” och vanan vid frihet och oberoende, som inte tillåter dem att ikläda sig några band. Denna relativa ”moraliska frihet”, detta medvetna ignorera av borgerliga traditioner och fördomar, denna ”utomäktenskapliga samlevnad” som blivit vanlig i de intellektuella skikten, står i särskilt skarp motsättning till den nedtryckta, beroende ställning som kvinnan har bland

bönderna och småborgarna, där de gamla principerna än i dag är starka, där kvinnan ännu inte omfattats av den globala kapitalistiska produktionen och uppgått i det allmänmänskliga arbetet och aktiviteten. Men även till dessa oåtkomliga fästningar som Rysslands goda gamla traditioner utgör, tränger kapitalismen fram och tvingar bönder, köpmän och småborgare att överge de stelnade vanor, med vilka de avskurit sig och sina familjer från världen.

En sådan intressant och magnifik rad nya typer av ”kvinnor som vågar” som den utländska litteraturen gett oss under de senaste tjugo åren! Här finns Grant Alléns förnuftiga hjältinna som är principiell motståndare till det legaliserade äktenskapet, och den drömmande själfulla Renate Fuchs (av Wassermann) och den ungdomligt djärva Dora Seek (av Mackay) och den kvinnliga läkaren Lansevele (”Princesses de Science”), denna på sitt sätt förtjusande bild av en ”ungkarlsflicka”, som är stolt över sitt oberoende och medveten om sitt värde och sin rika personlighet. Vår ryska litteratur innehåller betydligt färre skildringar av kvinnor och flickor ”som vågat”, eftersom hela atmosfären av specifikt intellektuella upplevelser gett alltför lite utrymme åt sådana ”djärvheter”. Och det som den tyska eller franska emanciperade feministen hittills tillkämpat sig, det har redan i många år varit vanligt i den självständiga ryska intellektuella kvinnans liv. Men dessa speciella landvinningar som gjorts av ett mycket begränsat skikt i den ryska befolkningen, är en droppe i havet i jämförelse med den ocean av familjesvårigheter där miljoner kvinnor i andra samhällsskikt går till botten varje dag.

Och därför är den likgiltiga inställningen hos medlemmarna i Jämlikhetsförbundet, som gör anspråk på att leda kvinnorörelsen ”över klasserna” i Ryssland, i fråga om reformer av familje- och äktenskaps-förhållanden ytterst karakteristisk. Den fråga som plågsamt och angeläget berör varje proletär kvinna särskilt här i Ryssland, förbigås med tystnad som om den inte vore värd någon uppmärksamhet från sådana seriösa ”politiska aktivister”, som våra jämlikhets kämpar önskar framstå som. Kravet på reformer på äktenskapets och moderskapets områden – det är en alldeles för obetydlig uppgift för en sådan ”allmänpolitisk organisation” som Förbundet gör anspråk på att vara. Men även om kravet på familjens omorganisering inte tillhör Förbundets mest angelägna krav, så måste väl ändå våra ”vänster”-jämlikhets kämpar ha något allmänt äktenskapsideal? Hur ser det idealet ut?

Den heroiska kamp som förs av enskilda flickor i den borgerliga världen, som utmanar samhället för rätten att ”våga älska” utan pekpinnar och band – den bör tjäna som exempel för alla kvinnor som tyngs av familjens bojar – detta predikar de emanciperade feministerna, det är våra ledande jämlikhets kämpars åsikt. Med andra ord: enligt feministernas uppfattning löser man äktenskapsfrågan oberoende av samhällsförhållandena och oberoende av någon förändring av samhällets ekonomiska struktur, helt enkelt med hjälp av enstaka individers heroiska ansträngningar. Bara kvinnan ”vågar”, så löser sig äktenskapsproblemet av sig självt.

Men mindre hjältemodiga kvinnor skakar misstroget på huvudet: ”Det går nog bra för er romanhjältinnor, som en omtänksam författare har gett ett rundligt kapital, självupppoffrande vänner och ett ovanligt sympatiskt sätt som gör att alla vill göra er tjänster – det går nog bra för er att utmana världen. Men hur går det för den som varken har kapital eller tillräcklig lön eller vänner eller ett vinnande sätt?” Och moderskapsproblemet tornar upp sig framför den frihetslängtande kvinnan.

”Fri kärlek” – är den möjlig, kan den förverkligas, annat än i enskilda undantagsfall? Kan den förverkligas som normal utveckling under den rådande ekonomiska samhällsstrukturen – som allmänt erkänd och dominerande norm? Kan man bortse från det bestämmande momentet i vår nuvarande form av familj och äktenskap – den privata egendomen? Är det möjligt i en individualistisk värld att utan att skada kvinnans intressen avskaffa den lagliga formen för äktenskapsavtalet – den enda garantin för att moderskapets hela ansvar inte skall tynga henne ensam? ⁶¹ Skulle inte detsamma hända kvinnorna som en gång hände arbetarna: den

besvärliga fackföreningsstadgan avskaffades men utan att herrarnas nya plikter fastställdes och därmed utlämnades arbetarna till kapitalets okontrollerade makt, och den sympatiska parollen ”avtalsfrihet för arbete och kapital” förvandlades till kapitalets redskap för att ostraffat exploatera arbetet. Om ”den fria kärleken” genomförs konsekvent i det moderna klassamhället, blir det inte så då att den i stället för att befria kvinnan från hennes tidigare tunga familjeansvar, vältrar över ytterligare en börda på henne – ansvaret för barnen? Bebel anmärker helt riktigt: ”Ett privat avtal har för en kvinna lika liten betydelse som det faktum att en kvinna kan försörja sig inom vilket arbetsområde som helst som motsvarar hennes krafter och talanger. I båda fallen är hon förtryckt, eftersom varken erkännandet av hennes ekonomiska frihet eller underlättandet av äktenskaps ingående och upplösning förmår skydda henne från det ekonomiska och samhällseliga förtrycket och exploateringen. Så länge kvinnans sociala ställning (nämligen hennes ekonomiska ställning) inte är totalt oberoende och jämställd mannens, så länge de båda könen politiska rättigheter inte är lika, betyder äktenskapets privata karaktär lika lite för henne som den skönaste konstitution betyder för ett folk, vilkas rättigheter och frihet bestäms av en regering och härskande klass som inte bara råder över rikedom, utan också över den fysiska och andliga makten.” (Bebel: *Kvinnans ställning*, s. 3).

Endast en rad genomgripande sociala reformer, som överför familjens förutvarande ansvar på samhället och staten, skulle skapa en grund, på vilken ”den fria kärlekens” princip i någon mån skulle kunna förverkligas. Men kan man på allvar lita på att den moderna klasstaten, hur demokratiskt uppbyggd den än må vara, skulle åta sig alla de plikter gentemot mödrarna och – vad mera är – gentemot det uppväxande släktet, som nu fullgörs av den nutida individualistiska kärnfamiljen? Endast en genomgripande omvälvning av produktionsförhållandena skulle skapa de sociala förutsättningar, som är det enda som kan garantera kvinnan skydd från de negativa aspekterna av den tånjbara parollen om ”fri kärlek”. Ser vi då kanske inte att sexualmoralisk tygellöshet och förvirring i dagens läge gärna döljer sig bakom den parollen? Se på alla dessa företagareherrar och industriadministratörer – är det inte ”den fria kärleken” de utnyttjar, när de tvingar arbeterskor, kontorister och tjänsteflickor att ge efter för deras sexuella nycker under hot om avsked? Alla dessa ”husbönder” som förleder sitt tjänstefolk men driver ut havande kvinnor på gatan – följer de inte redan parollen om ”fri kärlek”?

”Nej, det är inte en sådan frihet vi talar om!” invänder nu det fria äktenskapets anhängare. Tvärtom: ”Vi kräver att en ’enda moral’ skall upprättas som är lika bindande för män som för kvinnor. Vi opponerar oss mot den moderna sexuella lössläppheten. Vi förespråkar den renhet som bara finns i ett ’fritt’ äktenskap, som grundar sig på ’verklig kärlek’.” Men, kära vänner, tror ni inte att ert idealiska ’fria äktenskap’ om det praktiseras i vårt nuvarande samhällsekonomiska system, kan leda till resultat som ligger ytterst nära en snedvriden uppfattning om sexuell frihet?

Principen om ”kärlekens frihet” kan – om den inte skall innebära nya problem för kvinnan – endast förverkligas när de sista materiella bojor undanröjs, som nu skapar hennes dubbla beroende – av kapitalet och av mannen. När kvinnan börjar delta i självständigt arbete och hennes ekonomiska oberoende stärks, uppstår en viss möjlighet till ”fri kärlek”, särskilt för högre avlönade intellektuella yrkeskvinnor. Men ännu kvarstår kvinnans beroende av kapitalet, och detta beroende växer i takt med att de proletära kvinnorna dras in bland dem som säljer sin arbetskraft. Förmår parollen om ”fri kärlek” förbättra de kvinnors sorgliga öde, som nätt och jämnt tjänar så mycket att de inte dör av svält? ”Fri kärlek” – är det inte det som redan i hög grad praktiseras i arbetarklassen? Praktiseras den inte i så stor omfattning att bourgeoisin gång på gång höjt klagorop just därför och ropat om proletariatets ”lössläpphet” och ”sedeslöshet”? Och märk väl: när feministerna upphetsat talar om nya former av

utomäktenskapligt samliv för den emanciperade borgarkvinnan, då kallar de detta äktenskap med ett vackert ord för ”fri kärlek”. Men när det gäller arbetarklassen, då stämplas den utomäktenskapliga förbindelsen med det föraktfulla öknamnet ”promiskuitet”. Det är verkligen karakteristiskt.

Men för den proletära kvinnan har samlevnaden under rådande förhållanden lika besvärliga följder, antingen den välsignats av kyrkan eller är fri. Det centrala problemet i familjen och äktenskapet ligger för hustrun, den proletära modern, inte i om de yttre formerna är kyrkliga eller borgerliga, utan de finns i de omgivande sociala och ekonomiska förhållanden som bestämmer de besvärliga familjeplikerna för kvinnan i arbetarklassen. Naturligtvis har det också betydelse för henne, om mannen kan förfoga över hennes lön, om han enligt lagen har rätt att tvinga henne att leva med honom även om hon själv inte vill det, om han med våld kan ta ifrån henne barnen osv. Men det är inte civillagens paragrafer som bestämmer kvinnans reella ställning i familjen. Det är inte de som löser det komplicerade familjeproblemet. Antingen äktenskapet konstituerats av en notarie, välsignats av kyrkan eller ingåtts genom fritt avtal, skulle äktenskapsfrågan mista sin udd för de flesta kvinnor, om bara samhället övertog alla banala hushållsbekymmer, som nu är oundvikliga i skötseln av de utspridda småhushållen. Om samhället övertog omvårdnaden av det uppväxande släktet, skulle det kunna skydda moderskapet och låta barnet behålla modern hos sig, åtminstone under livets första månader.

Feministerna kämpar mot symbolen – äktenskapsavtalet som kyrkan legaliserar och välsignar. Den proletära kvinnan strider mot orsakerna som skapat den moderna formen av familj och äktenskap. Och när hon arbetar för att förändra dessa förhållanden på ett genomgripande sätt, vet hon att hon därmed också arbetar för en förändring av förhållandet mellan könen. Här ligger den grundläggande skillnaden mellan den borgerliga resp. proletära inställningen till det komplicerade familjeproblemet.

Feminister och samhällsreformatorer ur bourgeoisins läger, som naivt tror att det är möjligt att skapa nya former för familj och äktenskap på den dystra grundvalen av det moderna klassamhället, söker kvalfullt efter dessa nya former. Om nu verkligheten själv ännu inte skapat dem, betyder det att man till varje pris måste uppfinna dem. Det måste ju finnas en fullkomlig form av sexuellt förhållande som kan lösa det svåra familjeproblemet även i det nuvarande systemet. Och det borgerliga samhällets ideologer-publicister, skönlitterära författare, progressiva kvinnor och emancipationskämpar – den ena efter den andra lägger fram sin ”familjelösning”, sin nya ”äktenskapsmodell.”

Några menar att äktenskap är när människan fritt och oförhindrat följer den naturliga böjelse som griper hennes själ och kropp: det är ett förbund mellan två individer som är lika fria och jämlika, som saknar förpliktelse mot varandra, som inte ansvarar för varandra. Det är ett förbund som kan pågå i årtal men det kan också vara endast ett kort men extatiskt ögonblick. Huvudsaken är att det inte finns några band, inte några bojor förutom parternas personliga upplevelse.

Enligt andra bör äktenskapet – även det fria som inte binder med yttre band – också i framtiden förbli en primär sluten kärnfamilj. Att stödja det sönderfallande hemmet – det är syftet med det nya fria idealäktenskapet, som inte grundar sig på ren och skär materiell beräkning eller på två för varandra främmande individers ytliga, ceremoniella samlevnad, utan på den harmoniska föreningen av två själar och två kroppar, på själslig vänskap och fysisk kärlek mellan makarna. De fysiska och moraliska känslornas harmoni är grunden för ett sådant äktenskap. Dess uppgift är att reproducera en i alla avseenden frisk avkomma.

Äktenskapet, säger gubben Björnson (och en del feminister tar efter honom) – Björnson, denne stränge kritiker av vår tids sexuella tygellöshet, denne naive reformator av

sexualmoralen, – äktenskapet är en helig institution, som man måste vara ”ren” och ”syndfri” för att kunna ingå i... Total föräktenskaplig avhållsamhet, bevarande av den sexuella oskulden för män före 25 år och kvinnor före 20 års ålder, sedan ett strängt monogami äktenskap, engifte i ordets fulla mening utan undantag eller overseende. Så löser Björnson familje-problemet. Så hoppas han i ett slag bringa ljus och glädje i äktenskapet och för alltid göra slut på prostitutionen! Men det exploaterande samhället, fyllt av orättvisor, med sin trångsynta klassmoral och kapitalets gränslösa makt – det bör bevaras välbehållet och intakt.

Engifte i vårt system! Göra slut på prostitutionen! En naiv tro på möjligheten av att i ett slag flytta sexualmoralens gräns i en riktning som är rakt motsatt den, dit den helt uppenbart tenderar.

Så utopiska de låter, alla dessa äktenskapsparoller! Sådana bleka provisorier de är mot den mörka bakgrunden av vårt moderna familjesystem! ”Fritt äktenskap”, ”fri kärlek”! För att dessa paroller skall kunna genomföras i verkligheten, behöver man framför allt företa en genomgripande reform av alla sociala relationer mellan människor. Ännu mer skulle det behövas att de sexualmoraliska normerna och med dem mänsklighetens hela mentalitet genomgick en djup, grundlig utveckling. Är egentligen den moderna människans psyke lämpat att omfatta tesen om ”fri kärlek”? Och svartsjukan som skiljer även de bästa människohjärtan åt? Och den djupt inrotade äganderätten inte bara till den andres kropp utan också till hans själ? Och den okunnigt respektfyllda eftergivenheten inför varje yttring av individualitet hos den andre? Vanan att ”underordna sig” eller ”tjäna” den älskade? Och den bittra, intill döden bittra känslan av övergivenhet och oändlig ensamhet ifall den älskade slutar älska och går sin väg. Var skall en ”ensamstående” människa finna tak över huvudet, en individualist med sina upplevelser? ”Kollektivet” med dess glädjeämnen, bedrävelser och strävanden – det är i bästa fall ett ”objekt” att slösa sina själsliga och intellektuella krafter på. Men är den moderna människan lämpad att uppgå i ett kollektiv, så att hon känner hur det omskapar henne och hon själv omskapar det?

Kan livet i kollektivet ge henne alla små privata glädjeämnen? Utan att ha en ”enda” närstående är t.o.m. en socialist, t.o.m. en kollektivist, oändligt ensam i den moderna, mot oss antagonistiska världen, och bara i arbetarklassen skymtar vi bleka glimtar av kommande, mer helgjutna och till sin anda mer sociala relationer mellan människorna.

Familje-problemet är lika komplicerat, förvirrat och mångfacetterat som livet självt, och det står inte i vårt systems makt att lösa det...

Men det finns ännu flera äktenskapsmodeller. Äktenskapet, säger en del progressiva kvinnor och sociala tänkare, det är bara ett medel att reproducera avkomma. Äktenskapet i sig har inget särskilt värde för kvinnan. Moderskapet – det är dess mening, det är dess heliga syfte och uppgift. På grund av sådana inspirerade förkämpar för moderskapet som Ruth Bray och Ellen Key, har moderskapet – det borgerliga ideal som i kvinnan ser inte främst en människa utan en hona – fått en särskild nimbus av progressivitet. Den utländska litteraturen stämde in med entusiasm i denna paroll, som ställts upp av ”progressiva” kvinnor. Och t.o.m. här i Ryssland har frågan om moderskapet tagits upp av dagspressen, under en tid som föregår den politiska stormen, när en rad sociala värden håller på att omprövas. Den rättframma och modiga artikeln av Irina D., ”Rätten till moderskapet” (i ”Rus”, [*Ryssland*], 1904) framkallade en hel rad artiklar i frågan. Parollen ”rätt till moderskap” kunde inte låta bli att väcka livligt gensvar i vida kretsar av den kvinnliga befolkningen. Och fastän alla förslag som kom från feministernas håll hade felet att vara utopiskt naiva, var problemet i sig alltför viktigt, alltför angeläget, för att det inte skulle gripa och uppröra kvinnorna.

”Rätt till moderskap” tillhör den sortens frågor som upprör och oroar inte bara en del kvinnor i borgarklassen utan också i hög grad de proletära kvinnorna. Rätten att bli mor – det är

gyllene ord som går rakt in i sinnet, som får varje kvinnas hjärta att börja slå. Rätten att nära "sitt" barn vid sitt bröst, rätten att följa de första glimtarna av dess vaknande medvetande, rätten att skydda dess lilla kropp och späda själ från törnen vid livets första steg och från onödigt lidande – ja, vilken kvinna och mor skulle inte skriva under på dessa krav? Det kunde förefalla som om vi åter hade stött på en punkt, som kvinnor ur olika samhällsskikt kunde enas om. Det kunde förefalla som om vi till sist hade funnit en bro som förenar kvinnorna i de två fiendliga lägren. Vi skall se efter närmare vad de progressiva borgerliga kvinnorna menar med "rätten till moderskapet", hur problemet formuleras och löses av inspirerade förkämpar à la Ruth Bray eller Ellen Key. Då kommer vi att få klart för oss om arbetarklassens kvinnor kan instämma med den uppfattning och lösning av moderskapsproblemet, som de borgerliga jämlikhetskämparna lägger fram.

Moderskapet har i sina förtjusta apologeters ögon nästan heliga egenskaper. I sin strävan att krossa den falska fördom som brännmärker en kvinna efter en naturlig handling – ett barns födelse – ifall denna handling inte varit välsignad av lagen, går moderskapets förkämpar till överdrift åt andra hållet och anser att moderskapet är syftet med kvinnans liv.

"Den nya modern", hon som skall förnya världen – rena och helga det av falska förespeglingar snedvridna äktenskapet – hon varken kan eller bör dela sin rätt till barnet med någon. Mannen, maken, älskaren är för henne bara en tillfällig företeelse, bara ett medel för henne att fullgöra sin naturliga bestämmelse, nå sitt livs mål. I förhållandet till mannen – maken, barnets far – har hon inte några som helst förpliktelser. Och vad gäller samhället är hennes plikt en enda: att föda, livnära och fostra sitt barn. Men gränsar inte en sådan uppfattning av moderskapet som självändamål till den rent borgerliga övertygelsen att kvinnans enda "yrke" skulle vara moderns? Vart leder det om "den nya kvinnan och modern" ger ut sitt bästa, sitt förnuft, sina själskrafter inte till kärnfamiljen som sådan utan bara till kött av sitt kött – till det lilla barnet? Skall hon "rädda världen", denna "nya, starka moder som ansvarar för sig själv, som genom att själv uppfostra barnen i sin anda lär dem deras framtida plikter och står dem närmare än den moder, som storken berövat *den största meriten* (min kursivering)".⁶² Vad vinner en kvinna som tillerkänns "rätt till moderskap" i det rådande samhällssystemet? Kan en kvinna som ger hela sitt jag åt ett barn, förbli en "fri personlighet" under nuvarande förhållanden? Blir hon inte redan i och med barnets existens insnärjd i ett nät av oundvikliga, angelägna bekymmer, som låter hela den vida, levande, upplevelsefyllda världen skymmas för henne av "hennes barnkammares" mikroskopiska egoistiska lilla värld?

Kvinnans frigörelse i det rådande kapitalistiska samhället via förverkligandet av parollen "fritt moderskap" – det är en ännu naivare utopi än drömmen om att lösa familjefrågan genom att bara predika "fri kärlek". Rätten till moderskap såsom den tolkas av feministerna är redan nu en dyster realitet för den största befolkningsskikten – proletärererna. Se på den långa raden av flickmödrar! Det är inte med stolt högbyret huvud utan med böjd rygg de bär det fria moderskapets stora ansvar. Gynnar denna rättighet deras frigörelse? Är den inte tvärtom ofta den orsak som driver dem till brott, t.o.m. till barnamord?

F.ö. är de som försvarar det fria moderskapet som lösningen på familjeproblemet och medlet som skall "sanera" förhållandet mellan könen, själva medvetna om svagheten i sin argumentering.

Och även Ruth Bray, som i extas förkunnar "den eviga, urgamla rätten till moderskapet", som vill "skapa frihet för det urgamla och eviga förbundet mellan två människor – modern och barnet", även hon kommer fram till ytterst blygsamma och förnuftiga önskemål: "En fri kvinna som kräver äktenskap i enlighet med rätten till moderskap, vill äga barnen som sin egendom. Följaktligen bör hon vara i stånd att försörja dem, åtminstone till hälften. Den andra hälften liksom kostnaderna för sin egen försörjning bör mannen stå för."⁶³ Med andra ord:

ansvaret för äktenskapet vilar till hälften på fadern, även vid fritt moderskap. Än sen då, det är helt normalt och rättvist. Men varför då tala om ”en ny, stark moder som ansvarar för sig själv, som skall rädda världen”, varför tala om en ”önskan att äga sina barn som sin egendom”? Och vidare, den önskan som dikterats av en rent borgerlig mentalitet: ”Alla barn till en och samme fader skall ärva honom i lika måtto, även om de fötts i olika äktenskap. Ett barn som fötts i ett fritt äktenskap, skall ärva lika mycket som de som fötts i ett lagligt äktenskap. Dessutom skall varje barn ärva sin moder. Detta svarar helt mot folkets uppfattning om rättvisa.”⁶⁴

Alla dessa satser är stora borgerliga sanningar. Men varför i så fall dra en lans för det fria moderskapet, om det när allt kommer omkring bara leder till så obetydliga och oskyldiga reformer? Märk väl: det är på mannen, fadern, och inte alls på samhället som de progressiva kvinnorna överför omsorgen om det uppväxande släktet. Vanans makt är stor, det individualistiska tänkandets makt är stor, t.o.m. hos vår tids progressiva människa!

Det är svårt för en borgerlig feminist att lägga ansvaret på samhället i dess helhet i stället för på den enskilda människan. För övrigt nämner Ruth Bray bl.a. också ”staten”: hon kräver en statlig penningförsäkring till skydd för det fria moderskapet. ”När en kvinna blir mor, är det omöjligt för henne att fortsätta sitt yrkesarbete på grund av den tidskrävande omvårdnaden av familjen. Därför måste den yrkesarbetande kvinnan garanteras en pension för alla eventualiteter.”⁶⁵

Tror ni att en moderskapsförsäkring innebär att en pension skall utbetalas till ”medborgarinnor som blir mödrar”? Nej, vad det är frågan om är att kvinnor med intellektuella yrken – tjänstemän, lärarinnor, skådespelerskor osv – när de gifter sig inte skall gå miste om den tjänstepension de tjänat in och som de ofta förlorar när de avskedas från tjänsten. Man föreslår också att ett annat ”privilegium” skall införas: pension åt gifta kvinnor. Men vad är nu det för en moderskapsförsäkring? Man föreslår också att staten skall låta bli att avskeda gifta kvinnor från tjänsten och att en viss tids tjänstledighet skall fastställas för kvinnor under tiden före och efter nedkomst. Äntligen ett krav som direkt berör även de proletära kvinnornas intressen! Men vi har glatt oss för tidigt. Det visar sig att detta krav inte alls gäller alla kvinnor utan bara ”medelklassen”. ”Hittills”, säger Ruth Bray, ”har ett sådant skydd för barnaföderskor bara tillämpats i fabriker, precis som många andra liknande regler. Ingen tänker på medelklassens och då särskilt tjänstemännens mänskliga intressen. Just staten, som borde vara ett föredöme i detta avseende, ser sina tjänstemän endast som tjänstemän och inte som människor.”⁶⁶ [66]

Det visar sig sålunda att de progressiva förkämparna för moderns rätt arbetar för att den rätten främst skall tillerkännas kvinnorna i deras egen klass, dvs ”medelklassen”. Det är åtminstone uppriktigt och öppet.

Den andra hetlevrade förkämpen för moderskapet, Ellen Key, går i sin oerhörda entusiasm ännu längre än Bray. Ruth Bray är inte socialist. Hon är endast en progressiv borgerlig kvinna, som inte förnekat sina klassintressen. Hon anser det viktigt att reglera moderskapets problem inom ramen för det rådande samhället och hon nämner ytterst sällan förhoppningen om att världen skulle kunna omskapas efter nya principer. Ellen Key är socialist. Hon fördömer feministerna och deras snäva klassintressen, utilitarism och oförmåga till en djupare och bredare syn på sin egen ”kvinnosak”. Ellen Key eftersträvar det socialiserade arbetets förlovade land och välkomnar varmt kvinnans frigörelse. Och ändå sätter den gamla borgerliga surdegen sin efterhängsna prägel av förutfattad mening på hennes fräscha, självständiga och ibland plågsamt klara omdöme.

Ellen Key tillhör den typ av äktenskapsreformatorer, som menar att lösningen av familje-problemet består i att familjen reformeras och saneras. I motsats till de feminister som lägger

kvinnofrågans tyngdpunkt i äktenskapet och kärleken, så ser hon den i moderskapet. Äktenskap och kärlek måste för Ellen Key bli synonyma begrepp: grunden och målet för själva äktenskapet är ju barnen, familjen.⁶⁷

Idealet för en frisk, normal kvinna måste vara ett hem fyllt av ljus glädje och soliga leenden – ett hem vars centrum hon – modern – är. Här i den sammanhållna, harmoniska familjen sker faderns och moderns kärleksfulla, omtänksamma uppfostran av barnen. Utan att på något sätt låta sig bedras av de tämligen dystra aspekterna av den rådande familjestrukturen, kräver hon envist en genomgripande, inre reform av den. Men trots all hennes radikalism är familjen lika helig för Key som den är för vilken borgarbracka som helst.

Naturligtvis är Key ursinnig motståndare till samhällelig uppfostran: ”Beröva inte alla barn deras rättmätiga arvedel – familjekänslor och familjeminnen, familjesorger och – glädje – allt det som ger människans natur dess speciella ton, färg och doft!” ”Förstör inte det viktigaste av alla system för gemensam fostran – systemet där barnen fostras av föräldrarna och föräldrarna av barnen!”⁶⁸ Med sin karakteristiska lidelse försvarar hon den moderna slutna kärnfamiljen och kräver inte att den skall avskaffas utan att den skall ombildas: ”Man bör inte avskaffa familjen utan reformera familjerätten. Man bör inte undvika att föräldrarna sköter uppfostran, men man måste införa uppfostran av föräldrarna själva. Det är inte hemmet som bör avskaffas utan hemlösheten.”⁶⁹ Dagens ekonomiska villkor har fört ut kvinnan från hemmet och skilt henne från fullgörandet av hennes omedelbara plikter. Nu måste mänskligheten tänka ut hur modern skall kunna återföras till barnen och hemmet.⁷⁰

Med glädje kommer kvinnan att ta fasta på möjligheten att tjäna samhället i egenskap av mor och uppfostrarinna. Barnet är ju målet för kvinnans tillvaro. ”Genom barnet lämnar hon i arv både sin egen rika individualitet och sin älskades. I uppfostran av barnet ger hon hela sin utvecklade personlighet, sin andliga och kroppsliga livskraft, det oberoende hon vunnit med hjälp av arbetet.”⁷¹ Naturligtvis måste kvinnan tillerkännas friheten att själv välja sin livsuppgift: att bli yrkeskvinna eller mor och uppfostrarinna. Men det är synd om de mödrar, vilkas samhällliga instinkt, kärlek till vetenskapen eller till konsterna överröstar deras naturliga kallelse och dödar den häftiga önskan att skänka världen ett barn och ägna sig helt åt det.⁷² Den yrkesverksamma kvinnan, som använder sina själskrafter utanför barnkammaren, gör mänskligheten mycket ont. ”Många kvinnor som erkänner att man måste välja ettdera – antingen yrke eller moderskap – stannar för det första och begränsar eller undviker helt det andra, därför att de anser sig förpliktade att göra en annan, mer värdefull kulturinsats. Men skulle inte mänskligheten vunnit mer genom de genier, som dessa begåvade mödrar kunde ha fött?”⁷³ Och detta säger en ivrig och het förkämpe för kvinnans frigörelse i alla avseenden! Detta säger socialisten Ellen Key! Hur skiljer sig egentligen hennes ”progressiva ideal” för det nya äktenskapet och ”den nya kvinnan” ‘ från de hyggliga borgarnas kloka gamla regler? Är det inte samma predikan – bara ännu mer trångsynt – som den tyske kejsaren höll, som ansåg att en ”förståndig” kvinnas intellektuella och andliga horisont gott och väl täcks av de fyra K:na (Kinder, Kirche, Kleider und Kliché).⁷⁴ När man hör det mångordiga lovprisandet av ”moderskapet” som självändamål, kommer man ofrivilligt att tänka på Clara Zetkins förnuftiga ord som anmärkte att ”påståendet att kvinnan av naturen själv skulle vara förutbestämd att uppfostra barn är en kvarleva från gamla tider, som det inte finns plats för i det moderna samhället. Modern är faktiskt den ’naturliga’ vårdarinnan under amningstiden på grund av det naturliga samband som då råder mellan henne och barnet – men inte därefter. Samhällets uppgift består i att skydda och bevara moderns omvårdnad om barnet under denna tid och ge det möjlighet att utvecklas normalt under moderns graviditet. Men så fort amningsperioden är över, är det totalt likgiltigt för barnets utveckling, om det är modern eller någon annan som sköter det. Här är det inte ’naturliga’ oföränderliga orsaker som har det avgörande inflytandet utan tvärtom – de ständigt skiftande samhällsförhållandena. Det viktiga är inte att

just modern uppfostrar barnet, utan att det överhuvudtaget får en förnuftig och kärleksfull uppfostran, som grundas på kunskap om barnets utvecklingslagar.” (Clara Zetkin: *Kvinnan och hennes ekonomiska ställning*, s. 31.)

I sin gränslösa dyrkan av moderskapet är Key beredd att – tvärtemot vad fakta visar – hävda att de ogifta arbeterskorna snart helt har trängt ut de gifta från arbetsmarknaden och att kvinnans återgång – helt och fullt – till hemmet bara är en ”tidsfråga”.⁷⁵ Dessa sina påståenden bygger Key på att det någonstans i Amerika har hänt att ogifta arbeterskor förenat sig i kamp mot gifta. Några andra fakta från verkligheten har hon inte, men det hindrar henne inte från att dra sina alltför snabba slutsatser.⁷⁶ Med hjälp av lagregler och inbördes kamp mellan gifta och ogifta arbeterskor på arbetsmarknaden (Key anser tydligen att det inte är solidariteten inom arbetarklassen utan konkurrensen som kommer att breda ut sig och skärpas med den annalkande socialismen ...) kommer kvinnan att återföras till familjen, särskilt ”om hennes hemarbete får karaktären av avlönat arbete...”⁷⁷

Hemarbetet kommer med hjälp av Kooperationen att minska. Men trots det kommer kvinnan att ta hand om hemmet och sköta hushållet exemplariskt med hjälp av ”bekväma och behagliga arbetsredskap”. Hemarbetet kommer ibland att uppnå sin tidigare aktade ställning, men bara på villkor att ”samhället uppskattar kvinnans hushållsarbete och att hon inte längre känner att mannen försörjer henne för att hon skall sköta ett andrarangsarbete – ett arbete som inte belönas med den uppskattning, som för vår tid blivit det absoluta måttet på uppskattning – att värderas i reda pengar”. (Ellen Key: *Kärleken och äktenskapet*, s. 373.)

”Kvinnans oberoende”, hävdar Key, ”kan bara avskaffas genom att hennes hemarbete får ett ekonomiskt värde.” Men hur skall man då värdera kvinnornas hemarbete? Enligt Keys åsikt är det mycket lätt att göra – man behöver bara betala kvinnan den lön som hon går miste om i och med att hon avskedats från sitt tidigare yrke. ”Om detta kriterium saknas, bör hon få det belopp som en hushållerska skulle fått under liknande omständigheter”⁷⁸

Kvinnan bör få betalt för hushållets skötsel. Men av vem? Av mannen? Av samhället? Uppenbarligen av mannen, eftersom den åtgärd Key föreslår är oberoende av om socialismen införs eller inte. Ett karakteristiskt förbehåll som Key gör är följande: De kvinnor som har egendom eller hemgift och ur egen ficka kan täcka sin del av utgifterna för hushållet och barnen, kan *valfritt* ägna sig enbart åt hushållsarbete – och därmed behåller de rätten att välja sig ett yrke utanför hemmet utan att få särskild betalning för detta. En sådan begrepps-förvirring och ”trångsynt småborgerlighet” det finns i dessa kvasireformer!

För att familjesystemet skall kunna förbättras, erkänner Key att det är nödvändigt att genomföra även följande angelägna reformer: Framför allt naturligtvis fullständig egendomsskillnad mellan makarna, obligatoriskt överförande av halva ansvaret för barnen på fadern, som fram till dess barnet fyller 18 år är förpliktad att ta hand om det och betala hälften av dess försörjning. Men här kommer Key att tänka på ”samhället” – plötsligt är hon socialist! Och på scenen uppenbarar sig moderskapsförsäkringen. En gång i tiden fanns det socialister som talade för denna princip. Nu har den knästsats i vida kretsar av den kvinnliga befolkningen. Key föreslår, att en kvinna som fullgjort sin kvinnliga värnplikt, dvs som ”genom att i ett års tid vårda barn och om möjligt även sjuka, har lärt sig allmän hygien, och som inte har privat egendom eller en lön som räcker till hennes hälft av utgifterna för barnet, skall få ett bidrag av samhället under – högst – de tre första åren av barnets liv”. Det skall finnas en särskild ”barninspektion” som delar ut bidragen och kontrollerar vården av spädbarnen och barnen. Och dessa ”halvt socialistiska”, ”halvt borgerliga” krav lägger Ellen Key fram som en universallösning av missförhållandena i det moderna äktenskapet! Och vem vill hon ålägga att genomföra dessa reformer? Jo, det rådande klassamhället!”

Keys entusiasm inför moderskapets plikter och familjeprincipen får henne att uttala sin övertygelse att den slutna kärnfamiljen kommer att existera även i ett samhälle som omvandlats enligt socialistiska principer. Det enda resultatet av en sådan omvälvning skulle bli att alla bitankar på praktisk och materiell vinning skulle falla bort och äktenskapet skulle bestå i ömsesidig böjelse utan ceremonier och formaliteter och i att kärlek och äktenskap skulle förvandlas till synonyma begrepp. Den slutna kärnfamiljen är ett alster av det moderna individualistiska samhället med dess skoningslösa kamp för tillvaron och med själarnas förvirring och ensamhet – den är ett verk av det motbudande kapitalistiska systemet. Och denna kärnfamilj vill Key lämna i arv – helt intakt – till det socialistiska samhället. Men kommer det där att bli moraliskt och socialt nödvändigt att ha sådana släktskapsband, som i vår tids isolering ofta är det enda försvaret i livet, den enda tillflykten i stunder av svår motgång? Den frågan ger Key inte något svar på. Hon är minsann alldeles för förtjust i ”idealfamiljen” – denna medelklassens egoistiska kärna, som betraktas med sådana förhoppningar och sådan vördnad av den borgerliga samhällsstrukturens anhängare.

Men det är inte bara några förvirrade om än begåvade huvuden typ Ellen Key, som trasslar in sig i de sociala motsättningarna, när de försöker lösa familjeproblemet. Det verkar inte finnas någon fråga om sociala relationer mellan människor, som framkallar så stor oenighet t.o.m. bland socialisterna själva, som just frågan om äktenskapet och familjen. Om vi försökte genomföra en enkät, skulle resultaten antagligen bli ytterst intressanta. Håller familjen på att falla sönder, eller finns det orsak att anta att den nuvarande förvirringen bara är en tillfällig kris som familjen genomgår? Skall den nuvarande familjetypen bevaras i ett framtida samhälle eller kommer den att visa sig vara oåterkalleligen begravd under spillrorna av det kapitalistiska systemet? Det är frågor som man kan få vitt skilda svar på.

Ännu år 1869 på en av de tyska fackföreningskongresserna lade socialisten Brake fram ett förslag om att gifta kvinnor skulle förbjudas att yrkesarbeta, eftersom arbetet förde ut dem från hemmen och ledde de proletära familjerna mot ett oundvikligt sönderfall. Kongressen som insåg att inga lagregler förmår rädda kvinnan från kapitalets exploatering under rådande produktionsförhållanden, avslög Brakes förslag; arbetarna förstod utmärkt väl att ett förbud mot yrkesarbete utanför hemmet inte skulle återföra modern till barnet, utan att det uppfinningsrika kapitalet i lönnedom skulle tränga in i proletariatets boning och där i form av ”hemproduktion” fortsätta att suga kraften ur henne. Finns det kanske inte sådana exempel i kvinnoarbetets historia? Vid medeltidens slut hade ju kvinnorna deltagit i hantverken i stor skala, när de drevs tillbaka till hemmen av skråmonopolet. Ett förbud mot att öppet arbeta i en verkstad skulle tioudubbla kvinnans arbetsbörda, och det skulle inte hjälpa dem att dra sig ur kapitalets nät. Isolerad och skild från sina arbetskamrater skulle kvinnan på nytt böja sig under den växande exploaterings ok, och i stället för ljus och lindring skulle förbudet att arbeta i fabriker och verkstäder bara föra med sig nya lidanden och problem för kvinnan och modern. Men hemmets dragningskraft är så inrotad och stark, att t.o.m. socialister står upp till försvar för det rådande familjesystemet.

Nästan samtidigt med Brakes förslag, på Internationalens andra kongress år 1868, uttalade sig socialisternas franska fraktion i diskussionen av kvinno- och barnarbetet för ”kvinnans återförande till familjen”. I sitt försvar för proudhonisternas minnesskrift besjög Coullérit kvinnans emancipation i bombastiska fraser, men hans beröm ledde när allt kom omkring fram till ett kalkborgerligt lovprisande av den kvinna, som stannar ”vid hemmets härd”. En del av de franska delegaterna lade t.o.m. fram en resolution som anvisade kvinnan hennes plats i familjen som mor och barnens uppfostrarinna, och som fördömde kvinnoarbetet och föreslog att man skulle protestera mot det för att det var ”ett missförhållande som leder till fysisk, moralisk och social degenerering.”⁷⁹

En helt annan inställning hade Karl Marx till frågan om kvinno- och barnarbetet. Marx protesterade mot den barbariska exploateringen av kvinnors och barns arbete i det rådande kapitalistiska samhället och ansåg att en omfattande skyddslagstiftning var nödvändig. Men han välkomnade kvinnornas inträde i samhällsproduktionen. Det är bara arbetet som kan befria kvinnan från familjelivets kvava atmosfär; bara det kan göra henne till en helgjuten människa. Ett hygieniskt organiserat arbete kommer inte bara att hindra kvinnan från att skadas – utan tvärtom: det kommer att utveckla hennes fysiska krafter och medverka till att hon blir en självständig och oberoende personlighet. Internationalen antog den gången en resolution i Marx' anda, men trots det hör man ideligen röster från det socialistiska lägret som försvarar den kvinna som framlever sitt liv vid hemmets kamin. För några år sedan stod det en artikel av Fischer i "Sozialistische Monatshefte", som i allmänna ordalag upprepade proudhonisternas argumentering på Internationalens kongresser. Kvinnornas arbete i produktionen är utan tvekan ett missförhållande, som man hade bort bekämpa aktivt, om det inte varit så att tendensen i den kapitalistiska produktionen själv hade avslöjat i denna mening positiva symptom och förutskickat att detta missförhållande skulle försvinna i framtiden. Fischer försöker visa att upplösningen av arbetarklassens familj bara är något tillfälligt, som förorsakats av de rådande produktionsförhållandena, främst på grund av familjefaderns låga lön, som förutsätter att hustrun har en extrainkomst. I samma takt som arbetarklassens organisering ökar och dess betydelse växer, i samma takt som sociallagstiftningen utvidgas, kommer lönenivån att successivt höjas och nå den gräns där kvinnan självmant lämnar fabriken och på nytt blir "en god hustru", omtänksam mor och duglig husmor. Fischer utmålar entusiastiskt den vanliga bilden av det tyska borgarhemmets behagliga gemyt: mannen – familjens enda försörjare – återvänder trött framemot kvällen till den behagligt flammande brasan, där hans familj väntar med välkomnande famn; friska barn i rena kläder och en huslig hemmafru som är stolt över sin kokkonst, och på bordet står redan den rykande heta soppan! Ja, för dagens proletär som dag ut och dag in måste livnära sig på torrskaffning, kan säkert "en het soppa" ibland vara föremål för "hemlig längtan". Men varför måste man tvunget tänka sig denna "heta soppa" på "sitt eget" bord, i den trånga kretsen av "sina" egna arvingar? Så avlägsen den nutida människans inställning och hela mentalitet är från den kollektivistiska medvetenhet, som – det måste man tro – andra produktionsförhållanden kommer att omskola henne till...

Men vi återvänder till Fischers argumentering. Var finner man den lönenorm, som kan anses tillräcklig för att täcka dagsbehoven för en proletär familj? Var går den gräns för det materiella välståndet, där arbetaren fullt övertygat skulle kunna säga till sin hustru: "Nu skall jag tjäna tillräckligt för två. Gå du alltså hem och ägna dig åt dina hembestyr"? Växer inte arbetarklassens behov samtidigt med löneökningen och dessutom snabbare än den? Är det inte just detta förhållande som ligger till grund för den marxistiska "utarmningsteorin"? Drar inte slutligen produktionsförhållandena som sådana upp gränsen för arbetslönsens kontinuerliga höjning? Men vad är då den moderna tekniken till för, om den inte i det kritiska ögonblicket kommer till kapitalistens hjälp med vanlig beredvillighet och gör det möjligt för de hårt trängda fabrikanterna att än en gång stå som segrare genom att höja arbetsproduktiviteten med hjälp av nya maskiner som minskar arbetskraftsbehovet?

Men finns det inte – oberoende av de rent objektiva förhållandena – element i proletarietets mentalitet, särskilt hos kvinnorna, som hindrar en renässans för den gamla familjetypen? En kvinna som just genom att delta i samhällsproduktionen omärkligt men oåterkalleligt också frigör sig och drar sig bort från hemmet, förmår inte längre att "en vacker dag" vända ryggen åt sin frigörelse, och hon kommer naturligtvis inte frivilligt att påta sig det obekväma hushållsarbetet. Se så snabbt inställningen förvandlas hos den arbeterska och den yrkeskvinna som deltar i samhällsproduktionen och därmed i klasskampen! Vilka värdefulla egenskaper

hon utvecklar, som förut var så föga karakteristiska för henne: oberoende, frihetskärlek, förmåga att solidariser sig med kollektivet. En arbeterska som under flera generationer gått i det proletära arbetets och kampens hårda skola, en kvinna som härdats i fabriksarbetet, som vant sig vid att bli betraktad framför allt som en jämställd kamrat och människa och först därefter som könsvarsel – hon kommer aldrig att finna sig i familjens livegenskap, även om den utsmyckats med en rad rättsliga och sociala reformer. Och minst av allt kommer hon att kunna återvända till en beroendeställning som makens eller älskarens mätress.

Denna viktiga aspekt lämnas alltför ofta utan avseende, när man undersöker äktenskaps- och familjefrågorna inför framtiden. Inte ens socialistiska kvinnor tar tillräcklig notis om den förändring av kvinnornas psyke som en omvälvning av de sociala förhållandena medför. På socialdemokraternas fjärde konferens i Tyskland hördes under diskussionen av moderskapsfrågan återigen enstaka röster som försvarade familjen och kvinnans plikter i hemmet. Sålunda var det en kvinnlig delegat från Magdeburg som under debatten om en resolution angående skydd för arbetarklassens kvinnor under graviditeten och tiden kring nedkomsten förklarade att den enda möjligheten att skydda kvinnan och hennes barn till liv och hälsa vore den radikala metoden att gemensamt tillkämpa sig en sådan lönenivå, att kvinnornas arbete utanför hemmet blev överflödigt.⁸⁰ Men socialdemokraternas konferens delade inte den syn som framlades av delegaterna från Magdeburg utan antog en resolution (införd nedan), där den motsatta åsikten uttalades.

Produktionsvillkoren drev ut kvinnan ur hemmet och tvingade henne att glömma sina moders- och hushållsplikter – men det är just dessa villkor som smider en människa av henne. ”Arbetarna”, säger Lafargue, ”är de första som dragit de logiska slutsatserna av kvinnornas deltagande i samhällsproduktionen: de har ersatt hantverkarens ideal, husmoderidealet, med ett nytt: kvinnan som kamrat i den ekonomiska kampen för högre arbetslön och för arbetets frigörelse. Det är bara bourgeoisin som ännu inte kunnat förstå att dess ideal sedan länge är föråldrat och att det måste förnyas om det skall motsvara de moderna förhållandena ute i samhället.”⁸¹

Och hur upprörda dessa anhängare av familjebegreppet och kvinnoförtrycket än blir och hur de än försöker få kvinnan att återvända till familjelyckan, så kommer den kvinna som känt en annan, större lycka och som insett att hon är en självständig människa och dessutom en värdefull arbetare och kamrat, inte att vilja sälja sin befriade personlighet för en grynvälling, för det slutna skalet kring hemmet .. Nej, vad de än säger som försvarar den rådande familjetypen, så vittnar tendensen i samhällsutvecklingen om att den nuvarande slutna familjen framlever sina sista dagar, att den är ofrånkomligt dömd att gå under tillsammans med det nuvarande klassantagonistiska samhället...

* * *

Vi har granskat feministernas mest typiska äktenskapsparoller. Vilken av dem är då den mest accepterad då? Vilken av dem kommer närmast det ideal för framtidens sexuella förhållande, som växer fram bland de arbetande massorna? Och gäller det nu att välja den ena eller den andra äktenskapsmodellen att värdera olika normer för familjeförhållanden? Är det inte så att lösningen av familjeproblemet egentligen består i att ”uppfinna” den lämpligaste formen för ett äktenskap?

Den som känner till den historiska materialismens grundsatser vet att människorna är maktlösa när det gäller att fritt förändra formerna för den sociala samlevnaden, eftersom dessa former är en logisk följd av de omgivande ekonomiska produktionsförhållandena. Allt de kan göra är att förstå den tendens som redan håller på att fullbordas i den sociala organismens utveckling och påskynda tempot i denna, vanligtvis smärtsamma omvälvningsprocess. Den som vill få en uppfattning om vilka äktenskapsformer som blir möjliga i framtiden, bör först

och främst uppmärksamt följa utvecklingen av den nuvarande familjeformen. Kapitalismen krossar familjen, men produktionens fortsatta socialiseringsprocess gynnar skapandet av nya former för social samlevnad. Sakta men säkert pågår en överföring av den ena uppgiften efter den andra från familjen till samhället och staten. De familjefunktioner som ännu nyligen tycktes vara en omistlig del av kärnfamiljen, blir en bestående uppgift för ett eller annat kollektiv. De isolerade slutna småhushållen lämnar plats för storslagna kooperativföretag, där det förutom gemensam värme och ljus för tiotals enskilda familjer, också finns gemensamt kök, matsal och restaurang.⁸² Daghem, förskolor och elementarskolor befriar den yrkesarbetande modern från uppgiften att ge den unga generationen en rationell, sund uppfostran. I daghemmens och förskolornas leende, hygieniska och moraliskt rena miljö under ledning av utbildade pedagoger och lärarinnor, räddas barnen från den förpestade luften i dagens arbetarkvarter, från att få tuggade skorpar i stället för mjölk, från köld, svält, stryk och andra oundvikliga inslag i den moderna ”uppfostran” som går under det klingande namnet ”uppfostran under moderns blick”. Naturligtvis är alla dessa daghem, förskolor och elementarskolor som nu sköts av ”höga välgörare” och inte av den befolkningsklass som de tjänar, f.n. fulla av brister och fel. Därför kan man bara betrakta dem som bleka förebilder till de former för social samlevnad, som inte bara kommer att skapas i framtiden utan som också sannolikt kommer att inspirera den nya mänskligheten med ett likaså nytt innehåll, en ny anda. I dessa plantskolor för det uppväxande släktet kommer de små formbara själarna redan under sina första levnadsår att ympas med värdefulla anlag till solidaritet, social förmåga och vanan att se världen under inflytande av kollektivet och inte bara sitt eget egoistiska ”jag”.

De kärleksfulla borgerliga mammorna slår förskräckt ihop händerna, när man påpekar för dem att verkligheten själv gradvis tar ifrån dem uppfostran och överlämnar den till de bättre förberedda specialisterna. ”För att sy stövlar krävs att man genomgått ett lärlingsprov, men för att handleda sådana ömtåliga varelser som barnasjälar tycks det räcka enbart med modersinstinkt”, utropar Zetkin. Hur många människor har inte fördärvats av denna blinda instinkt, som anses lämplig att ersätta vetenskaplig kunskap och specialutbildning! Och låt inte de borgerliga mammorna hycklande förkasta samhällets uppfostran! Låt dem först svara på frågan om det verkligen är helt och hållet på deras skuldror som den moderna uppfostran vilar! Men alla dessa guvernanter, lärarinnor, sköterskor, barnjungfrur och t.o.m. ammor då? Med lätt hjärta lämnar de borgerliga kvinnorna ifrån sig alla tråkiga bekymmer för barnen till kvinnor ur en annan ”lägre” klass. De lägger t.o.m. spädbarnets hungriga lilla mun till en främmande kvinnas bröst – den proletära kvinnans. Samhällelig uppfostran är en ständig fågelskrämma för de borgerliga kvinnorna, när man talar om framtidens samhällssystem. Men finns den kanske inte redan nu – fastän i en stympad, snedvriden form? Men de borgerliga kvinnorna vill inte erkänna vilken obetydlig roll de har i den moderna familjen. De förstår bara alltför väl att om de öppet erkänner hur lite reellt innehåll som döljer sig bakom de ståtliga orden ”modersplikter”, så finns det inte längre någonting som moraliskt rättfärdigar det liv som sina lagvigda makars ”älskarinnor” som dessa stolta, självgoda matroner nu lever...

I och med övergången av uppfostrarfunktionen från familjen till samhället kommer den nuvarande slutna kärnfamiljens sista fäste att försvinna. Den gamla borgerliga familjen kommer att upplösas allt snabbare och genom dimmorna avtecknar sig allt tydligare de bleka silhuetterna av framtidens äktenskap. Hurdana är då dessa oklara silhuetter som beslöjas av vår egen tids inflytande? Måste vi upprepa att ett fritt förbund av fria individer kommer att avlösa äktenskapets nuvarande tvångsform? Den fria kärlekens ideal som det ter sig för den utsvultna fantasin hos de kvinnor som kämpar för sin frigörelse, motsvarar helt säkert den norm för förhållandet mellan könen, som ett kollektivistiskt samhälle ställer upp. Sociala skeenden är så komplicerade, de ras inverkan är så olikartad att det inte nu finns någon

möjlighet att klart föreställa sig vilken form framtidens äktenskap kommer att få vid en genomgripande omvälvning av hela systemet. Men den utveckling av förhållandet mellan könen som långsamt pågår, vittnar tydligt om att det ceremoniella äktenskapet och den tvångsmässiga slutna familjen är dömda att försvinna.

Feministerna är redo att fira segern: utan deras ideal – den fria kärleken, det fria äktenskapet – hade vi ändå inte klarat oss! Jaså, är det ”deras” ideal? Är det kanske inte inom arbetarklassen som det har uppstått och mognat av ”sorglig nödvändighet”, under trycket av de allsmäktiga ekonomiska villkoren? Sakta men säkert, tyst och utan fraser sker dag för dag en utveckling av familjeformen i proletariet och man röjer väg för den livskraftiga principen – ett fritt förbund.

Det är nödtvånget som berövat proletärerna möjligheten att ingå tidigt äktenskap: lönen räcker ju inte ens till att försörja en själv – hur skall man då kunna tänka på familj! Men hjärtat väntar inte. Det börjar ställa sina krav oberoende av lönens storlek. Resultatet blir en fri förbindelse, vars konsekvenser i dagens läge vilar helt och hållet på kvinnan, men som ändå ger den proletära kvinnan den tillfredsställelsen att mannen inte får ”husbondens” och ”herrens” makt över henne. Och den proletära kvinnan har vant sig vid att värdesätta sitt oberoende, hon uppskattar sin relativa frihet. Hon blir allt motvilligare till att underkasta sig livegenskapen i familjen och hon värdesätter äktenskapet endast som ett medel att på mannen överföra en del av utgifterna för det gemensamma barnets försörjning.

I samma mån som samlevnad enligt kooperativa principer breder ut sig, förlorar den enskilda familjens ekonomiska funktioner mer och mer sin betydelse, vilket leder till att äktenskapet övergår till ett rent moraliskt förbund. Under inverkan av de förändrade ekonomiska villkoren omdanas även arbetarklassens tänkande på ett genomgripande sätt. Om det är någon klass som är lämpad att i det rådande ekonomiska systemet anta de ännu knappt skönjbara normerna för den framtida sexualmoralen, så är det naturligtvis snarast proletariet.

Trots det gift som sprids av den utbredda prostitutionen, passar förhållandet mellan könen inom proletariet betydligt bättre för framtidens människor, som vi tänker oss dem. Den ”dubbelmoral” som så förmörkar kvinnornas liv, har här inte alls den avgörande betydelse som den har i bourgeoisin och snedvrider inte de ungas liv i lika hög grad. Kan flickmodern föreställa sig hur föraktad och avskyvärd hon hittills varit i ögonen på den moraliskt hycklande bourgeoisin? En flickas oskuld – en egenskap som är nödvändig för mannen-ägaren som garanti för att kvinnan inte tillför familjen ”ett element av främmande blod” – mister sin betydelse i arbetarklassen, när frågan om arv överhuvudtaget inte spelar någon roll. Och en flicka ”med förflutet” gifter sig lika lätt som en flicka utan ”förflutet”, såvida inte den legaliserade prostitutionens skamfläck vilar över henne. ”I arbetarklassen”, noterar dr Blasjko, ”inleder de flesta män och kvinnor mellan 18 och 25 års ålder ett sexuellt förhållande utan att bekymra sig om äktenskap. Den klassen har aldrig betraktat fri kärlek som en stor synd. Inom proletariet där arv ytterst sällan förekommer, behövs heller inte någon laglig arvinge. I sådana fall då det inte är pengar eller någon annan beräkning utan hjärtats rena böjelse som för enar människor, bryr man sig helt naturligt mindre om äktenskapets ’giltighet’. Och om nu inte den förenklade formen av borgerligt äktenskap hade funnits, men däremot den svåra situation som samhället försätter utomäktenskapliga barn och mödrar i – vem vet, kanske skulle då äktenskapet som institution ha skakats ännu kraftigare i dessa skikt.” (Blasjko: *Prostitutionen i början av 1900-talet*, ss. 11-12.)

Otrohet från hustruns sida som ger upphov till grymma dramer och är en obligatorisk skilsmässorsorsak i borgarklassen – betraktar arbetarna inte som en outplånlig förolämpning, som tillfogats mannens ”ära”. Arbetaren kommer över hustruns otrohet betydligt lättare än bonden, eftersom enbart moraliska aspekter har betydelse när den bedöms. För bonden däremot med

hans ägarmentalitet är hustruns otrohet fortfarande en belastning i hans omedvetna ekonomiska sidokalkyl. De borgerliga förespråkarna för en friare moral, som inte kan frigöra sig från sina klassfördomar, råkar vanligtvis i helig vrede när man beskriver den ”fria” eller med deras terminologi ”djuriskt sedeslösa” moralen i arbetarklassen. Särskilt förfäras de över det växande antalet ”illegalt avlade” barn i statistiken. Men i stället för att då avskaffa de byråkratiska termerna ”legalt och illegalt födda”, ägnar de sig åt att klaga över den dåliga moralen och över att proletariats ”moraliska nivå måste höjas”. Även feministerna tar efter de borgerliga ideologerna – samma feminister som *för egen del* kräver en omvärdering av alla moraliska regler. Man kan naturligtvis inte förneka att kapitalismens skadliga inverkan och arbetarklassens fruktansvärt svåra arbets- och levnadsförhållanden för med sig många onormala och anti-moraliska element i arbetarens och arbeterskans moraliska miljö, och ibland förstörs proletariats moral obotligt. Trångboddheten, kvinnornas svältlön, det omätligt långa uttröttande arbetet, de hemlösa barnen på gatorna och bristen på kulturella intressen har haft en lång rad synnerligen olyckliga konsekvenser såsom ökad prostitution, dryckenskap och demoralisering av barnen, och har skapat en förråad moral. Men t.o.m. i denna dåliga miljö finns utan tvekan en bättre grund för att skapa framtidens tänkande. Just här i arbetarklassen kan de nya friare könsförbindelserna skjuta sina ännu bleka och tärda skott. Proletariatet är den enda klass där momentet av ekonomisk beräkning är mer eller mindre uteslutet ur äktenskapet, som därmed är en psykisk och fysisk handling, dvs just så som feministerna skulle vilja ha det.

Men det kan de väl knappast gå med på. Eller hur? Är det inte de – de emanciperade kvinnorna – som bär upp den nya moralen? Är de inte avantgardet som kämpar för kvinnornas frigörelse från familjens förtryck? Det är svårt, mycket svårt, för den borgerliga kvinnan att tänka sig att den som bär upp den nya sociala och moraliska verkligheten inte är hon – utan just den lilla proletära syster som hon så länge haft en nedlåtande beskyddande attityd till, att den blivit en outrotlig vana.

De nya moralregler som utvecklas inom arbetarklassen under inverkan av den pågående samhällsekonomiska omvandlingen, överförs och sprider sig till övriga befolkningsskikt. På samma sätt som ”det tredje ståndets” puritanska och samtidigt brutala moral på sin tid trängde undan det feodala ridderskapets, ädlare men mindre besvärande moralregler, tillkämpar sig gradvis den etik som utvecklas i arbetarklassen, de rättigheter som ännu nyligen tycktes orubbligt tillhöra bourgeoisins moral. När allt kommer omkring är den härskande moralen den som mognar inom den klass som växer sig starkare samtidigt med produktionsförhållandena under en given epok.

Men denna åsikt delar inte feministerna. De är ju fast övertygade om att de går i spetsen för kvinnans befrielse ur familjen. Vi skall inte gräla med dem om vem det var som först sade ”Nu har vi fått nog!”, desto mer som detta ”Nog!” dvs ”det fria äktenskapet” och ”den fria kärleken” tolkas helt olika av oss resp. feministerna. Här har vi inte plats att uppehålla oss vid skillnaden mellan dessa uppfattningar – den skall vi tala om en annan gång. Men nu är det viktigt att ännu en gång betona att när man kämpar för kvinnornas frigörelse från familjens förtryck, är det nödvändigt att man riktar sina pilar *inte mot äktenskapets former som sådana utan mot orsakerna som format dem så*.

Det är bara när kvinnan dagligen deltar i klasskampen i arbetarklassens led, som hon har rätt att räkna med att ett sådant samhällssystem kommer att förverkligas, där hon kan välja yrke efter sin fria vilja, ägna sig åt moderskapet eller använda sina krafter i samhällets, konstens eller vetenskapens tjänst, – och där unga hjärtans heta böjelser inte längre kommer att förvanskas och snedvridas för att passa fördomar och traditioner. Den befriade mänskligheten kommer att få lära känna den verkligt fria kärleken och glädjen i ett fritt, sunt moderskap.

”Men”, utropar realistiskt lagda själar, ”allt det ligger ju i framtiden – en avlägsen framtid hölj i en dimma av långa och mörka år. Men vi – vi vill leva nu, vi vill arbeta och kämpa inte bara för kommande generationers lycka utan också för vår egen.” Ett legitimt och rättvist krav! Men hos vem – utom hos socialisterna – finner man ett svar på det? Vänd er till feministerna. Fråga dem vad de gör för kvinnan nu, vad de gör för att inte familjens förtryck skall knäcka henne. De kommer att ge er sina välbekanta råd: ”Kräv lättare skilsmässor”, ”avskaffa kyrklig vigsel, dela upp egendomen”, ”strunta i äktenskapets yttre former och följ modigt ert hjärtas böjelse!” Men inför denna kaskad av feministiska önskemål slår arbeterskan villrådigt ut med händerna. ”Ja, men alla sådana ‘reformer’ påverkar ju knappt de mest angelägna behoven bland arbetarklassens kvinnor!”

Vi skall nu se vad arbetarpartiet föreslår som mest angelägna åtgärder till förmån för arbeterskan, som dignar under den dubbla bördan – hemmets plikter och arbetet i verkstaden. Detta parti berömmar sig inte såsom feministerna av att hoppas på en genomgripande lösning på familjefrågan och moderskapets problem inom ramen för det nuvarande kapitalistiska samhället. Därför har det inte heller några sådana ”magiska formler” under armen, som feministerna är så frikostiga med. Men det vet att en rad socialpolitiska åtgärder gör det möjligt att lindra kvinnornas och mödrarnas svåra situation och skydda nästa generations liv och hälsa. Dessa åtgärder måste för det första påskynda den ekonomiska process som förstör det lilla kärnfamiljshushållet, avlägsnar hushållsbekymren från de betungade yrkesarbetande kvinnorna och för över dem på ett speciellt avpassat kollektiv. För det andra har de till uppgift att försvara barnets och moderns intressen och utveckla en omfattande skyddslagstiftning, som också innefattar moderskapsförsäkring. Slutligen, för det tredje, måste målet för dessa åtgärder vara att överföra omvårdnaden av den unga generationen från familjen till staten eller den lokala självstyrelsen – naturligtvis på det absoluta villkoret att bådadera genomgår en fullständig demokratisering. Men det säger sig självt att dessa krav endast kan ha den rätta effekten om arbetarklassens materiella villkor förbättras som resultat av gemensam proletär kamp. I annat fall – under fattigdom och rättslöshet förmår varken skyddslagstiftning eller moderskapsförsäkring att påtagligt lindra den gifta kvinnans lott. Frågan om moderskapskydd och om mödrars och barns intressen tas ständigt upp av socialisterna. På socialdemokraternas fjärde kvinnokonferens i Mannheim blev den frågan särskilt uppmärksam. Nedan följer den resolution som efter het debatt antogs enhälligt. Den visar socialdemokraternas främsta minimikrav när det gäller moderskapskyddet.

Skydd åt gravida kvinnor och barnaföderskor

Ju mer allmänt kvinnan deltar i näringslivet, desto angelägnare blir frågan: hur skall kvinnornas arbete i produktionen kombineras med moderskapet? Det är särskilt den proletära kvinnan och hennes barn som drabbas av detta dubbla ok. Kvinnosjukdomar, svåra graviditeter och nedkomster, missfall och för tidiga nedkomster, och för barnens del sjuklighet och för tidiga dödsfall beror ofta på den kvinnliga arbetskraftens dåliga villkor.

En begränsning (halvdagsarbete) eller t.o.m. ett totalförbud för gifta kvinnor att yrkesarbeta kan vi inte acceptera. Det är inte för sitt nöjes skull utan på grund av ekonomiska behov, som arbeterskorna vill lönearbeta. Om arbetet utanför hemmet försvårades eller förbjöds, skulle det bara i ännu högre utsträckning driva in kvinnan i den okontrollerade hemproduktionen. Dessutom finns ännu inget som helst skydd för utomäktenskapliga mödrar och barn, fastän dessa drabbas ännu hårdare av ovan uppräknade faror. Och slutligen accepterar vi principiellt inte en begränsning av kvinnoarbetet, därför att vi ser detta som den enda vägen till kvinnans frigörelse.

Våra slutsatser blir:

1. Kvinnoarbetet måste organiseras på så sätt att det inte hindrar kvinnorna att bli friska mödrar till friska barn.

2. Det måste skapas institutioner som underlättar moderskapet för kvinnorna.

För att lösa den första av dessa båda uppgifter kräver vi:

I. Införande av 8 timmars arbetsdag för alla arbeterskor över 18 år (6 timmars arbetsdag för minderåriga mellan 14 och 18 år). Denna reform kan förberedas genom att den nuvarande arbetsdagen successivt förkortas till 10 och 9 timmar under en kort övergångstid, som bestäms i lag. Ty allt monotont arbete är skadligt för hälsan när det pågår länge.

II. Förbud för kvinnor att arbeta i sådana industrier, som är speciellt hälsofarliga för mor och barn. Här tänker vi först och främst på yrken som innebär förgiftningsrisk, industrier där man arbetar med bly, kvicksilver, fosfor, svavel och andra gifter. Vidare där man lyfter och bär tunga föremål, och där andra göromål förekommer som är särskilt hälsofarliga för kvinnokroppen och avkomman.

III. Förbud mot sådana arbetsmetoder som är farliga för kvinnokroppen, och framför allt utbyte av maskiner med knivförande motor (pressar, bokbindningsmaskiner, sy- och stoppmaskiner) mot maskiner med mekaniska motorer. Där detta krav skulle främja uppkomsten av hemindustri som t.ex. i konfektionsindustrin, måste detta förhindras genom att företagaren förpliktas att bygga särskilda verkstäder. För att lösa den andra uppgiften kräver vi:

På arbetskyddslagstiftningens område:

I. Rätt till ledighet i 8 veckor före nedkomsten.

II. Förbud för barnaföderskor att arbeta under 8 veckor om barnet fötts levande, och under 6 veckor efter missfall eller om barnet varit dödfött eller om barnet dör under loppet av denna period.

På sjukförsäkringens område:

I. Obligatoriskt bidrag till gravida kvinnor (som sjukförsäkringslagen lämnar åt kassan att själv avgöra) under 8 veckor då graviditet inträffat under arbetslöshet.

II. Kostnadsfri hjälp av barnmorska och gratis medicinsk hjälp vid förlossningskomplikationer.

III. Förlängning av bidraget till gravida kvinnor från 6 till 8 veckor om barnet lever och modern själv kan och vill amma sitt barn under en period av minst 13 veckor. Gratis medicinsk hjälp under 8 veckor.

IV. Höjning av bidraget till gravida kvinnor, barnaföderskor och ammande kvinnor under bidragsperioden upp till en genomsnittlig full dagslön.

V. Obligatorisk utvidgning av föreskrifterna i punkterna I-III till att gälla hustrur till kassans medlemmar.

VI. Utvidgning av den obligatoriska sjukförsäkringen till att gälla alla lönearbeterskor, till vilka räknas både lantarbeterskor, hemarbeterskor och tjänstekvinnor och överhuvudtaget alla kvinnor, vilkas årliga familjeinkomst inte överstiger 3000 mark.

Från kommunen

Byggande av hus för barnaföderskor, gravida och ammande kvinnor, organisering av hemhjälp åt barnaföderskor, utdelning av god, frisk barnmjölk liksom också utbetalning av premier till ammande kvinnor, såvida inte bidraget till dessa ännu ingår i ifrågavarande kassas uppgifter.

Från staten

Information till kvinnorna om hur de på ett riktigt sätt skall fylla sina uppgifter som mödrar genom att införa spädbarnsvård på schemat i den obligatoriska skolundervisningen.

Utdelning av flygblad med regler för spädbarnsvård och amning, och också om vård av barnaföderskor, från kommunaltjänstemännen.

Jag ansluter mig helt till den allmänna grundtanken i denna resolution, men jag anser det å min sida nödvändigt att peka på två punkter där jag har en annan åsikt.

Den första och viktigaste punkt där jag har en annan åsikt än resolutionen, är organiseringen av moderskapsförsäkringen via den allmänna sjukkassan. Den föredragande i frågan om skydd för gravida kvinnor och barnaföderskor, K. Dunker, uttalade sig emot organisering av separata kassor för moderskapsförsäkringen, därför att i så fall hela kostnaden för försäkringen skulle komma att belasta enbart kassans medlemmar, dvs kvinnorna. Men om man ser oförmågan till arbete under nedkomstperioden som en särskild sorts sjukdom, är det möjligt att organisera hjälpen till barnaföderskor och gravida kvinnor på allmän grund genom att använda sjukkassorna vilkas medlemmar utgörs av både kvinnor och män. Detta är mer rättvist, eftersom moderskapsförsäkringen i så fall inte bara skulle åvila kvinnorna utan också männen – som är upphovsmännen till denna speciella sjukdom hos kvinnorna, som berövar dem deras arbetslön. Staten åläggs endast skyldighet att stöda kassan med vissa anslag, och på så sätt läggs hela tyngden av moderskapsskyddet på arbetarklassen själv. ”Självhjälp” är säkert en utmärkt sak, men är den lämplig i det här fallet? Vore det inte riktigare att föra över moderskapsvården från sjukkassorna till staten, åtminstone i de länder där man har hopp om att kunna genomföra något sådant med hjälp av den demokratiska folkrepresentationen? En del av de summor som staten uppbär genom den progressiva förmögenhetsbeskattningen skulle kunna användas till detta, och då skulle kostnaderna för moderskapsskyddet som är mest angeläget för en del av befolkningen – proletariatet –, fördelas proportionellt över alla samhällsskikt. Moderskapsförsäkringen skulle kunna organiseras såsom det lagförslag som lades fram inför den senaste finska lantdagen av den socialdemokratiska deputeranden Pärsinen. Där föreslogs att alla mödrar, vilkas totala familjeinkomst inte överstiger ett visst minimum (för Finland 1.500-2.000 finska mark om året), skulle få – förutom kostnadsfri medicinsk hjälp vid nedkomsten också ett visst bidrag från staten under sex veckor före och åtta veckor efter nedkomsten. Naturligtvis skulle man kunna ändra bidragstiden och – beloppen.

Jag skulle personligen vilja uttala mig för en förlängning av det statliga bidraget till den längsta tidsperioden. Men det är en detalj som vi inte behöver stanna vid. Det är viktigare att diskutera de allmänna principerna och avgöra om moderskapsförsäkringen bör erkännas som en statlig funktion, eller om det bättre gynnar proletariatets intressen att stödet går genom sjukkassor eller andra självhjälpskassor?⁸³

Det andra påpekandet jag måste göra med anledning av den antagna resolutionen, gäller metoden att se till att den gravida kvinnan får vila under de sista veckorna före nedkomsten. Resolutionen talar om att ”arbeterskorna tillerkänns rätt att utan föregående meddelande utebli från arbetet i 8 veckor före nedkomsten”. Denna mening motiverade den föredragande Dunker med att ett *förbud* mot arbete i 8 veckor före nedkomsten skulle medföra en sanktion i form av böter om det inte följdes. Men vem är det som belastas med dessa böter? Arbeterskan? Eftersom det är lätt gjort att missta sig och räkna fel när man bestämmer tidpunkten för nedkomsten, skulle detta vara orättvist och bara ytterligare anstränga arbeterskans budget, som redan förut är blygsam. På arbetsköparen då? Det finns naturligtvis ingen anledning att anta att han i så fall skulle släppa iväg arbeterskan särskilt långt före den utsatta tiden. Men att ersätta ett *kategoriskt förbud* med ett tänjbart ”tillförsäkrande av rätt” i lagstiftningen – det

skulle leda till att vilan under graviditetens sista veckor för de flesta arbeterskor i praktiken bara blev en from önskan. Vad betyder det för en arbeterska under nuvarande förhållanden att hon ”tillförsäkras rätten att utebli från arbetet”? Det finns ingen tvekan om att de flesta arbeterskor om det uppstod hot om konflikt med administrationen, endast i sällsynta extremfall skulle använda sig av denna generösa rättighet. Om man väl har bestämt sig för moderskapsskydd, då är det mer rationellt att kräva *totalförbud* att arbeta under 8 veckor före nedkomsten. Det påpekade också Lily Braun i Mannheim, men hennes korrigering antogs inte, utan resolutionen kvarstod utan ändring.

Med undantag för de punkter jag tagit upp här, utgör Mannheim-resolutionen ett ytterst värdefullt dokument över socialdemokratins krav i den viktiga moderskapsfrågan. Hur minimala de föreslagna åtgärderna än är i jämförelse med partiets grundläggande uppgifter, så råder ingen tvekan om att deras genomförande skulle ha en synnerligen välgörande inverkan på kvinnornas och mödrarnas situation, och det skulle främja en lösning av familjefrågan i betydligt högre grad än de uppfinningsrika feministernas alla skarpsinniga äktenskapsparoller.

Utan att låta sig förledas av någon förhoppning om att kunna lösa familjeproblemet på ett grundläggande sätt inom ramen för vårt klassamhälle, åtar sig den vetenskapliga socialismens anhängare endast den blygsamma uppgiften att visa kvinnan den väg som för henne till allsidig frigörelse. De ser med skarp blick mänsklighetens historiska väg som försvinner i fjärran sekler och säger med övertygelse till kvinnan: ”Den moderna produktionens villkor leder dig genom lidandets och arbetets mörka labyrinter fram mot en ny ljus framtid. Gå och var inte rädd, gå och kom ihåg att det är just du – den anspråkslösa arbeterskan med valkiga händer, och inte din stolta syster feministen, som röjer väg för den nya kvinnan – den fria älskarinnan, medborgarinnan och modern...”

Noter

Titlarna på de källor Kollontaj använt i rysk översättning (eller i ryskt original) återges på svenska i samtliga noter.

¹ ”Ju mindre människans arbetskraft utvecklats, ju mer begränsad mängden av hennes produkter och därmed också storleken av den samhälleliga rikedom är, desto större betydelse har familjebanden i samhällssystemet.” (Engels: *Familjens, privategenskapens och statens ursprung*, sid. 1.)

² Här i Ryssland där inte den storkapitalistiska produktionen dominerar, har den husliga ekonomin betydligt fler producerande funktioner än i väst. En lång rad hushållsuppgifter som utomlands redan övergått till den kapitalistiska produktionen, utgör hos oss fortfarande en del av den husliga ekonomin.

³ A. Bebel: *Kvinnan och socialismen*, ss. 113 och 114.

⁴ Alexandra Jefimenko: *Undersökningar av folkets liv*, s. 92.

⁵ Vilken oerhörd mängd kvinnor som deltar i olika näringar, framgår av att på 1880-talet 20.929 kvinnor om året flyttade ut enbart från 11 distrikt i Tver-guvernmentet.

⁶ ”Det kapitalistiska produktions sättet hindrar i de flesta fall inte att det är nödvändigt för arbetaren att leva i ett enskilt hushåll, men det avlägsnar alla ljusa sidor i det livet och kvar finns bara de mörka sidorna, främst kvinnans utmattning och fjärmande från samhällslivet. Kvinnans yrkesarbete innebär f. n. inte att hon frigörs från hemarbetet i hushållet utan att en ny börda läggs till den gamla.” (*Kommentar till Erfurt-programmet*, s. 31).

⁷ I proletärernas för tidigt födda foster finner man inte sällan bly, jod, fosfor, nikotin och andra gifter.

⁸ ”I England är det inte bara flickmödrar som begår barnmord för att därigenom rädda sin heder, utan också gifta kvinnor som tvingas av fattigdom eller av att de avskedats till att förstöra sin livsfrukt.” (Sjasjkov, s. 380) ”I januarimörkret i London närmar sig en kvinna en ensam konstapel på gatan och frågar: ‘Var ligger polisstationen?’ – ‘Vad skall ni göra där?’ frågar konstapeln. – ‘Jag måste anmäla mig för att bli arresterad, därför att jag har dödat mitt barn.’ – ‘Varför gjorde ni det?’ – ‘På grund av fattigdom – jag kunde inte längre se hur han plågades av svälten.’ – Behövs någon kommentar till denna tragiska dialog?

I England skedde 1862 5.709 våldsamma barndödsfall genom kvävning, skällning, yttre våld, dränkning, förgiftning, hängning, halshuggning och t.o.m. genom att barn begravts levande. Dessa fall har för det mesta förklarats med att ”föräldrarna befunnit sig i yttersta fattigdom”.

⁹ L. Braun: *Yrkena och moderskapet*, ss. 9-10.

¹⁰ "... Förr i tiden fanns det vissa slavägare som skilde män från deras hustrur och tog ifrån föräldrar deras halv-vuxna barn som blivit stora nog att arbeta. Men kapitalisterna har gått längre än till dessa slaveriets ohyggligheter: de tar *spädbarnen* från mödrarna och tvingar dessa att överlämna dem till främmande människor. Tusentals barn utsätts dagligen för detta öde. De tas om hand av välgörenhetsinstitutioner som har till uppgift att göra det lättare för mödrarna att skiljas från barnen." (*Kommentar till Erfurt-programmet*, under rubriken "Familjens upplösning i arbetarklassen".)

¹¹ Hirsch: *Verbrechen und Prostitution*.

¹² A. Bebel: *Kvinnan och socialismen*, s. 154.

¹³ Den kvinnliga läkaren Drenteln: *Om prostitutionen*.

¹⁴ Enligt dr Rayan finns det minst 400.000 prostituerade i London.

¹⁵ Hirsch: *Verbrechen und Prostitution*, s. 10.

¹⁶ Se "Marknadsprostitutionen", artikel av M. Pokrovskaja.

¹⁷ Dr Blasjko: *Prostitutionen i början av 1900-talet*, s. 16.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Drenteln: *Om prostitutionen*, s. 5.

²⁰ *Verbrechen und Prostitution*, s. 14.

²¹ Sabinin: *Prostitutionen*, s. 79.

²² Prof. Jelistratov: Fattigdom och prostitution, *Sojuz zjensjtjin (Kvinnoförbundet)*, nr 3, 1907.

²³ Sabinin: *Prostitutionen*, kap. IX.

²⁴ "I Tula är det enligt dr Archangelskij mödrarna själva som tar sina oskyldiga 16-åriga döttrar till bordellerna, därför att 'dottern för allt i världen inte skall gifta sig med något drucket monster till bonde. Då är det bättre att rasa ut mellan 16 och 18 års ålder', och sedan arbeta på fabrik osv. Bordell värdinnorna tar gärna emot flickorna och ger modern uppdraget att först beröva dottern oskulden. 'Under sådana blomstrande år' har den prostituerade dottern 'många gäster, hon blir elegant, tjänar mycket pengar, och det händer att hon t.o.m. ger modern pengar och hjälper henne i hennes fattigdom.'" (Sabinin: *Prostitutionen*, s. 89.)

²⁵ De prostituerade ur bondeståndet utgör i Petersburg 65%.

²⁶ Jelistratov: Fattigdom och prostitution. *Kvinnoförbundet* nr 3.

²⁷ Sjasjkov: *Kvinnans historiska öden*, s. 509.

²⁸ Ibid.

²⁹ Sabinin: *Prostitutionen*, s. 79.

³⁰ Dr Blasjko: *Prostitutionen*, s. 20.

³¹ Hirsch: A. a. s. 97.

³² Sabinin: *Prostitutionen*, s. 80.

³³ Ibid., s. 84.

³⁴ Jelistratov: Fattigdom och prostitution. *Kvinnoförbundet*, nr 4, 1907.

³⁵ Enligt en undersökning från Berlin som vi råkar ha till hands har det visat sig att så mycket som en tredjedel av de prostituerade som omfattas av enkäten hyser in sig i hörn och nästan 6 % har ingenstans alls att ta vägen. Särskilt värtaliga är uppgifterna om bostadsförhållandena för flickor under 20 år: bara 3½ % äger egen bostad, 40% använder bara "ett hörn" att sova i och 9½ % har inte ens ett sådant hörn. (Fattigdom och prostitution, prof. Jelistratov).

En dyster skildring av arbeterskors, försäljerskors och servitrisers bostadsförhållanden ger prof. Herkner i sitt arbete *Arbetskraften i Väst*.

³⁶ A. Bebel: *Kvinnan och socialismen*, s. 170.

³⁷ "Vilken betydelse tjänstekvinnornas eländiga lön har", säger dr Blasjko med anledning av "fallna" tjänstekvinnor, "framgår av de statistiska uppgifter som insamlats av Berend, som visar att 38 av 78 tjänstekvinnor, dvs. nästan hälften, fick 120 mark (mindre än 60 rubel) var om året." (Blasjko: *Prostitutionen*, s. 22.)

³⁸ "Publicisten Charles Benoit undersökte en rad konkreta budgetar för nålarbeterskor i Paris. Det framgick att dessa budgetar, då samtliga poster medräknats, visade större eller mindre underskott. Och om man lyckades få det hela att gå ihop, var det bara med sådana umbäranden som genom att avstå från värme eller lägga tyngdpunkten i kosten på potatis eller genom ständig undernäring osv. Under lågsäsongen som systematiskt avbryter de olyckliga nålarbeterskornas yrkesarbete i hela månader, är en balanserad budget visserligen tänkbar men bara vid en livsföring som gränsar till verklig svält." (*Kvinnoförbundet*, nr 4, 1907, s. 4)

³⁹ *Zjenskij kalendar (Kvinnokalendern)* för 1903, s. 483 ff.

⁴⁰ Under bokens tryckning har jag måst konstatera, att det inom textilproduktionen finns en stor grupp arbeterskor, vilkas årslön inte ens uppgår till 150 rubel (cirka 12 rubel i månaden). Är det möjligt att existera på en sådan lön? Vi tar som exempel en ungefärlig budget för en relativt högt avlönad väverska, som får omkring 22 rubel i månaden (270 rubel om året). För ett hörn utan tvätt- eller matlagingsmöjligheter måste hon betala 3 – 3½ rubel i månaden, till mat, ytterst enkel – mestadels bröd, korv, sill, te, lagad mat bara i undantagsfall – använder hon 10-12 rubel i månaden, kläder, linne och skor slukar i genomsnitt 3-4 rubel i månaden. Då återstår

ändå sådana oundvikliga utgiftsposter som bad, linnenvätt (omkring 70 kopek i veckan), belysning, post osv. För att kunna tillfredsställa de mest elementära kulturella behoven – köpa en tidning, en bok, betala avgiften till fackföreningskassan eller tillåta sig något enkelt nöje – så måste hon avstå från något nödvändigt, dra in på maten, spara in på kläder (köpa sönderfallande, ofta infekterade plagg hos lumphandlarna), avstå från ljus på kvällarna osv. Om en ensamstående och dessutom relativt ”högt” betald arbeterska med möda får det att gå ihop, vad skall man då säga om de kvinnor, som tjänar 9-12 rubel i månaden, särskilt om de har en åldrig mor, en liten bror, en liten syster eller ett ”oäkta” barn att ta hand om...

⁴¹ ”Då godkänns vid utbetalningen varken sjukdom eller allvarliga familjeproblem som orsak till försening eller frånvaro. En sommar bad arbeterskorna vid en fabrik i Petersburg som lämnade barnen på daghem under dagen, att få sluta 10 minuter tidigare för att kunna hämta barnen på utsatt tid. Men förvaltaren fann inte detta vara någon välgrundad orsak. Och kvinnorna blev tvungna att utsätta sig för dagliga böter med risk att förlora arbetet eller också lämna barnen hemma vind för våg. Fabriksadministrationen tar inte hänsyn till arbetarens individuella levnadsförhållanden: genom dessa böter tar den ju tillbaka en del av produktionskostnaden, för det sammanlagda bötesbeloppet utgör inte sällan en ansevärd del av arbetsförtjänsten.” (Kvinnofrågan och fackföreningarna, artikel av S. D. i *Kvinnoförbundet*, nr 4, 1907, s. 9.)

⁴² *Zjenskij kalender (Kvinnokalendern)*, 1903. En hel grupp arbeterskor i konfektproduktionen tjänar vid styckarbete 9-12 rubel i månaden. En lön på 15 rubel anses redan det ”bra”.

⁴³ Om hemslöjderskornas lön är det inget att säga: säckväverskorna tjänar knappt 5 rubel i månaden. Det finns hantverk där den vanliga lönen inte är mer än 9-10 kopek om dagen.

⁴⁴ Pazjtnov: *Arbetarklassens ställning i Ryssland*, bl.a. s. 149.

⁴⁵ ”Material till utredning av frågan om gruvarbeterskornas säkerhet.”

⁴⁶ Beslut att öppna bordeller fattades i London år 1180, Hamburg 1292, Regensburg 1306, Zürich 1314, Basel 1356, Wien 1384 och i Ulm 1440. Särskilt blomstrade bordellerna under 1400-talet. Vid den tiden fick de benämningen ”fördragsamhetens hus”. (Sabinin: *Prostitutionen*, s. 39.)

⁴⁷ De prostituerade utsätts nästan överallt för tortyr och omänskliga straff: avskärning av hår, näsa och öron, brännmärkning, spöstraff och piskning, fängelse och landsförvisning. På många platser står de under bödelns ledning och har inte rätt att gå utanför sitt kvarter. (Sabinin: *Prostitutionen*, s. 56.)

⁴⁸ Ibland omkom flera hundra publika kvinnor på en gång. Sålunda hände det under Henrik III att marskalk Strozzi ”bestämde att 800 publika flickor som begett sig till hans läger, skulle kastas i floden Loire”. År 1560 företogs i Paris under inverkan av protestantismens stränghet ett korståg mot prostitutionen: polisen och pöbeln rev tillsammans ned de publika husen, konfiskerade de tillhörigheter de fann där, jagade ut de prostituerade ur staden, piskade dem, brännmärkte dem – med ett ord: använde all upptänklighet för att utplåna dem från Paris’ jord. (Sjasjkov: *Kvinnans historiska öden*, s. 500.)

⁴⁹ Speciella reglementen begränsar starkt den kontrollerade kvinnans liv och gör hennes tillvaro obetydligt lindrigare än de hårdnackade förbrytarens som sitter inspärrade. Här är som exempel Berlins reglemente för övervakade prostituerade:

”En kvinna som livnär sig på sin kropp och med anledning härav står under polisens övervakning, måste iaktta följande bestämmelser:

1. Hon måste underkasta sig medicinsk undersökning och i detta syfte infinna sig hos polisen med vissa mellanrum.

2. Blir hon sjuk i någon av de specifika sjukdomarna eller någon annan, måste hon låta sig inhysas i av polisen anvisat sjukhus och stanna där tills hon tillfrisknat.

3. Hon måste bära enkel och anständig klädsel. 5. Det är förbjudet för henne: att gå på vissa gator (som särskilt bestäms av polisen), att stå i närheten av kyrkor, skolor, universitet, offentliga monument eller kaserner, att besöka teatrar och anslutande parker, konserter, cirkus, zoologiska och botaniska trädgårdar och att åka i öppen vagn på förbjudna gator.

11. Det är förbjudet för henne att bo i närheten av kyrkor, skolor, universitet, offentliga institutioner, kaserner och alla platser som nämns i § 5, likaså att bo i första våningen eller källarvåningen av hus som vetter åt gatan. Det är också förbjudet för henne att bo på hotell, värdshus, i möblerade rum och att gå in dit. Det är förbjudet för henne att bo hos personer, som överbevisats om koppleri och att besöka dem.” (Bogdanovitj: *Kvinnorörelsen*, ss. 212-3).

⁵⁰ ”I de sista raderna hyses den intressanta farhågan att regeringen kan misstänkas för avsikten att beskydda osedligheten. Uppenbarligen har denna rädsla hittills tyglats genom att man utfärdat en lag som skapar medicinska och polisiära kommittéer. Trots att sådana funnits i Ryssland i mer än femtio år, har de bevarat sin karaktär av provisorisk åtgärd och deras organisering sker inte med legala medel utan administrativa.” (M. Pokrovskaja: *Marknadsprostitutionen*, s. 12)

⁵¹ Bebel: *Kvinnan och socialismen*, s. 158.

⁵² Prof. Jelistratov: *Om kvinnans bundenhet till prostitutionen* s. 27.

⁵³ ”Som ett exempel på ett reglemente som inskränker sedlighetspolisens åtgärder till att enbart utan något undantag gälla de egendomslösa befolkningsskikten, kan vi nämna de regler som utfärdats av den polismedicinska kommittén i Riga. Enligt § 158 i dessa regler – om avslöjande av källor till syfilissmitta – skall kommittén ‘när den fått vetskap om en smittokälla, företa en undersökning av omständigheterna och, om det finns tillräcklig orsak härtill, kalla till sig den utpekade personen’, endast i det fall ‘att personen tillhör befolkningens *lägre klasser*, dvs. hör till hantverkarna, tjänarna, arbetarna, arbeterskorna osv.’” (Jelistratov: *Om kvinnans bundenhet till prostitutionen*, ss. 23-24. Min kursivering.)

⁵⁴ Blasjko: *Prostitutionen*, s. 36.

⁵⁵ Prof. Jelistratov: *Kvinnans bundenhet till prostitutionen*, s. 230.

⁵⁶ Dessa asylor är upprättade på ett i alla avseenden otillfredsställande sätt och finns dessutom bara i huvudstäderna. (Dvs. Moskva och Petersburg. Ö.a.)

⁵⁷ ”... En överväldigande majoritet av förbundets medlemmar utgjordes” – enligt förbundets rapport för 1906 – ”av mer eller mindre förmögna personer.” (*Rapport från Vägörenhetssällskapet för 1906*), s. 147).

⁵⁸ Enligt rapporten för 1906 uppgick antalet besökande vid samtliga tio avdelningar till 2.808 personer. Av dem räknades 1.985 som fasta.

⁵⁹ Under samma räkenskapsår, 1906, hade förbundet 4 sådana pensionat, där 566 personer bodde, främst sömmerskor och hantverkarskor, guvernanter och tjänstefolk, fabriksarbeterskor osv.

⁶⁰ *Kvinnoförbundet*, nr 3, 1907.

⁶¹ ”Men det finns ännu en fråga: på vem vilar ansvaret att lämna socialt och materiellt stöd till modern och barnet? ‘På mannen,’ säger äktenskapets anhängare. Visst, detta är långt ifrån ett idealiskt svar, men det är dock ett svar. I de flesta fall fullgör mannen sin uppgift som beskyddare av mor och barn rätt tillfredsställande och möjliggör på det viset en ytterligare förökning av avkomman. Mannen fullgör denna uppgift lika bra som chimpanshannen, som vakar under natten och avvärjer den blodtörstiga panterns angrepp från sin hona och ungar som slumrar i trädets grenverk på en mjuk bädd av löv. Detta försvar av fysiskt svaga men för släktets fortplantning nödvändiga varelser har funnits sedan urminnes tider. Att avskaffa det utan att ersätta det med någonting är att utsätta den havande kvinnan, barnaföderskan och den hjälplösa spädbarnsmodern för den ohyggliga kampen för tillvaron. Det vore ett steg bakåt inte bara i jämförelse med barbariet hos de mörkhyade stammarna i Afrika utan ännu värre: det vore en tillbakagång i jämförelse med gorillan och chimpansen.” (Gumplovitj: *Äktenskapet och den fria kärleken*, s. 6)

⁶² R. Bray: *Rätten till moderskap*, s. 81.

⁶³ *Ibid.*, s. 77.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 82.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 79.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 78.

⁶⁷ Ellen Key citerar ett uttalande av Brake, som helt uttrycker hennes egen inställning till äktenskapet:

”Äktenskap – det kallar jag viljan att av två skapa en tredje, som är förmer än de som skapade honom. Äktenskap kallar jag den ömsesidiga respekten mellan en man och en kvinna, som har en och samma vilja.”

⁶⁸ E. Key: *Kärleken och äktenskapet*, s. 230.

⁶⁹ *Ibid.*, s. 231.

⁷⁰ ”Om man håller fast vid den åsikten att barn måste komma till världen och att familjen i princip ger de bästa förutsättningarna för deras uppfostran under de första åren, då måste man också allvarligt överväga de följder som kvinnans arbete utanför hemmet har numera, och när man övervägt dem måste man säga sig att det vid en given tidpunkt inte finns något viktigare än att skapa sådana villkor för civilisationen, tänka ut en sådan plan för den sociala organisationen som skulle återföra modern till barnen och familjens sköte.” (Ellen Key: *Barnets århundrade*, s. 72).

⁷¹ E. Key: *Kärlek och äktenskap*, s. 183.

⁷² ”Moderskapet är det naturliga jämviktstillståndet mellan den enskilda personens lycka och samhällets lycka, mellan självbejakelse och självförnekelse, mellan känslans och förnuftets principer.” (E. Key: *Ibid.*, s. 197.)

⁷³ E. Key: *Ibid.* s. 208.

⁷⁴ Barn, kyrka, kläder och kök.

⁷⁵ E. Key: *Ibid.*, s. 371.

⁷⁶ När man hör feministernas förkunnelser om att moderskapet ”i sig självt” är ett livsmål, påminns man ofrivilligt om de skarpsinniga ord som yttrades av Zürich-läkaren Brulpacher med anledning av ”moderskapets” och ”faderskapets” ryken: ”Föreställ er en man,” säger doktorn, ”som skulle se det som sitt livsmål att oavbrutet fungera som reproducent av avkomma och som helt ägnade sig åt detta. Vad skulle ni säga om honom?” (E. Iher: *Die proletarische Frau und die Berufsstatistik*.)

⁷⁷ E. Key: *Ibid.*, s. 371.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 377.

⁷⁹ G. Iekk: *Internationalen*, s. 39.

⁸⁰ Bericht über die vierte sozialdemokratische Frauen-konferenz in Mannheim, år 1906. s. 467. I år (1908. Ö.a.) har A. P. Omeltjenko, som delar den marxistiska världsåskådningen, inte desto mindre – trots vad som uppenbart är fallet – försökt visa att socialdemokratin alltid och överallt försvarar familjens princip och att familjen kommer att finna sitt fullödiga uttryck i det kollektivistiska systemet. ”Familjen”, säger Omeltjenko, ”är en bilateral förening mellan en man och en kvinna, som är bundna till varandra av ett fritt fött barn, och mellan föräldrar och barn som med blodsbandets rätt kräver omvårdnad under förskoleåldern. Inte bara att familjen inte står i motsättning till det kollektivistiska systemet – den utgår logiskt ur detta, såvida man inte glömmet att det är den fria kärleken mellan könen som ligger till grund för familjen.” (Omeltjenko: Den fria kärleken och familjen, s. 22). Och vidare: ”Det socialistiska systemets värde består – förutom i att det skapar villkoren för ett fullödigt mänskligt liv – också i att det öppnar en objektiv möjlighet att förverkliga familjeprincipen med hela dess rika innehåll.” (sid. 24) Omeltjenko styrker sina teser med citat från Bebel, men dessa citat visar bara att under det socialistiska systemet kommer kärleken att ha en prioriterad betydelse när äktenskap ingås och att de ”falska fördomar som nu förmörkar familjelivets lycka” kommer att saknas.

Men dessa teser bekräftar inte alls att den nuvarande familjeformen skulle överföras även till ett socialistiskt system. Bebel är alltför väl insatt i den historiska socialismens vetenskap för att göra den oförsiktiga prognos som Omeltjenko vill tillskriva honom.

⁸¹ P. Lafargue: *Kvinnofrågan*, s. 5.

⁸² ”Vi ser att i länder med mer utvecklade kapitalistisk produktion – i England och Amerika – finns många familjer med blygsamma tillgångar som redan nu föredrar ’boarding houses’ framför det enskilda hushållet. Här möter vi också början till en rörelse till förmån för familjekooperativ, som försöker lösa denna fråga i stor skala.” (Schlesinger-Eckstein: *Kvinnan inför 1900-talet*, ss. 73-74.)

⁸³ Nyligen gjordes i Ryssland ett första försök att skydda moderskapets intressen. I ett lagförslag som lades fram i duman, beträffande stöd åt arbetarna vid sjukdom, nämndes de grunder, enligt vilka bidrag skall utgå till de barnaföderskor som är försäkrade i kassor vid sjukdomstillfället. Här finns inte utrymme att gå in på en detaljkritik av lagförslaget, som till själva sin grundval är ytterst otillfredsställande. (Försäkringen belastar huvudsakligen arbetarna själva, staten befrias från materiell medverkan i kassorna, förvaltningen av kassorna läggs i praktiken hos företagsadministrationen, avgifterna är mycket stora men de belopp de försäkrade får ut är relativt små osv.). Det är nödvändigt att bara peka på lagförslagets väsentliga brister med avseende på moderskapsförsäkringen. Barnaföderskan åtnjuter ledighet endast under 4 veckor efter nedkomsten; någon mödravård införs inte; bidrag ur kassorna utgår i storleken 2/3 av en dagslön, vilket med den låga lön som kvinnlig arbetskraft har, naturligtvis berövar arbeterskan möjligheten att ge sig själv och barnet den mest elementära vård under en svår graviditet. Dessutom omfattar inte ens dessa blygsamma förordningar alla kvinnor utan bara en begränsad kategori arbeterskor.